

T. C.
Yeni Yüzyıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Yunanistan ile Mübadelenin
Nedenleri ve Sonuçları

Ömer Senan ARSLANER

141302022

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Yılmaz TEZCAN

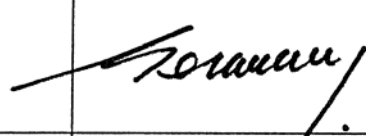
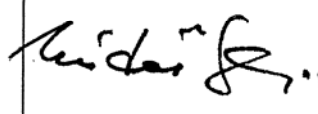
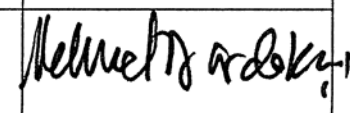
İstanbul 2016

T.C.
YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER Anabilim Dalı SİYASET BİLİMİ VE ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS öğrencisi ÖMER SENAN ASLANER “YUNANİSTAN İLE MÜBADELENİN NEDENLERİ VE SONUÇLARI” adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 11/10/2016 tarih ve 2016/33 - 1 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 19/10/2016

Öğretim Üyesi Adı ve Soyadı			İmzası
1.	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Yılmaz TEZCAN	
2.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. Hüdayi SAYIN	
3.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. Mehmet BARDAKÇI	

İçindekiler

Özet.....	
Abstract.....	
1. GİRİŞ.....	1
2. TARİHSEL ARKA PLAN	
2.1. Osmanlı Beyliği'nin Balkanlara Yerleşmesi.....	3
2.2. Balkanlardaki Ayaklanmalar.....	8
2.3. I.Balkan Savaşı.....	10
2.4. II.Balkan Savaşı.....	14
2.5. Balkan Savaşları Sonrası Balkanlarda İikâmet Eden Türklerin Durumu	17
2.6. I. Dünya Savaşı.....	20
2.7. Çanakkale Savaşına Farklı Bir Bakış.....	22
2.8. I.Dünya Savaşı Sonu.....	24
2.9. İttifak Devletlerinin Çözülmesi.....	25
2.9.1.Bulgaristan.....	25
2.9.2.Osmanlı Devleti.....	25
2.9.3.Avusturya Macaristan.....	27
2.9.4.Almanya.....	27
2.10. Barış Antlaşmaları.....	28
2.10.1.Versay.....	28
2.10.2.Sen Jermen.....	28
2.10.3.Nöyi.....	28
2.10.4.Trianon.....	28
2.10.5.Sevr.....	29

2.11. Anadolu İhtilali.....	32
2.11.1.Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri.....	33
2.11.2.Kongreler.....	34
2.11.2.1.Amasya Tamimi.....	34
2.11.2.2.Erzurum Kongresi.....	34
2.11.2.3.Sivas Kongresi.....	35
2.11.3.Kuva-yı Milliye.....	35
2.11.4.Misâk-ı Milli.....	36
2.11.5.Türkiye Büyük Millet Meclisi.....	37
2.11.6.Kurtuluş Savaşı.....	39
2.11.6.1.Doğu Cephesi.....	39
2.11.6.2.Güney Cephesi.....	40
2.11.6.3.Batı Cephesi.....	42
2.11.6.3.1.Birinci İnönü Savaşı.....	42
2.11.6.3.2.İkinci İnönü Savaşı.....	43
2.11.6.3.3.Sakarya Savaşı.....	45
2.11.6.3.4.Büyük Taaarruz.....	48
2.11.7.Mudanya Ateşkes Antlaşması.....	51

3. LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI

3.1. Lozan Barış Konferansı.....	55
3.2. Lozan Barış Antlaşması.....	58

4. TÜRK YUNAN NÜFUS MÜBADELESİ	60
4.1. Neden Mübadele.....	61
4.2. Mübadelenin Uygulaması.....	64
5. TÜRK YUNAN NÜFUS MÜBADELESİ SONUÇLARI ve GÜNÜMÜZE ETKİLERİ	
5.1. Demografik Etki.....	72
5.2. Coğrafi Etki.....	73
5.3. Ekonomik Etki.....	75
5.4. Sosyal Etki.....	79
5.5. Siyasal Etki.....	81
6. SONUÇ	84
KAYNAKÇA	89
EKLER	
Belgeler.....	93
Resimler.....	101

ÖZET

Çalışmamızın amacı, ulus devletlerin kurulması ile başlayan ve yaşanan savaşlar sonucunda, Zorunlu Türk Yunan Nüfus Mübadelesine nasıl gelindiğini incelemektir. Çalışma, Giriş, Tarihsel Arka Plan, Lozan barış Antlaşması, Türk Yunan Nüfus Mübadelesi, Türk Yunan Nüfus Mübadelesi Sonuçları ve Günümüze Etkileri ve Sonuç bölümlerini kapsayan altı konu başlığı altında incelenmiştir.

Osmanlı Beyliği, Anadolu Selçuklu Devleti'nin Moğol baskısı altında kalarak iyice zayıflamaya başlaması ile birlikte sınırlarda kurulan uç beyliklerden biri olup kuruluşundan itibaren Anadolu'daki Bizans topraklarını ve Balkanları, kendi topraklarını genişletmek için hedef seçmiştir.

Gelibolu'nun fethi ile başlayıp, Edirne'nin alınması sonrası Osmanlı Devleti, Balkan topraklarında ilerlemeye başladı. Hoşgörü, adalet ve eğitim, dil, din, vicdan hürriyetine gösterilen özen ile Balkanlardaki tüm halklar huzur, barış ve kardeşlik içinde beş yüz yılı aşkın süre Osmanlı idaresinde yaşamışlardır.

1789 Fransız ihtilali ile başlayan milliyetçilik hareketleri Balkanları da sarmış, çağa ayak uyduramayan Osmanlı İmparatorluğunda da ayaklanmalar başlamış ve ulus devletleri kurulmuştur. Kurulan ulus devletlerinin topraklarını genişletmek istemeleri ile başlayan savaşlar sonucu, birbiri ardına yapılan antlaşmalar neticesinde bölgede yaşayan Türkler, ulus devletleri içinde, artık azınlık haline gelmiştir.

Yüzyıllarca Osmanlı Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu altında herhangi bir asimilasyona uğramamış halkların oluşturduğu bu yeni kurulmuş ulus devletleri ne yazık ki azınlık haline gelen Türklere baskı, zulüm ve eziyet yapmaya başlamıştır. Artık Türkler için hayat bu bölgelerde eskisi gibi olmayacak, göç kararı alanlar için ayrı bir zorluk, göç etmeme kararı alanları ise baskı ve zulüm beklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Mübadele, göç, göçmen, iskân, toprak, ikâmet

ABSTRACT

The aim of this study is to analyse the developments leading to the Compulsory Exchange of Populations between Turkey and Greece as a result of the wars that took place beginning from the establishment of nation states.

The study is comprised of six sections which are Introduction, Historical Background, Lausanne Peace Treaty, Exchange of Populations between Turkey and Greece, Consequences and Impacts of Exchange of Populations between Turkey and Greece, and Conclusion.

Ottoman Beylik is one of the vassal states established in the frontiers as Anatolian Seljuk State began to weaken under the pressure of the Mongolians and it targeted the Byzantine land and Balkans in order to expand its land from the time of its establishment.

Ottoman State began to gain ground in the Balkans after conquering Edirne following the conquest of Gallipoli. All the Balkan peoples were able to live in peace, comfort and fraternity under the Ottoman rule for more than five hundred years thanks to the Ottoman's tolerance, justice and attention for the freedom of education, language, religion and belief.

Nationalistic movements which were fuelled with the beginning of French Revolution in 1789 penetrated to the Balkans as a result of which people revolted against the Ottoman Empire which was unable to keep pace with the time and nation states were established. As a result of the wars ignited through the desire of those nation states to expand their lands, a number of treaties were signed making the Turks living in the region a minority within those nation states.

Unfortunately, the newly established nation states made up of people who were not assimilated by the Ottoman State and Ottoman Empire for centuries began to apply pressure, atrocity and oppression against the Turks who became the minority in their land. Life changed for the Turks in the region in an irrevocable manner and those who decided to migrate suffered from a number of hardships while others who remained in their homeland faced pressure and atrocity.

Key Words: Population Exchange, Immigration, Immigrant, Inhabiting, Land, Residence

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nin yükselişinde ve dağılmasında Balkanlar çok önemli bir yer almıştır. Balkanlar'da kaybedilen topraklar beraberinde azınlık durumuna düşen Türkleri göç etmeye zorlamıştır. Mülkiyet sahibi olduğu, kaç kuşaktır yaşadığı, vatan kabul ettiği topraklarda Türkler azınlık durumuna düştükten sonra baskı, zulüm, eziyet görmeye başlamış ve yaşanan bu gelişmeler Zorunlu Nüfus Mübadelesine neden olmuştur.

Ben de Zorunlu Nüfus Mübadelesi ile gelen bir ailenin dördüncü kuşak temsilcisiyim. Bugüne kadar geçmişimiz hakkındaki tüm bilgiler aile büyüklerinin aktardıkları ile sınırlı kalmaktaydı. Bu nedenle, bu çalışma konusunu bilimsel veri ve araştırmalara dayanarak, derinlemesine bilgi sahibi olabilmek adına seçtim.

Çalışmalarım esnasında değerli yardımlarından dolayı Sayın Yrd.Doç.Dr. Yılmaz TEZCAN'a ve Sayın Yrd.Doç.Dr. Hüdayi SAYIN'a teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

“Balkan” kelimesi sarp, geçit vermez, dağlık arazi anlamını taşıyan Türkçe bir kelimedir. Meriç Nehri ile Tuna Nehri arasında olan ve bu nehirlere paralel uzanan dağlara verilen bir isimdir. Avrupalı coğrafyacılar, Avrupa Kıtasının güneyinden Akdeniz’e doğru uzanan üç büyük yarımadadan biri olan bu bölgeyi de Balkan Yarımadası olarak adlandırmışlardır. ¹

Balkan Yarımadasında, Türkler, Yunanlılar, Bulgarlar, Romenler, Karadağlılar, Sırp, Arnavutlar, Hırvatlar, Makedonlar, Boşnaklar, Pomaklar, Valahlar, Çerkezler gibi pek çok halk, dolayısıyla da kültür yaşamaktadır. Asya ile Avrupa’nın birleştiği bölgede yer aldığı için tarih boyunca pek çok mücadele ve savaşlara tanık olmuştur. Ayrıca tarih boyunca ortak bir kültür, ortak bir dine sahip olmayan, birçok halkın dağınık gruplar halinde yaşadığı bu yarımada da, ulus devletler kurulduktan sonra dahi iç çatışmalar hep devam etmiştir.

Balkan Yarımadasının, Osmanlı İmparatorluğundan ilk ayrılan ve en son ayrılan topraklara sahip olması ile Türkler tarihinde ayrı bir yeri vardır. Balkanlar, ortak bir dil, din ve kültüre sahip olmayan pek çok halkın dağınık gruplar halinde yaşadığı bir bölge olduğu için siyasi akımların gelişmesine neden olmuştur.

Siyasi Akımlar, tüm Slav halkların birleşmesini amaçlayan Pan Slavizm, tüm Helen topraklarının birleşmesini amaçlayan Helenizm, tüm Cermen Halklarının birleşmesini amaçlayan Pan Cermenizm olup 19. ve 20. Yüzyılda tüm dünyanın etkilendiği savaşların çıkmasına neden olmuştur. ²

İslam, Hristiyan ve Musevi dinlerini alt mezhepleri ile birlikte barındıran Balkan Yarımadası ne yazık ki tüm tarih boyunca gerek din gerekse de siyasi akımların etkisi ile savaşların, iç çatışmaların, huzursuzluğun eksik olmadığı bir bölge olmuştur.

---

¹ Yılmaz Öztuna, **Avrupa Türkiye’sini Kaybımız Rumeli’nin Elden Çıkışı**, İstanbul, Babıali Kültür Yayınları, 2012, s.11

² Mithat Atabay, **İmparatorluktan Ulus Devletlere Türkiye ve Balkanlar**, İstanbul, Paradigma Akademi Yayınları, 2012, s.6

Türk Yunan Nüfus Mübadelesini nedenleri ve sonuçları; Tarihsel Arka Plan, Lozan Barış Antlaşması, 1923 Türk Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi, Türk Yunan Nüfus Mübadelesi Sonuçları ve Günümüze Etkileri konu başlıkları altında incelenmiştir. Bu kapsamda Zorunlu Nüfus Mübadelesine neden olan süreçler ışığında sonuçları ortaya konulmuştur.

Araştırmanın sorunsalı, Türklerin Balkanlara girişinde bölge halkına karşı izlediği politikalar, yerleşim sürecinde uyguladığı strateji, yaklaşık beş yüz elli yıl kaldığı bölgede ayaklanmaların neden çıktığı ve ulus devletler oluşuktan sonra bölgeden çıkış nedenleri, bu çıkışın zorunlu mübadeleye giden süreci ve özellikle Türkiye Cumhuriyeti ve Yunanistan üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu konuyla ilgili kaynaklar taranarak ne olduğu ortaya çıkartılacak ve bu çerçevede günümüze yönelik etkileri değerlendirilecektir.

Araştırmanın evreni, Balkan Yarımadası ve Osmanlı topraklarında yaşayan Türk ve Yunan toplumlarıdır.

Araştırmanın örnekleme ise, zorunlu nüfus mübadelesine tabi tutulan Türk ve Yunan toplumlarıdır. Araştırma kendini, örnekleme ile sınırlamıştır.

2. TARİHSEL ARKA PLAN

Tarihsel Arka Plan, Osmanlı Beyliği'nin Balkanlara Yerleşmesi, Balkanlardaki Ayaklanmalar, I. Balkan Savaşı, II. Balkan Savaşı, Balkan Savaşları Sonrası Balkanlarda İnkâmet Eden Türklerin Durumu, I. Dünya Savaşı, Çanakkale Savaşına Farklı Bir Bakış, I. Dünya Savaşı Sonu, İttifak Devletlerinin Çözülmesi, Barış Antlaşmaları, Anadolu İhtilali konu başlıkları altında incelenmiştir.

2.1. Osmanlı Beyliği'nin Balkanlara Yerleşmesi

Anadolu Selçuklu Devleti'nin Moğol baskısı altında kalarak iyice zayıflamaya başlaması ile birlikte sınırlarda bulunan uç beylikler daha rahat hareket etmeye başlamıştır. Bunlardan birisi olan Kayı Aşiretine mensup Osman Bey önderliğindeki Osmanlı Beyliği, küçük bir sınır beyliği olarak Karacadağ, Söğüt, Domaniç Bölgesi'ne yerleşerek kurulmuştur. Anadolu'da Türk Birliğini sağlamak için kendisinden daha büyük olan Türk Beyliklerini, daha sonra ise Anadolu'daki Bizans topraklarını ve Balkanları, Beyliğini genişletmek ve devlet olabilmek için hedef seçmiştir.³

Bizans sınırında bir uç Beyliği olması sebebiyle ilk önce Bizans'ın Bithynia Bölgesi yani Bursa, Kocaeli, Sakarya, Bilecik, İzmit, Düzce, Yalova, Bolu, Kastamonu, Bartın ve Zonguldak illerinin bulunduğu coğrafi alanda fütuhata başlamıştır.

1321 yılında ilk defa Mudanya'nın alınması ile 1341 yılında Bizans'ta başlayan saltanat mücadelesi Osmanlılar için çok büyük bir fırsat olmuştur. Tahtın meşru varisinin yaşı küçük olmasından dolayı vasi tayin edilen Kantakuzenos, bu durumu fırsat bilerek iktidarı ele geçirmek için önce Aydınolu Beyliği Umur Bey'den yardım talep etmiş daha sonra onun tavsiyesi ile Orhan Bey ile temasa geçmiştir. Bu ilişki beraberinde dostluğu getirmiş ve Orhan Bey'in Kantakuzenos'un kızı Theodora ile evlenmesine neden olmuştur. Bu evlilik Türklerin Kantakuzenos'un müttefiki olmasını sağlamıştır.

---

³ Doç. Dr. Mehmet İnbacı, **Balkanlar El Kitabı Cilt 1**, Derleyenler: Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ, Karadeniz Araştırmaları Merkezi & Vadi Yayınları, 2006 s.287-288-289

1345 yılında Karesi Beyliği'ndeki karışıklık adeta Osmanlılar için bir fırsat olmuş ve bu Beyliği ilhak ettikleri gibi Edremit Körfezi ve Kapıdağı arasındaki bölgeyi kazanmışlar ve Balkan toprakları ile karşı karşıya gelmişlerdir.

Sırp Kıralları çıkarlarına uygun olarak Bizans İmparatorunu, Orhan Bey ise müttefiki Kantakuzenos'u destekliyordu. Sırp'ları Edirne'nin güneyinde yenilgiye uğratan Türkler sayesinde Kantakuzenos tahtı elde etmiştir. Bunun bir karşılığı olarak 1352 yılında Kantakuzenos Gelibolu Yarımadasında bulunan Çimpe Kalesi ve civarını Osmanlılara vermiştir. Bu Osmanlıların Rumeli'de elde ettikleri ilk kale ve aynı zamanda Osmanlı'nın Balkan Fetihleri için bir dönüm noktası olmuştur.⁴

1354 yılında meydana gelen deprem ile Gelibolu Kalesi yıkılmıştır, bunu fırsat bilen Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa kumandasındaki Osmanlılar Gelibolu ve çevresini fethetmiş ve Karesi Bölgesi'nden getirilen Türkleri bu bölgeye yerleştirerek önemli bir Askeri ve deniz üssü haline getirmişlerdir.⁵

Gelibolu'nun fethi, Osmanlı'nın Balkanlar'daki fütuhatını başlatmış olup ilk harekât üssü de Bolayır ve Gelibolu olmuştur.⁶

Osmanlıların Gelibolu'dan sonra hızla Trakya'ya yayılmaya başlaması Bizans İmparatorluğunda adeta bir şok etkisi yaratmış ve gelen baskılara dayanamayan Kantakuzenos tahttan çekilmek zorunda kalmıştır. Ancak Rumeli Fatihisi olarak anılan Süleyman Bey'in ani vefatı ve Bizans tahtını devralan Katolik inancını benimsemiş olan V. İoannes Palaiologos'un Papalığa, Osmanlılara karşı bir Haçlı Seferi düzenlenmesi için müracaat etmesi, Osmanlıların Rumeli'deki fetihlerinin belirli bir süre için durma noktasına getirmiştir. Haçlı Donanması'nın Osmanlıların Rumeli'ye geçiş iskelesi olan Lâpseki'ye bir çıkarma yapması ve Türk birliklerinin ani baskını ile zorlukla geri çekilmesi, Orhan Bey'in diğer oğlu Şehzade Murad ve yanındaki Karesi Beyliği'nin dağılmasından sonra, Osmanlı hizmetine geçmiş olan Karesi Kumandanları ve Lalası ile Rumeli Fetihlerinin tekrar başlamasını adeta tetiklemiştir.

⁴ Doç. Dr. Mehmet İnbası, a.g.e., s.287-288-289

⁵ Ersin Gülsoy, **Osmanlı Tarihi El Kitabı**, Editör: Tufan Gündüz, Ankara, Grafiker Yayınları, 2012, s.29

⁶ Prof. Dr. Halil İnalçık, **Balkanlar**, İstanbul, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, 1993, s.11

Öncelikli olarak Çorlu ve Lüleburgaz Kaleleri ele geçirilerek İstanbul ve Edirne arasındaki veya başka bir deyişle Bizans ile Balkanlar arasındaki yardımlaşma veya bağı tamamen ortada kaldırdılar.⁷

Sultan 1. Murad, Saltanatının ilk yıllarında, 1361 yılında Edirne'yi, 1363 yılında Filibe'yi fetih ettikten ve Devlet Merkezi'ni Edirne yaptıktan sonra Osmanlıların Balkan Savaşlarına kadar sürecek olan Rumeli yerleşimi başlamış oldu. Aslında bu fütuhat hareketleri ile Osmanlı İmparatorluğunun bir Balkan İmparatorluğu olarak doğduğunu ve geliştiğini söyleyebiliriz.

Osmanlılar fetih edilen yerlerde kalıcı olabilmek için “İstimâlet“ Politikası uygulamıştır. İstimâlet kendine meylettirmek, kendi tarafına kazandırmak anlamına gelmektedir.⁸

Osmanlı'nın önemli bir siyaseti ise Balkan şehirlerindeki ve köylerindeki halka iyi muamele etmeleridir. Mezhep değiştirmesi için Katolik Kilisesinin baskılarından, siyasi yapıdaki karışıklık ve krallar ile feodal beyler arasındaki yönetimsel çekişmelerden bunalmış olan Balkanlı Halkı, Osmanlı Devleti'nin idare anlayışı ile çok rahatlamış ve adeta nefes almıştır. Özellikle feodal toprak rejimine son verip, bu verimli toprakların işleme ve yönetimini halka devretmesi ve olan vergileri de artırmayıp aynen tutması, bölgenin kalkınması için çok önemli bir rol oynamıştır.⁹

Osmanlı, bir yandan yerli Balkan Halkının, hoşgörüsü, adaleti ve “İstimâlet Politikası” ile sempatisini ve güvenini kazanırken, diğer yandan da olası İsyân hareketlerine meydan vermemek için çok doğru bir “İşkân“ politikası uygulamaya başlamıştır.

---

⁷ Feridun M. Emecen, **Osmanlı İmparatorluğu Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s.60-61.

⁸ Filiz Kaya, **“Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de uyguladığı İşkân Siyaseti (XV. XVI. Yüzyıllar)”**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.45

⁹ Feridun M. Emecen, a.g.e., s.62.

Anadolu'da fakir olan, geçim zorluğu çeken halkı, özellikle verimli topraklar olduğu için, tarikat şeyhleri ve dervişler öncülüğünde bu bölgelere yerleştiriyordu. Bu iskân metodu yeni yerleşim bölgeleri açılarak yapılıyor, bölge halkının yaşam ve alışkanlık şekillerini değiştirmemeye özel bir özen ve hassasiyet gösteriliyordu.¹⁰

Belli kanunlarla belirlenmiş vergiler, adaletli olarak, göçlerle yeni yerleşim bölgeleri açılarak getirilen Türklerle birlikte, eşit şekilde Grek Ortodoks Halkına da uygulanmıştır. Bu politika, Grek Ortodoks Halkının, Osmanlı egemenliğini ve sultanın yüksek siyasi otoritesini tanınmasını, ayrıca Osmanlı Devleti'nin yanında yer almasının altında yatan en büyük sebeplerden birisidir. Grek Ortodoks Halkı feodal yapıdan kurtulmuş, vergilerin altında ezildiği sistemin tamamen ortadan kalkması ile adeta özgürlüğü ve yaşamı keşfetmeye başlamıştır. Bu siyasetin sonucu olarak Balkanlarda Müslüman ve Grek Ortodoks bir taraf, batıda ise Katolikler diğer taraf olmuştur. Balkanları kontrolleri altında tutan Katolik dünyası adeta şok geçirmektedir. Bundan sonraki süreç olan yani 1363 Filibe'nin fethi ile başlayan Osmanlıların Balkanlarda hızla ilerlemesi ve yerleşmesi, Osmanlı Devleti'nin devlet olarak İslamlaştırma ve Türkleştirme politikası gütmemesi ve özellikle Grek Ortodoks Halkının yüzyıllar sonra Osmanlı sayesinde bir toplum olarak kabul edilmesi de büyük rol oynamıştır.

Osmanlı yönetiminin en büyük özelliklerinden bir diğeri ise fethedilen yerlerdeki halkın bir asimilasyona uğramaması, ne zorla bir Türkleştirme, ne de zorla bir Müslümanlaştırma politikası uygulanmamıştır. Halkın din ve vicdan hürriyetine özen gösterilmesi ve idarecilerin keyfi muameleleri ile değil, belli kanunlar çerçevesinde herkese eşit yönetim anlayışı benimsenmesi adeta fethedilmeyen bölgelerdeki halkların dahi, gelin bizi de idareniz altına alın diye heyetler göndermesine sebep olmuştur.¹¹

---

¹⁰ Kasım Bolat, “Osmanlıların Balkanları Fethetmesi ve Yerleşmesi”, Akademik Tarih, s.5 (Çevirimiçi) <http://www.akademiktarih.com/pdfler/store/akademiktarihkasimbolatbalkanlar.pdf>, 25 Haziran 2016

¹¹ Nimet Ayşe Bakırçılar, “XIX. Yüzyılda Balkanlarda dinsel yapı ve Bunun Ayrılıkçı Hareketlere Etkisi”, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans tezi, s.14

Beş yüz yılı aşkın süren bu dönemde, Balkanlardaki tüm milletler huzur, barış ve kardeşlik içinde hayatlarını devam ettirmişlerdir. Osmanlı Devleti ile can ve mal güvenliği içinde yaşamayı tanımış, eşitlik ve hoşgörünün nasıl olduğunu öğrenmiş, dil ve din serbestliği ile kültürünü devam ettirmiş, eğitim olanakları ile çocuklarının yetişmesini sağlamış, ticari konularda ise vergi adaleti ile ekonomik seviyesini yükseltmişlerdir. Bunun en somut örneklerinden birisi ise 1577 yılında yapılan bir sayımda İstanbul'da 458 camiye karşılık 743 kilise olmasıdır.¹²

İç içe geçmiş bu iki halk beş yüz yılı aşkın bir süre dil, din, eğitim hürriyeti ile herhangi bir asimilasyona uğramadan Osmanlı veya Türk İdaresinin çatısı altında beraber yaşayabiliyorsa ulus devletler kurulduktan sonra neden karışıklıklar ve huzursuzluklar çıktığı anlaşılamamaktadır.

Ulus devletler kurulduktan sonra, gündelik yaşam ve kültürel değerlerine yüzyıllar boyunca müdahale edilmeden barış içinde yaşamış Türk ve Yunan toplumları doğdukları, büyüdükları yerlerden ayrıştırılıp farklı coğrafyalarda yaşamaya mecbur edilmesinin nedeni ise hiç anlaşılamamaktadır.

---

¹² Yunus Emre Tekinsoy, “**Türk Rum Nüfus Mübadelesi ve Konya**”, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2007, s.4

2.2. Balkanlardaki Ayaklanmalar

1789 yılında gerçekleşen Fransız İhtilali etkisini, tüm dünyada “Milliyetçilik” akımlarının ortaya çıkması ile göstermiştir.

Osmanlı İmparatorluğu, İmparatorluk oluşumunda ve yayılcılıkta, dil ve din serbestliği, eşitlik ve hoşgörü, azınlıkların kendi cemaatleri içinde serbestçe yaşayarak, kendi gelenek, görenek ve kültürlerini korumalarını sağlayarak çok doğru bir siyaset izlemiştir. Osmanlı idaresinin 16. Yüzyıldan sonra bozulmaya başlaması ve 1789 Fransız İhtilalinden sonra ortaya çıkan Milliyetçilik akımları ile etkilenen azınlıkların ayaklanmaları ve ayrılıkçı faaliyetler ile birer Millet olma çabasına girmeleri sonucunda adeta tam tersi bir etki yaparak parçalanma sürecine girmiştir.¹³

Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u fethinden sonra terkedilmiş olan Ortodoks Patriklik makamına yeni bir Patrik seçilmesini emrederek, seçilen Patriğe kendi imzası ile tüm Ortodoksların dini vecibelerini özgür bir biçimde yerine getirebilecekleri bir ferman vermiştir.¹⁴ Fatih Sultan Mehmet ayrıca Balkanlardaki diğer Sırp, Bulgar, Rum, Arnavut azınlığın yönetimini Patrikhaneye bağlamıştır.¹⁵ Buradaki ana amaç, adeta Katoliklerin altında ezilen Ortodoksların Osmanlı sayesinde ayağa kalkması ve Osmanlı’ya karşı her zaman bir minnet borcu hissetmesi ve diğer tüm azınlıkları da bağlı oldukları Patrikhane üzerinden rahatça yönetilmesidir.

Ancak Osmanlı’nın 17. yüzyıldaki Reform hareketlerini yeterince takip edememesi, yönetim ve istihbarat zaafının oluşması ile birlikte bunu çok iyi değerlendiren azınlıklar, bu durumu fırsata çevirerek örgütlenmeye gitmiş, ayaklanma ve ulus devlet olmanın önünü açmıştır.

Bunun en güzel ve çarpıcı iki örneğini şöyle verebiliriz.

---

¹³ Mustafa Can Güripek, “**Balkanlar’daki Milliyetçilik Hareketleri ve Kökenleri**”, Akademik Perspektif, 2004, s.4-5-6 (Çevirimiçi) <http://akademikperspektif.com/2014/04/09/balkanlardaki-milliyetcilik-hareketleri-ve-kokenleri>, 25 Haziran 2016

¹⁴ Yunus Emre Tekinsoy, a.g.e., s.4

¹⁵ Önder Kaya, **Tanzimat’tan Lozan’a Azınlıklar**, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2004, s.136

Patrikhane adeta Devlet içinde devlet olmuştur. Patrikhane tarafından Rumlar üzerinde yoğun bir baskı kurularak, Rum çocuklarının bir kısmının çok iyi eğitim görmesi sağlanmış, bir kısmı da yabancı ülkeler de tahsil yaptırılmıştır. Bu durumun aksine, Türk nüfusunun batı dillerini öğrenmede ki isteksizliği ile de Osmanlı İmparatorluğunun dış ilişkileri, İstanbul'da ikamet eden Rum azınlığın eline geçmiştir.¹⁶ Rum azınlık kendi aidiyetini İmparatorluktan ulus devletlere kaydırmıştır.

Ruslar ise; Panslavizm hareketi yani Slav ırkından olanların bir örgüt altında toplanması ve sözde Türklerin egemenliği altındaki Slav Kardeşleri kurtarma adı altında Balkanlarda sistemli bir şekilde kışkırtma politikası izleyerek, halkı bu amaç doğrultusunda örgütlemiş ve ayaklanmaların önünü açmışlardır.¹⁷

1804 Sırp Karadağ ayaklanması Balkanlardaki ayaklanmaların ve parçalanma sürecinin adeta fitilini ateşledi. Sırbistan'ın İstanbul'a uzak olması bakımından fethedildiği dönemde gelenekleri çerçevesinde idare edilmeleri imtiyazları verilmişti. Ancak bilhassa Ruslar ve Avusturyalıların kışkırtması ile Yeniçerilerin keyfi tutum ve zulmü sonucunda Osmanlı İmparatorluğundan ilk kopan Sırpı, Yunanlılar, Karadağ, Eflak ve Boğdan, Romanya, Bosna-Hersek ve Arnavutluk takip etmiştir.

---

¹⁶ Önder Kaya, a.g.e., s.135

¹⁷ Umut Tuncer, **"Balkan Savaşları sonunda kurulan Batı Trakya Cumhuriyeti"**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 1985, s.26-27-28

2.3. I. Balkan Savaşı

Osmanlı İmparatorluğu Balkan Savaşları ile Avrupa topraklarının büyük bölümünü kaybettiği gibi vilayeti konumunda olan azınlıkların kurduğu devletler ile anlaşma masalarına oturduğu bir dönem olmuştur. Bu dönemi Avrupa Devletlerinin ve Rusya'nın kışkırtması ile oluşan bir süreç olarak açıklansa da Osmanlıların iç işlerindeki karışıklığın, ordunun siyasete bulaşması sonucunda disiplinini yitirmesi olarak da görebiliriz.

Balkan Savaşları'nın çıkış nedeni Makedonlar hariç kendi ulus devletlerini kurmuş olan azınlıkların topraklarını genişletme mücadelesi olarak görülmektedir.¹⁸

Ancak Balkan Savaşları, Yunanlılar ve Bulgarlar açısından ise tamamen farklı olup büyük ideallerini ve hayallerini gerçekleştirmek için başlamıştır.

Karadağlılar topraklarını Arnavutluk'u da içine alarak büyütme istiyorlardı.

Sırp, tarihteki Sırbistan topraklarına geri dönmek, bunun içinde Kosova ve Makedonya'yı topraklarına katmanın hesabını yapıyorlardı.

Yunanlılar ise ulaşılması zor bir hedef peşine düşmüş, Megalo İdea için, yani Balkan Yarımadası, Ege Denizi kıyıları ve İstanbul dâhil olmak üzere tüm Helen'leri tek bir çatı altında toplayarak bir İmparatorluk hayalleri kuruyorlardı.

Bulgarlar da aynen Yunanlılar gibi Osmanlı'nın güçsüzlüğünden faydalanırken bir genişleme peşinde değil, bir rüyayı gerçekleştirmek arzusu içindeydiler. Bizans İmparatorluğundan önce iki yüzyıl hüküm sürdükleri Balkan Yarımadasında kendilerini tüm ulusların üzerinde görüyor ve Balkanların devlet olarak olmasa bile siyasi ve dini açıdan kendilerinin hâkimiyeti altında olan bir bölge olmasını ve toprak olarak ta Trakya ve Makedonya'nın bir kısmını almak istiyorlardı.¹⁹

---

¹⁸ Mithat Atabay, a.g.e., s.83

¹⁹ Sezer Aslan, "**Balkan Savaşları Sonrası Rumeli'den Türk Göçleri ve Osmanlı Devleti'nde İskânları**", Edirne, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi,2008, s.22

Bu durum tabii ki bu devletler arasında ciddi bir anlaşmazlık yaratıyor, hiçbir zaman bir masa etrafında toplanamıyorlardı. Aslında bu durumu bu hale Sultan 2. Abdülhamit getirmiştir. Tüm iktidarı boyunca Balkanlarda birlik ve beraberliğin olmaması için çeşitli politikalar uygulamıştır. Ancak Sultan 2. Abdülhamit'in tahttan indirilmesinin hemen ardından yönetimi devralan İttihat ve Terakki Hükümeti çok büyük bir politik ve stratejik hata yaparak 3 eyalet ile Müslümanlardan, Ortodoks Hristiyanlardan ve farklı etnik gruplardan oluşan ve olağanüstü verimli topraklara sahip Makedonya'daki anlaşmazlıkları çözmek adına bir "Kiliseler Kanunu" çıkartmıştır.

Kiliseler Kanunu çok farklı etnik gruplardan oluşan ve aralarında çok ciddi bir anlaşmazlık olan Balkanları adeta bir çatı altında toplamıştır. Bu Kanun ile Ortodoks cemaatine bağlı bulunan bölge veya yerleşim merkezinde nüfus bakımından hangi grup çoğunlukta bulunuyorsa, o gruba tabii olunacaktı.²⁰

Sultan Reşat, Hristiyan azınlıkların aralarında yüzyıllardan beri süregelen çekişme ve anlaşmazlıkların bu kanun ile tamamen ortadan kalkmasa bile en aza indirileceğini açıklamıştır.

Selanik'te sürgünde bulunduğu sırada 2. Abdülhamit'in muhafız komutanı olan Kurmay Yarbay Fethi Okyar Bey anılarında "Bu haberi alan 2. Abdülhamit hayretler içinde, bu birleşmeye mani olabilmek için otuz sene çeşitli bahane ve nedenlerle engel oldum, şimdi Bulgarlar ve Yunanlıların güçlü bir ittifak ile üzerimize gelmelerini bekleyin" dediğini yazmıştır.²¹

1912 yılı başlarında askeri antlaşmalar ardı arkasına oluşmaya başladı, önce Bulgaristan ile Sırbistan daha sonra Yunanistan ile Bulgaristan arasında askeri ittifak oluştu.²² Son olarak bu ittifaka Karadağ da katılmıştır.

---

²⁰ Mithat Atabay, a.g.e., s.82-83

²¹ Sezer Aslan, a.g.e., s.16-17

²² Mithat Atabay, a.g.e., s.83-84

Artık Balkan koalisyonu tamamlanmış, savaşın kıvılcımını ise topraklarını genişletmek isteyen Karadağ ile başlatma amacı Bulgar, Sırp ve Yunanlılar tarafından kapalı kapılar ardında kararlaştırılmıştı.

İttihat ve Terakki hükümetinin düşmesinden sonra yeni hükümetin Hariciye Nazırı, sürekli Balkanları kışkırtan Rusya'nın, Balkanlar'da savaş olmayacağı konusundaki aldatıcı söylemlerine inanıp Hükümete aktarması ile Rumeli'deki 75.000 gibi inanılmaz bir rakamdaki asker, aklın kabul etmeyeceği bir şekilde terhis edilmiştir.²³

8 Ekim 1912 tarihinde bu gelişmeleri takip eden ve Sırp, Bulgar ve Yunanlılar tarafından sürekli kışkırtılan Karadağ, terhis ile güç kaybeden Osmanlı'ya savaş ilan etmiş ve Kuzey Arnavutluk ve Yeni Pazar Sancağına girerek I.Balkan Savaşını başlatmıştır.²⁴

Takip eden günlerde önce Bulgarlar, daha sonra Sırp ve Yunanlılar Osmanlı Devletine nota veriyor, verilen notalar adeta savaş için bahaneler içerdiği için Osmanlı Devleti durumun ciddiyetinin farkına varıyor, notalara cevap dahi vermeyerek elçilerini geri çekiyor ve ardı arkasına bu ülkelerle tüm resmi ve diplomatik ilişkilerini askıya alıyordu.²⁵

Osmanlı Devleti Batı ve Doğu cephesi olmak üzere karada iki cephede savaşa başladı.

Doğu cephesi Bulgarlara karşı savaşmaktaydı ancak çok kısa zamanda bozguna uğramış, önce Kırklareli Savaşını kaybedip, Lüleburgaz'a çekilmiş daha sonra Lüleburgaz'daki savaşı da kaybederek Çatalca'ya kadar geri çekilmek zorunda kalmıştı. Savaşın ayak sesleri artık Başkent İstanbul'da duyulmaya başlamış ve Bulgarlar bir hafta içinde Osmanlıları bozguna uğrattığı gibi moral olarak da büyük bir çöküntü yaratmıştı.

---

²³ Sezer Aslan, a.g.e., s.22

²⁴ Yalçın Koçak, Ertan Özyiğit, **Batı Trakya Cumhuriyeti “ 100. Yıl Anısına “**, İstanbul, Onsekiz Saniye Yapım Yay. Reklam ve Danışmanlık Halkla İlişkiler Tic. A.Ş., 2014, s.289

²⁵ Ahmet Halaçoğlu, **“Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)”**, Ankara, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, 1990, s.19-20

Batı cephesi ise Sırlar, Yunanlılar ve Karadağlılar ile savaşıyordu. Sırlar önce Priştine'yi alarak Batı Ordusunu yenilgiye uğrattılar, ardından Yenipazar'da Karadağlılara, Kumanova'da Yunanlılara karşı mağlup olunması ile Manastır, Üsküp ve Selanik kaybedildi. Diğer taraftan Yunan Donanması Selanik düştükten sonra hiç zorlanmadan Bozcaada, Limni, Taşoz ve Girit adalarını aldı.²⁶

Osmanlı Ordusu birkaç hafta içinde inanılmaz bir bozguna uğramıştı. Balkan Devletleri adeta zaferlerini ilan etmişti.

30 Mayıs 1913'te Londra Konferansı'nda anlaşmaya varıldı. Osmanlı Devleti, bütün Rumeli'yi Balkan Devletleri'ne, Ege Adaları'nı Yunanistan'a, on iki adaları ise İtalya'ya bırakarak I.Balkan Savaşı ile tarihinin en büyük bozgununu yaşıyordu.²⁷

---

²⁶ Sezer Aslan, a.g.e., 2008, s.32-33

²⁷ Yalçın Koçak, Ertan Özyiğit, a.g.e., s.289-295

2.4. II. Balkan Savaşı

Osmanlı Devleti'nin I. Balkan Harbi'ndeki olağanüstü bozgunu ve ordunun adeta dağılması, Balkan Devletleri açısından hiç beklenmedik ve hesap edilmeyen bir durum ortaya çıkarmıştı. Londra Antlaşmasının ortaya çıkardığı yeni durum Osmanlı Devleti'ne karşı son derece uyumlu ittifak halinde olan Balkan Devletleri'ni birbirine düşürdü.

Osmanlı Devleti ile geçmişe bakılarak büyük bir savaş olacağı tahmin edildiği için, I. Balkan Savaşı öncesi savaş sonrası paylaşımlar, gizli anlaşmalar ile Bulgarlar, Yunanlılar ve Sırlar arasında yapılmıştı. Ancak, Osmanlı Devleti'nin silah atmadan teslim ettiği Selanik örneği gibi teslim edilen bölgeler ve eyaletler olunca, bu durum savaş kazanımı olarak görülerek Londra Antlaşması'nın temelini teşkil etti. Antlaşmadaki paylaşım Bulgarları çok rahatsız ediyor, Yunanlılar ve Sırların I. Balkan Savaşı öncesi aralarında yapılan gizli anlaşmaya uymalarını istiyorlardı.²⁸

Bulgaristan 'da yönetim değişmiş, yeni yönetim sert politika yanlısı ve Rusya'ya yakın bir tutum izliyordu. Bulgarlar, Osmanlı Devleti ile sınırlarının Londra Antlaşması'nda belirlendiğini ve büyük devletlerin bu antlaşmada imzası olduğundan dolayı bu bölgeyi güvende görüyorlardı. Bundan dolayı Çatalca ve Gelibolu cephelerinde bulunan ordularını daha fazla toprak almak hayalleri kurdukları için Makedonya'ya doğru harekete geçirdiler.²⁹

Makedonya etnik yapısı ve çeşitliliği ile adeta küçük bir Balkan numunesi olmasından dolayı tüm Balkan Devletleri, kendi etnik gruplarının çoğunlukta bulunduğunu iddia ederek sahip olmak istiyorlar ve ayrıca Makedonya'nın kendilerine ait olduğunu kanıtlamak için tarihsel belgeler hazırlıyorlardı. Makedonya üzerindeki hak iddiaları ile başlayan anlaşmazlık İkinci Balkan Savaşı'nın fitilini ateşlemiş oldu.³⁰

²⁸ Yılmaz Öztuna, a.g.e., s.180-181

²⁹ Tuğrul Kihitir, **Balkanlar'ın Osmanlı Tarihi 1352 – 1913**, İstanbul, İnkılap Kitabevi Yayınları, 2015, s.426

³⁰ Mehmet Okur, **Balkanlar El Kitabı Cilt 1**, Derleyenler Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ, Karadeniz Araştırmaları Merkezi & Vadi Yayınları 2006, s.616-617

Bulgar ordusunda yaşanan bu hareketlilik ve cephe olarak görülen bölgelerdeki askerlerin Makedonya'ya kaydırılması, Sırp ve Yunanlılar'ı hemen harekete geçirdi. Bulgarlar yapılan gizli anlaşmada belirtilen topraklardan olan Makedonya'nın tamamının kendisine bırakılmasını talep ediyordu.

Bulgarlar bu istekleri için, "Türlere karşı, tüm güçlerini Doğu Trakya ve Edirne'ye sürdüklerini ve Osmanlı'nın bu cephelerdeki yoğun savaştan ötürü, diğer bölgelere destek gönderemediği için, Sırp ve Yunanlılar savaşmadan toprak sahibi oldular ve bunu bir başarı olarak ortaya çıkardılar." tezini savunuyorlardı.³¹

Sırbistan, Bulgarların bu politikası karşısında hemen Yunanistan ile ittifak yoluna gitti. Sırp ve Yunanlılar aralarında yaptıkları anlaşma ile Bulgarlara Makedonya'dan çok küçük bir toprak parçası verilerek, Makedonya'dan tamamen atılacaktı.³²

Sırp ve Yunan ittifakını öğrenen Bulgarlar, Londra Antlaşması yapılabir ay bile olmadan Bulgar Çarının emri ile 29 Haziran 1913 tarihinde Sırlara ve Yunanlılara savaş açarak II. Balkan Savaşını resmen başlattılar.³³

Bulgarların bu hırsı ile Bulgar Kral'ı ve Ordu Başkumandanı diplomasiyi adeta yok saymış ve savaş ilan etmeden bir taarruz başlatmıştır. Bu durum Bulgar Hükümeti ve Diplomatlarını şaşkına çevirmiş ve diplomatik açıdan da Bulgarları yalnız bırakmıştır.³⁴

Bulgar Kralı ve Ordu Başkumandanının bu baskın taarruz ile ana amacı Sırp ve Yunanlıları hazırlıksız yakalamak ve kendilerine vaat edilen toprakları almaktı. Bulgar Hükümeti'nin Rusların hakemliğine başvurmak istemesine ise Kral "Milletin haklı galeyanından doğan duygularına karşı gelemeyiz" açıklaması ile harekâtın haklılığını savunuyordu.³⁵

---

³¹ Yılmaz Öztuna, a.g.e., s.181

³² Prof. Dr. Sabri Sürgevil, Dr. Cihan Özgün, **Balkanlar – II**, İzmir, Ege Üniversitesi Yayınları Edebiyat Fakültesi Yayın No:174, 2014, s19

³³ Tuğrul Kihtir, a.g.e., s.427

³⁴ Yılmaz Öztuna, a.g.e., s.182

³⁵ Fahri Belen, **20. Yüzyılda Osmanlı Devleti**, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2016, s.205

Bulgarların hiç beklemedikleri ve cephe olarak hazırlıklarının olmadıkları iki önemli gelişme yaşandı. Romanya, Dobruca konusunda ihtilafı oldukları için bu durumdan istifade ederek, savaşa katılma kararı alıyordu.

Osmanlı Devleti de, çeşitli ülkelerdeki diplomatları ile yazışarak, Bab-ı Ali'nin kararı ile Edirne'yi geri almak için savaşa katılacağını bir nota ile bildiriyodu.

II. Balkan Savaşı, dört cephede savaşa giren Bulgarların yenilgisi ile son bulmuş ve savaşın bitmesi ile birlikte ardı ardına antlaşmalar yapılmıştır.

10 Ağustos 1913 tarihinde Bükreş'te imzalanan Balkan Antlaşması ile Balkan Devletleri'nin sınırları çizilmiş oldu. Osmanlı Devleti ise Balkan Devletleri ile ayrı ayrı Antlaşmalar imzaladı.

Antlaşmalar, Bulgaristan ile 29 Eylül 1913 tarihinde İstanbul'da, Yunanistan ile Adalar konusundaki anlaşmazlık yüzünden görüşmeler biraz uzadığı için 14 Kasım 1913 tarihinde Atina'da, Sırbistan ile 13 Mart 1914 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır.

Balkan Savaşları sonucunda, Balkanlar Devletleri'nin sınırları değişmiştir. "Bükreş Antlaşması ile Romanya, Yunanistan, Sırbistan'ın sınırları tamamen, Bulgaristan'ın ise kısmen değişmiş olup Osmanlı – Bulgaristan sınırları İstanbul Antlaşması ile belirlenmiş oldu. Antlaşmalar sonucu ortaya çıkan yeni harita ile Osmanlı Devleti çok fazla toprak kaybederken, Balkan Devletleri'nin bazıları az, bazıları ise çok toprak kazanarak sınırlarını genişletmişlerdir.³⁶

---

³⁶ Ahmet Halaçoğlu, a.g.e., s.35

2.5. Balkan Savaşları Sonrası Balkanlarda İikâmet Eden Türklerin Durumu

Balkan Savaşları sonucu ortaya çıkan yeni haritada tüm Balkan Devletleri az veya çok kazançlı çıkmışlardır. Osmanlı Devleti ise Avrupa'daki topraklarının %83'nü, nüfusunun %69'nu, bunlara bağlı olarak devlet gelirlerinin önemli bir miktarı ile zirai açıdan verimli olan bu topraklardaki tarım gücünü kaybetmiştir.³⁷

Bulgarlar ile imzalanan İstanbul Antlaşması'na göre Bulgaristan'da kalan Türklerle dört yıl içinde Osmanlı Devleti'ne göç edip etmeme hakkı tanınacaktır. Göç etme kararı alan Türkler mallarını özgürce dilediği bedel ile satabileceklerdir. Kalma kararı alan Türkler için ise, Bulgar vatandaşlarının sahip olduğu tüm haklar tanınacaktır. Bunlar siyasi, sivil, din, dil ve mezhep gibi tüm Bulgar vatandaşlarına tanınan hakları kapsayacaktır. Artık azınlık statüsüne geçmiş olan Türkler için okullarda devlet dili haricinde eğitim ve öğretim Türkçe yapılacaktır. Din Adamlarını kendileri seçecek ve maaşları Bulgar Hükümeti tarafından ödenecektir. Müftüler, evlenme, boşanma, vasiyet, miras ve nafaka konularında yetkili olacak ve Bulgar Hükümeti Müftünün verdiği tüm kararları uygulayacaktır. En önemli maddelerden bir tanesi ise Türkler'in mülkiyet haklarına özen gösterilecek ve mecbur olmadıkça, bir kamulaştırma yapılmayacak, şayet kamulaştırma yapılması gerekirse de mülk sahibine değeri peşin olarak ödenecektir. Yunanistan ve Sırbistan ile yapılan antlaşmalarda da, Türker'in durumu, Bulgaristan ile olan antlaşma maddelerinin hemen hemen aynısı olup yalnızca Sırbistan ile Osmanlı Padişahı 1.Murad'ın türbesine ait bina ve arsalar için hiçbir zaman bir kamulaştırma işlemi olmaması konusunda ek bir madde bulunmaktadır.³⁸

Osmanlı'nın Balkanlara yerleşmesinden itibaren bu bölgelerde yaşamaya başlamış Türkler için, Balkan Devletleri ile imzalanan bu Antlaşmalardan sonra, hayat artık eskisi gibi olmayacaktır. Göç kararı alanları ayrı bir zorluk, göç etmeme kararı alanları ise hiç umulmayan, tahmin edilmeyen bir zulüm beklemektedir.

---

³⁷ Sezer Aslan, a.g.e., s.43

³⁸ Ahmet Halaçoğlu, a.g.e., s.32

Yunanistan, Sisam adası ihtilalcileri arasında yer alanlardan bir kişiyi Makedonya'daki topraklarına Vali olarak göndermiştir. Vali, Türklere baskı ve zulüm yapmaya başlayınca, antlaşma sonrası kalma kararı alan Türkler Osmanlı topraklarına göç etmeye başlamıştır. Osmanlı topraklarına gelenlerin fazla olması ve baskı ve zulümden kaçılarak zorunlu göç oluşması ile gelenler perişan olmaya başlamışlardır. İttihat ve Terakki bu duruma seyirci kalmamış, Osmanlı topraklarına varan ve tarihte bir ilk olan bu zorunlu göç ile gelen Türkleri, Trakya ve Ege Bölgesi'ne yerleştirme kararı almış ve bu yerleştirme için de, bu bölgede yaşayan Rumları gizlice göçe zorlamıştır. İttihat ve Terakki misilleme olarak uyguladığı Rumları göç etme politikası ile yetinmemiş ayrıca Rum Tüccarlara karşı da gayri resmi boykot uygulamaya koymuştur. Fener Rum Patrikhanesi ise, gelişmelerden çok rahatsızlık duymaktaydı. Antlaşmanın oluşması için çaba sarf edilmesine dikkat çekmek ve adeta sesini duyurmak için Rum okul ve kiliselerini kapattırılmış, Rum muhtarların grev yapmasına kadar varan bir matem gösterisine dönüştürmüştür.³⁹

Osmanlı Hükümeti, baskı ve zulümden adeta kaçarak sığınan Türklerin yerleşimi için çözümü, Yunanistan'a göçen Rumlardan boşalan yerlere yerleştirerek bulmuştur.

Batı Anadolu ve Trakya üzerinde ileriye yönelik birtakım planları olan Yunanistan bu gelişmeden çok rahatsız olmuştur. Osmanlı Devleti topraklarında bulunan Rumların nüfusu ve sahip oldukları servet, Makedonya'nın Yunan topraklarında bulunan Türklerden çok daha fazladır. Bu durum Yunanistan'ın ileride Osmanlı'dan yeni topraklara sahip olma rüyası görmesine neden oluyor ve Osmanlı topraklarında mümkün olduğunca yüksek miktarda Rum nüfusunun yerleşik olmasını istiyordu.⁴⁰

Göç, sürgün Yunanistan tarafından başlatılmış olup, Makedonya'nın Yunan topraklarından baskı ve zulüm ile göç etmesi zorunda bırakılan Türk sayısı 240.000 kişiyi bulmuştu.

---

³⁹ Ayhan Ateş, “**Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Sonucu Kocaeli’ne İskân Edilen Göçmenler (1923-1930)**”, Bolu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2008, s.8-9

⁴⁰ Yunus Emre Tekinsoy, a.g.e., s.21

Buna karşılık Osmanlı Hükümeti'nde Türklere uygulanan göçün bir benzerini Rumlara uyguluyor ve Doğu Trakya ile Batı Anadolu'dan tahmini aynı miktarda kişi sayısını göç ile Yunanistan topraklarına gönderiyordu. ⁴¹

Trakya'dan başlayan Rum göçünün çok hızlı bir şekilde artması yeni bir Türk-Yunan Savaşı'nı gündeme getirmiştir. Osmanlı Hükümeti Dâhiliye Nazırı yanına yabancı devletlerin elçilik görevlilerini alarak Ege Bölgesi'ne bir inceleme gezisi düzenlemiş, bölgedeki Rumların kendi istekleri ile ayrıldığını ve göçe zorlanmadığına ikna etmiştir. ⁴²

Yaşanan olayların beraberinde getirdiği sorunlar, göçmenler problemi haline gelmiş ve Avrupa Devletleri'nin desteği olmadan bir savaşa cesaret edemeyen Yunanistan, problemi çözmek için Nisan 1914 tarihinde Osmanlı Hükümeti ile karşılıklı görüşmelere başlamıştır.

Böylece "Mübadele" kelimesi ilk kez 1 Temmuz 1914'te yapılan karşılıklı görüşmede telaffuz edildi. Bu görüşmede Osmanlı ve Yunan Hükümetleri, Makedonya'daki Yunan topraklarında kalan Türkler ile Doğu Trakya ve Aydın ilindeki Rumların karşılıklı mübadelesi konusunda anlaşmaya vardılar.

Ancak bu anlaşmadan 1 ay sonra patlak veren 1. Dünya Savaşı, bu anlaşmanın uygulanmasını mümkün kılmamıştır. ⁴³

---

⁴¹ Ahmet Halaçoğlu, a.g.e., s.37

⁴² Ayhan Ateş, a.g.e., s.8-9

⁴³ Ahmet Halaçoğlu, a.g.e., s.38

2.6. I. Dünya Savaşı

Avusturya Velihtı Bosna-Hersek'i ziyareti esnasında, Panislavist akımın etkisi altında kalarak büyük Sırbistan rüyası gören Kara El Örgütü üyesi Princip adlı bir Sırp tarafından 28 Haziran 1914'te Sarajevo'da öldürülmesi ile I. Dünya Savaşı başlamıştır. Yaşanan bu olayın temelini de, Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından ilhak edilmesine verilen bir tepki olarak görebiliriz. Avusturya Rusya'nın da savaşa gireceğini düşünerek vakit kaybetmeden Almanya'nın desteğini alarak 23 Temmuz 1914 tarihinde Sırbistan'a çok ağır isteklerin oluşturduğu 48 saatlik bir kesin uyarı vermiştir. Rusya'nın desteğini alan Sırbistan bu isteklerin büyük bir kısmını reddederek hemen seferberlik ilan etmiştir. Avusturya 28 Temmuz 1914 tarihinde Sırbistan'a savaş ilan etti.⁴⁴

I. Dünya Savaşı Britanya İmparatorluğu, Fransa, Rusya daha sonrası İtalya ve Yunanistan'ın ve başka dünya ülkelerinin katılımından oluşan İtilaf Devletleri ile Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devleti ve daha sonra Bulgaristan'dan oluşan İttifak Devletleri arasında geçmiştir.

Osmanlı Devleti Tanzimat'tan beri İngiltere ile zıt bir politika içinde olmamak için çaba sarf ediyordu.⁴⁵

İşte bu nedenle Osmanlı Hükümeti ilk önce Birleşik Krallık ve Fransa yanında yer almak istedi. Osmanlı Maliye Nazırı, İngiltere Harbiye Nazırına bir mektup göndermiş ve bu mektup Harbiye Nazırı Churchill tarafından nazikçe reddedilmiştir. Osmanlı Devleti Bahriye Nazırı, 1914 Temmuz başlarında Fransız donanmalarının manevraları nedeni ile Paris'e davet edildi. Bu durumu fırsat bilen Bahriye Nazırı Fransa Başbakanı ve Dışişleri Bakanı'na onların blokunun yanında yer almak istediklerini belirtti. Ancak aldığı cevap çok net ve açıktı. Böyle bir birliktelik için Rusya'nın onayı şarttır, Rusya'nın ise bu birlikteliği onaylayacağı ise şüphelidir.

---

⁴⁴ Mithat Atabay, a.g.e., 2012, s.91

⁴⁵ İlber Ortaylı, **İmparatorluğun Son Nefesi Osmanlı'nın Yaşayan Mirası Cumhuriyet**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2014, s.154

Osmanlı Devleti her iki girişimde de eli boş dönünce hükümet içindeki Enver Bey ve Talat Bey, Meclis Başkanı Halil Bey Almanya ile ittifak yapılması gerektiğini savunmaya başladılar. Sadrazam Said Paşa ve Enver Bey 22 Temmuz tarihinde İstanbul'un Almanya Elçisine İttifak teklifinde bulundular ancak Alman Hükümeti tarafından bu teklif onaylanmamıştır. Fakat Almanya İmparatoru II. Wilhelm Osmanlı Devleti'nin İttifak Devletleri arasına derhal katılması emrini vermiştir.⁴⁶

Osmanlı Devleti böylece şartlar gereği ve kendi seçimi olmadan I. Dünya Savaşında İttifak devletleri arasında yer aldı.

---

⁴⁶ Fahri Belen, a.g.e., s.229-230

2.7. Çanakkale Savaşına Farklı Bir Bakış:

Çanakkale Zaferinin Stratejik Önemi

Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan Boğazlar, konumları nedeniyle özellikle Avrupa için çok büyük bir önem taşıyordu. Tarih boyunca uğurlarında nice savaşlar verilen Boğazlar, Stratejik, ekonomik ve kültürel açıdan paha biçilmez değerdediler. Bugün bile bakıldığında değerlerini korumaya devam ettikleri açıktır.

İtilaf Devletleri'nin Boğazları açma nedenleri başında, elbette ki Boğazların sahip olduğu bu Stratejik önem yatıyordu. Rusya'ya yardım edebilmek hedefiyle yapılan bu düşünce, aynı zamanda Almanya'dan yeterli yardım alamayacağı ve fazla direnemeyeceği düşünülen Osmanlı'yı tek başına bırakarak önceden hazırlanmış bir barışa mahkûm etmeyi planlıyordu.

Ayrıca Boğazları kazanmak demek, İstanbul'u ele geçirip Osmanlı ve tüm Avrupa üzerinde manevi bir yıkıma sebep olmak demektir. Tarafsız kalan pek çok ülke bu başarıya kayıtsız kalamayacak ve İtilaf Devletleri'ne katıldıklarını açıklayacaklardı. Boğazlardan geçilebilirse, kazanılacak olan başarı tüm Müslüman sömürgeleri sindirecek, güneyde sömürge devletlerini rahatsız eden hiçbir şey yaşanmayacaktı.

Çanakkale Savaşı, Deniz Harekâtı ve Kara Harekâtı şeklinde iki dönemde cereyan etmiştir. Çanakkale Cephesinde, Türk askeri oldukça zor şartlar altında, metanetle, vatani için, en modern silah ve cihazlarla donatılmış, kat kat üstün düşman kuvvetlerine karşı tarihin en kanlı savaşlarından birini gerçekleştirmiştir. Doktoru, mühendisi, ekonomisti, öğretmeni, öğrencisi, esnafı ve çiftçisiyle topyekûn istiklal mücadelesine giren bir ulusun, büyük bir zafer kazandığı savaştır.

Çanakkale Savaşı'nda kazanılan zafer, Türklerin vatana bağlılığının yani Anadolu'da yaşamaya devam edeceğinin en büyük göstergesidir. Türk askerinin muharebelerde, nasıl vicdani ve insani duygulara sahip üstün nitelikli askerler olduklarını başta İtilaf Devletleri olmak üzere tüm dünya şahit olmuştur.⁴⁷

---

⁴⁷ Yılmaz Tezcan, **Çanakkale Savaşı'nda 582.309 Askerin Ayak İzleri**, İstanbul, Kastaş Yayınevi, 2016, s.365

Çanakkale Savaşları;

-Askeri açıdan ne güce sahip olursa olsun dünyada yenilmeyecek bir ordu bulunmadığını göstermiştir.

-Balkan Savaşları ile onuru kırılan Türk Ordusunun, kendisini kanıtlayarak Türk Kurtuluş Savaşını zaferle sonlandırmasına neden olmuştur.

-Bir komutanın, komutanlık geleceğinden daha üstün olan insani vasıflara ve değerlere sahip olduğunu göstermiştir.

-Türk Kurtuluş Savaşı “Ruhu” yani vatanın top yekûn savunulup kurtarılması bu savaşlar ile doğmuştur.⁴⁸

Mustafa Kemal Atatürk, Çanakkale Savaşları hakkında, “Çanakkale Zaferi, Türk askerinin ruh kudretini gösteren şayanı hayret ve tebrik bir misaldir. Emin olmalısınız ki, Çanakkale muharebelerini kazandıran bu yüksek ruhtur. “ diyerek, savaşı yaşayan tüm askerlerin üstün niteliklerine ve muharebenin önemine dikkat çekmektedir.⁴⁹

---

⁴⁸ Yılmaz Tezcan, a.g.e., s.366-367

⁴⁹ Yılmaz Tezcan, a.g.e., s.367

2.8. I. Dünya Savaşı Sonu

1917 yılına gelindiğinde savaşı her iki blokta da büyük bir yorgunluk ve bıkkınlık ortaya çıkmıştı. Savaş üç yıldır devam ediyor ancak tüm cephelerde ne bir zafer ne de bir yenilgi oluşmuştu. Bu durum tüm devletlerin kamuoyunda bir barış antlaşmasının yapılarak savaşa son verilmesi isteğini artırıyordu.

Avusturya, savaşın başından beri Rusya ile savaşmış, Almanya ve Osmanlı Devleti'nden yardım almasına rağmen hiçbir zafer kazanamadığı gibi rejim değişikliği ile biraz ümitlenmiş, ancak yeni hükümetin devam kararı ile artık yorgunluk belirtileri vermeye başlamıştı.

Almanya ise, üç yıldır hem doğu hem de batı cephesinde mücadele verdiği ve artık ordularının yıpranmaya başladığını hissettiği gibi Amerika'nın savaşa katılması ile zafer ümitleri tamamen kaybetmişti.

Tüm tarafların barış isteğini, Amerika Başkanı 8 Ocak 1918 tarihinde bir Barış Konferansı düzenleyerek, her iki tarafı da koruyacak 14 maddelik bir barış planı hazırlamıştı.

Bu 14 maddenin özünde 3 temel nokta bulunmaktaydı.

- 1- Milletlerarası barış teşkilatı kurulması;
- 2- Toprakların sınırlarının milliyetler ilkesine göre belirlenmesi
- 3- Denizlerin serbestisi

Ancak ne yazık ki Avrupa Devletlerinin bürokrat ve diplomatları bu öneriyi kabul etmeyerek savaşın devamını tercih ettiler.⁵⁰

---

⁵⁰ Prof. Dr. Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, (Cilt1-2:1914-1915)**, İstanbul, Alkım Yayınları, s.137-138 -139

2.9. İttifak Devletlerinin Çözülmesi

1918 yılında ittifak devletleri içinde iç karışıklıklar baş göstermeye ve kamuoyunda uzun süren savaştan bir türlü sonuç alınmamasından dolayı baskı oluşmaya başlamıştı. İlk çözülen devlet Bulgaristan oldu.⁵¹

2.9.1. Bulgaristan

Tarıma dayalı ekonomisi olan Bulgaristan, Almanya'ya sürekli gıda maddesi gönderiyor karşılığında ise Almanya'dan mali ve askeri yardım alıyordu. Fakat savaşın uzaması ile Almanya'nın bu yardımları 1918 yılı başında kesmiş olması Bulgaristan'ı çok zor durumda bıraktı. Bu olumsuzlukların üzerine Yunanistan'ın da İtilaf Devletleri arasına katılarak savaşa girmesinin ardından 1918 yılı yazı sonunda İtilaf Devletleri Bulgaristan üzerine taarruza geçti. 29 Eylül 1918 tarihinde Bulgaristan mütarekeyi kabul edip savaştan çekileceğini açıkladı.⁵²

2.9.2. Osmanlı Devleti

1912 yılından beri savaşmakta olan Osmanlı Devleti artık çok yorgundu. Devletin Dünya savaşı ile gerek asker, gerek askeri malzeme açısından kaynakları kalmamıştı. Anadolu'daki aktif işgücü bu kadar uzun zamandır savaş halinde olunmasından dolayı askerlik hizmetinde bulunuyordu. Üretim neredeyse kalmamış, yoksulluk her gün daha da artmaktaydı. Tam bir ekonomik ve sosyal çöküntü içine girilmişti.⁵³

İtilaf Devletleri Bulgaristan ile yapılan mütareke sonunda, Batı Trakya üzerinden ilerlemeye ve Çanakkale Boğazı önünde toplanmaya başlamıştı. Trakya'da bu ilerlemeye karşı koyacak askeri kuvvet bulunmamaktaydı. Suriye ve Irak Cephesinde savaşan Yıldırım ve Dicle Orduları adeta çökmüş, hem Halep hem de Musul boşaltılmıştı. Kafkaslar ise tam tersi bir durumdaydı. Türk Orduları zaferler kazanıyordu.

⁵¹ Dr. Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-2001)**, İstanbul, Der Yayınları, 2006, s.593

⁵² Prof. Dr. Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.137-138 -139

⁵³ M. Fatih Ertürk, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, İstanbul, Kalipso Yayınları, s.304

İran ve Kafkas Azerbaycan'ı işgal edilmiş ve Kuzey Kafkasya'ya doğru ilerlemeye devam ediliyordu.⁵⁴

Osmanlı Devleti Güney Cephelerinden peş peşe gelen olumsuz haberler, Bulgaristan'ın mütareke imzalayarak savaştan çekilmesiyle Almanya ile olan bağlantının kesilmesi ve Trakya üzerinden Fransız ve İngilizlerin yeni bir taarruz hazırlığında olmasından dolayı 30 Ekim 1918 tarihinde 25 maddeden oluşan Mondros mütarekesini imzalamak zorunda kalarak savaştan çekilen ikinci ittifak devleti olmuştur.⁵⁵

Mondros Mütarekesi adeta bir ateşkes anlaşması değil Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamen yok olması ve teslimiyeti anlamına gelen bir anlaşma olmuştur. Ateşkes Anlaşması imza altına alınmasına rağmen İtilaf devletleri ülkenin diledikleri bölgesini güvenlik gerekçesi ile işgal edebilme hakkına sahip olacaktı.⁵⁶

Mondros Mütarekesi ile İttifak Devletlerinin ana amacı Osmanlı Devleti'nin topraklarının paylaşılmasıdır. Bunun içinde Boğazların açılması, Türklerin silahsızlanmaları ve güvenlik adı altında stratejik bölgelerin işgal edilmesi gerekiyordu. Önce Musul ve İskenderun, Suriye ve Irak'ta Türk Kuvvetlerinin teslimi, 13 Kasım'da Boğazlar ve İstanbul, ardından Urfa, Maraş, Adana ve çevresinin işgali gerçekleşti. Boğazlardaki önemli noktalar, demiryolları ve istasyonları, posta ve telgraf merkezleri, mühimmat depoları, işte bu meşhur beşinci madde yani güvenlik nedeni ile ya işgal edilmiş ya da kontrol altına alınmıştı. Kuzey ve Doğu haricinde tüm ülke işgal altındaydı.⁵⁷

---

⁵⁴ Fahri Belen, a.g.e., s.454

⁵⁵ Dr. Rifat Uçarol, a.g.e., s.595

⁵⁶ Turgut Özbay, **Lozan'dan Sevr'e Türkiye**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2004, s.65

⁵⁷ Dr. Reşat Sagay, **XIX. ve XX. Yüzyıllarda Büyük Devletlerin Yayılma Siyasetleri ve Milletlerarası Önemli Meseleler**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1972, s.138-139

2.9.3. Avusturya Macaristan

Avusturya Macaristan İmparatorluğu için 1918 yılının ikinci yarısında tüm cephelerden gelen olumsuz haberler ile İmparatorluk içinde karışıklıklar başlamıştır. Savaşın kaybedileceğinin anlaşılması üzerine Çekler Çekoslovakya ile, Macarlar Macaristan ile, Hırvatlar, Bosna Hersekliiler ve Sırlar da Yugoslavya ile bağımsızlıklarını ilan ettiler. Avusturya Almanlarının da Avusturya Cumhuriyetini kurması ile 1918 Ekim ayı sonlarına doğru Avusturya Macaristan İmparatorluğu dağıldı. Avusturya 3 Kasım 1918 tarihinde mütareke imzalayarak savaştan çekilen üçüncü ittifak devleti olmuştu.

2.9.4. Almanya

Almanlar Eylül 1918'te savaşı kazanamayacaklarını anlayınca barış yapmak için girişimlere başladı. Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Fransa arasında Almanya ile anlaşma olması durumunda uygulanacak yaptırımlar konusunda görüş ayrılıkları oluştu. Almanya'nın beklediği cevap bir türlü verilemedi. Bu arada Almanya'da iç karışıklıklar baş gösterdi. İmparatorluğa son verilerek Cumhuriyet ilan edildi. Almanya 11 Kasım 1918 tarihinde de Rethondes mütarekesi imzalayarak savaştan çekilen son İttifak Devleti oldu.⁵⁸

Birinci Dünya Savaşı Kasım 1918 tarihinde İttifak Devletleri'nin hepsinin ayrı ayrı yenilgiyi kabul ederek mütarekeler yapması ile son buldu.

---

⁵⁸ Dr. Rifat Uçarol, a.g.e., s.596-597

2.10. Barış Antlaşmaları

Birinci Dünya Savaşı fiilen son bulmuş, İtilaf Devletleri Temsilcileri 18 Ocak 1919 Almanya İmparatorluğu'nun kuruluş tarihinde Paris Barış Konferansında bir araya gelmişlerdi

2.10.1. Versay (Versailles): İlk olarak 11 Kasım 1918 tarihinde mütareke yapılan Almanya ile 28 Haziran 1919'da Versay Antlaşması yapıldı. Bismarck'ın kurmuş olduğu Almanya adeta yıkılıyor, sınırları yeniden çiziliyor, ekonomik ve siyasi yönden çok ağır yaptırımlar getiriliyordu.

2.10.2. Sen Jermen (Saint Germain): İkinci olarak 3 Kasım 1918 tarihinde mütareke yapılan Avusturya ile 10 Eylül 1919'da Saint Germain Antlaşması yapıldı. Macaristan, Yugoslavya ve Çekoslovakya'nın bağımsızlığını tanıdığı gibi ayrıca Polonya, Yugoslavya ve İtalya'ya ciddi büyüklükte topraklar bırakıyor ve sınırları yeniden çiziliyordu.

2.10.3. Nöyi (Neuilly): Üçüncü olarak 29 Eylül 1918 tarihinde mütareke yapılan Bulgaristan ile 27 Kasım 1919'da Neuilly Antlaşması yapıldı. Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya'ya topraklar bırakarak sınırları yeniden belirlenmiştir. Ancak Bulgaristan yalnızca Bulgarların oturdukları hiçbir toprağını kaybetmediği gibi verilen topraklarda ekonomik ve ulusal yaşantısını etkileyecek nitelikte değildi. Ege Denzine açılan bağlantısını kaybetmesi, etkilendiği tek bir bölge olmuştur. İttifak Devletleri arasında Bulgarlar en hafif yaptırımlara maruz kalan devlet olmuştur.⁵⁹

2.10.4. Trianon: Dördüncü olarak İtilaf Devletleri, daha savaş devam ederken Avusturya Macaristan'dan bağımsızlığını ilan eden halklardan biri olup Devletini kuran Macaristan'ı yenilen Devletlerden sayarak 6 Haziran 1920'de Trianon Antlaşmasını yapmıştır. Bu Antlaşma ile Macaristan'da diğer üç devlet gibi Çekoslovakya, Romanya ve Yugoslavya'ya toprak veriyor ve sınırlar yeniden çiziliyordu. Bağımsızlığı kabul edilmiş ve denize çıkışı olmayan küçük bir devlet haline gelmiştir.⁶⁰

⁵⁹ Prof. Dr. Sabri Sürgevil, Dr. Cihan Özgün, Balkanlar – II, İzmir, Ege Üniversitesi Yayınları Edebiyat Fakültesi Yayın No:174, 2014, s.39-40

⁶⁰ Dr. Rifat Uçarol, a.g.e., s.600

2.10.5. Sevr (Sèvres): En sona bırakılıp, diğer İttifak devletlerinden farklı ve asla Ateşkes sonrası hazırlanan bir Antlaşma olarak kabul edilmeyecek, Osmanlı Devleti ile yapılan çok acımasız, bir milletin yok olmasına yönelik hazırlanmış, bir parçalama ve neredeyse tüm topraklarının planlanarak işgal edilmesidir.

10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanan 13 bölüm 433 maddeden oluşan bu Antlaşmayı, kurucusu Osman Bey ile başlayan, önce Beylik, ardından Devlet ve daha sonra İmparatorluk olan Osmanlı devrinin sonunun geldiğinin ilanı olarak da adlandırabiliriz.

Sevr Antlaşması ile Trakya'nın büyük bir kısmı ve İzmir Bölgesi Yunanlılar'a bırakılıyordu. Midye - Enez hattından İstanbul'a kadar olan bölge Türklere verilecek ve İstanbul görüntü olarak Sultan'a bırakılacak fakat Sultan'ın otoritesi Antlaşmanın Şartları ile sınırlandırılmıştı. Gerçek otorite Boğazlar Komisyonu adı altında kurulan uluslararası bir organizasyon tarafından sağlanacaktı. Güney Bölgesindeki durum ise Osmaniye, Mardin, Urfa, Antep Türk sınırları dışında kalacaktı. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson Ermenistan için özel bir hassasiyet göstererek sınırlarını kendisi belirlemiştir. Gümüşhane ve Erzincan'ı da kapsayan Van'dan Trabzon'a kadar olan bölgeyi Ermenistan Devleti'ne vermiştir. Sevr Antlaşması ile yukarıda açıklanan tüm bölgeler dışındaki alan Türklere bırakılarak Türk Ülkesi sayılacak ve sınırları belirlenecekti. Fakat bu Türk Ülkesinde demiryolları yapmak ve işletmek, sanayi tesisleri kurmak ve işletmek, eski borçlardan ötürü bu ülkenin gelir kaynaklarını kontrol etmek İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlara bırakılmıştı. ⁶¹

---

⁶¹ Prof. Dr. Halil İnalçık, **Akademik Ders Notları 1938 – 1956 Timur, İnkılap Tarihi, Osmanlı Tarihi**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2016, s.117-118-119-120

Sevr Antlaşmasının Konuları:

- 1-Milletler cemiyeti Paktı (Madde 1-26)
- 2-Türkiye'nin Sınırları (Madde 27-35)
- 3-Siyasi Hükümler (Madde 36-139)
- 4-Azınlıkların Himayesi (Madde 140-151)
- 5- Askeri Hükümler yani ordu, (Madde 152-207)
- 6-Savaş esirleri ve mezarlıklar (Madde 208-225)
- 7-Cezalar (Madde 226-230)
- 8-Mali Hükümler (Madde 231-260)
- 9-Ekonomik Hükümler (Madde 261-317)
- 10-11-12- Hava sahaları, demiryolları, suyolları, limanlar
- 13-Diğer yaptırım ve hükümler ⁶²

Osmanlı Hükümeti Antlaşma koşullarını çok ağır bulduğu için Taslak üzerinde değişiklikler yapıp, önerilerde bulunarak 8 Temmuz 1920 tarihinde Paris Barış Konferansı Başkanlığına gönderdi. Ancak, Osmanlı Devleti'ni yok etmeyi ve bu antlaşmayı imzalatmayı hedef edinen İtilaf Devletleri, Osmanlı Hükümeti ve Sadrazam Ferit Paşa'nın bu koşulları hafifletme çabalarına 17 Temmuz 1920 tarihinde bir kesin uyarı ile cevap verdiler. Taslak halindeki Antlaşmanın kabul edilmesi için on gün süre tanıdıklarını aksi durumda Osmanlı Devleti'ni savaş suçlusunu olarak göreceklerini ve ona göre bir uygulamaya geçileceğini bildirdiler.

Müttefik Devletleri'nin bu katı ve kararlı tutumu karşısında 22 Temmuz 1920 tarihinde Sarayda Padişah VI. Mehmet Vahidettin'in başkanlığında toplanan elli civarında kabine üyesi, yüksek rütbeli askerler, ilmiye sınıfının ileri gelenleri ve Ayan Meclisi üyeleri ile antlaşma şartlarını tartışmış ve kabul etmiştir. Hükümet Antlaşma ile ilgili resmi bir bildiri yayınlayarak kamuoyuna duyurmuştur.

10 Ağustos 1920 tarihinde Sevr Antlaşması, Osmanlı Devleti'ni temsilen Ayan Meclisi üyeleri Hadi Paşa ve Dr. Rıza Tevfik Bey ve Bern Elçisi Reşad Halis Bey ve Müttefik Devletleri temsilcileri tarafından imzalandı. ⁶³

---

⁶² Dr. Reşat Sagay, a.g.e., s.144

⁶³ Dr. Rıfat Uçarol, a.g.e., s.603

Osmanlı Anayasasının 55. Maddesine göre bir antlaşmanın kabul edilebilmesi için Meclis-i Mebusan'da onaylanması gerekiyordu. Ancak Meclis-i Mebusan padişah tarafından 11 Nisan 1920'de hukuken dağıtıldığı için bu antlaşmanın da tasdiki mümkün olmamıştır.

Şark Cephesi Kumandanı Kazım Karabekir Paşa Sevr Antlaşmasına karar verenler ve imzalayanlar ile ilgili Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bir telgraf göndermiştir.

“Ankara'da Meclisi Milli Riyasetine;

Vatansız, vicdansız üç serserinin, yine kendileri gibi millet ve vatanla alâkası olmayan birkaç kişi namına sulh muahedesini imza ettiklerini ajansta gördük. Mücadelei milliyemizde daha büyük bir azim ve imanla devamı tekiden ahdettiğimizi arzeylerim. İstanbul'da teşekkülünü evvelce duyduğumuz Şurayı Saltanatta Türkiye'nin hayati mevcudiyetini söndüren bu zalim muahedenin imza edilmesine, karar ve rey veren esamileri malûm eşhasın ve muahedenameye yazı imza edenlerin ihaneti vataniye ile ittiham, olunmasını ve haklarında hükmü gıyabi verilmesini, bu vatansızların isimlerinin her yerde lânetle yâd edilmesinin ilan ve tamim olunmasını arz ve teklif eylerim.”

17 Ağustos 1336
Şark Cephesi Kumandanı
Kâzım Karabekir “⁶⁴

Sevr Antlaşması'nın temel felsefesi sadece bir devletin tasfiyesi ve parçalanması değil aynı zamanda soy ve millet olarak Türkler'in dağıtılması ve yok edilmesidir. Antlaşmadaki Maddeler ile bir ülkenin var olma ve bağımsızlık hakkı tamamen elinden alınıyordu. Müttefik Devletler, Hasta Adam dedikleri Osmanlı İmparatorluğunu parçalamak, Türk Devleti'ni tarih sahnesinden silmek ve Osmanlı İmparatorluğundan pay kapmak için adeta bu Antlaşma ile saldırmışlardır.⁶⁵

⁶⁴ Turgut Özbay, a.g.e., s.72-73

⁶⁵ Turgut Özbay, a.g.e., s.66-67-72

2.11. Anadolu İhtilali

Mondros Mütarekesi ile başlayan haksız işgal hareketleri ile Türkler haklarını müdafaaya başlamışlardır. Osmanlı İmparatorluğu toprakları üzerinde başlayan milliyetçilik hareketleri bu defa Türkler için vatanlarını kurtarmak adına gerçekleşiyordu.

Anadolu'da yaşayan 10 veya 12 milyon insan, kelimenin tam anlamı ile ikiye ayrılmış ve çıkış yolunu şartları gereği inandıkları veya başka çareleri olmadığı için inanmaya çalıştıkları liderlerinden beklemekteydi. Bir bölüm, kendilerini Müslüman ve İslam ümmetinin bir parçası kabul ettikleri için, içinde bulunulan bu durumdan çıkışı dini olarak bağlı oldukları halifeden beklemekteydi. Diğer bir bölüm ise, kendilerini Osmanlı'ya ait olarak gördükleri için, içinde bulunulan bu durumdan çıkışı siyasi anlamda bağlı oldukları padişah-tan beklemekteydi. Ancak, padişah-halife ve atadığı hükümetlerin, memleketin işgaline, Müslümanlara yapılan eziyete, egemenlik ve bağımsızlığın ortadan kalkmasına yönelik mütarekeler ve antlaşmalar yapması tüm Osmanlı halkını büyük bir karamsarlığa, ümitsizliğe ve gelecek endişesi içine itmmişti. İşte bu noktada tüm bu halka, yeni bir kimlik telkin ederek ortaya çıkan Mustafa Kemal ve Milli Mücadelenin Lider kadrosu olmuştur. Türk Milleti kavramı ve Türk Milleti'nin bir ferdi olunması fikrini tüm halka anlatmaya başlamışlardır. Halka aşılana en önemli konu ise Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Yunan, Sırp ve Arapların, Yunan milliyetçiliği, Sırp milliyetçiliği, Arap milliyetçiliği adı altında kendi milliyetçilik fikri ile halklarını uyandırarak Osmanlı'ya başkaldırıp kendi devletlerini kurmuş olmalarıdır. Ümmet veya teb-a kavramları değil artık Türk Milleti ve Türk Devleti olacaktı.⁶⁶

---

⁶⁶ Prof. Dr. Mehmet Evsile, **Milli Mücadele Tarihi**, Samsun, Etüt Yayınları, 2012, s. 9-10

2.11.1. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri

Mondros mütarekesi sonrası oluşan işgaller ve bu işgaller esnasında Müslüman halka yapılan zulümler karşısında her bölgede müdafaa-i hukuk cemiyetleri kurulmuştur. Trakya ve Doğu Bölgelerinde kurulanlar ise Osmanlı Hükümeti tarafından toprakların korunulamaması durumunda, düşman işgaline karşı geçici yönetimler kurarak oluşturulmuş cemiyetlerdir.⁶⁷

Müdafaa-i Hukuk Özellikleri

1. Müdafaa-i Hukuk, Ferdi değil, Millidir. Milli hakların korunması için yapılan bir ihtilal hareketidir.
2. Müdafaa-i Hukuk, Fikri kaynağını Milliyetçilik fikrinden almakta olup bundan böyle Arap, Arnavut, Ermeni ve diğer halklar gibi Türklerin de bir millet halinde yaşamaları zorunlu hale gelmiştir.
3. Müdafaa-i Hukuk, Metodu ise Milli ve bağımsız bir Devlet kurmak için silahlı mücadeleye girilecektir. Bunu gerçekleştirmek için de yapılacak savaşın adı Milli Mücadele veya İstiklal Savaşı olacaktır.
4. Müdafaa-i Hukuk, Milli Devlet formülü yani her türlü saltanatçı, Osmanlıcı, hilafetçi kadrolardan arındırılmış olarak halka yayılacak fakat bu dine önem verilmemesi anlamı taşımamaktadır.
5. Müdafaa-i Hukuk, Fırkacılığın Reddi yani halkı, her türlü birbirine düşürmemesi veya bölmemesi veya iki hasım kampa bölünmemesidir.
6. Müdafaa-i Hukuk, hareketinin gerçekleştirme vasıtası olan Milli Mücadelenin savaşçıları Fertler değil Cemiyetlerdir.

---

⁶⁷ Prof. Dr. Mehmet Evsile, a.g.e., s. 10-11

Müdafaa-i Hukuk'un iki organı bulunmaktadır.

1. Kongreler
2. Kuva-yı Milliye ⁶⁸

2.11.2. Kongreler

Türk Milleti'nin, İtilaf Devletleri tarafından Mondros mütarekesi ile işgal edilen kendi topraklarında, bağımsız ve egemen bir devlet kurmak için başlattığı Türk Ulusal Kurtuluş Hareketi, 19 Mayıs 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkması ile yeni bir boyut kazanmıştır.

2.11.2.1. Amasya Tamimi

20. Yüzyıla damgasını vuran Mustafa Kemal Paşa önce 22 Haziran 1919 tarihinde Amasya Tamimi ile verilecek bağımsızlık mücadelesinin Stratejisini planlamıştır. ⁶⁹

Mustafa Kemal Paşa asker arkadaşları Ali Fuat Cebesoy, Rauf Orbay, Refet Bele ve Erzurum'daki 15. Kolordu Komutana Kâzım Karabekir ile Anadolu'da dağınık vaziyette örgütlenmiş olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerini birleştirmek, toparlamak ve silahlı savaşım için ortak hareket ettirmek için anlaştı. "*Vatanın tamamıyeti ve istiklali*" tehlikede idi.

Milletin istiklalini "*milletin azim ve kararı*" kurtaracaktı yani şu devlet bu devlet değil millet kendi kendini kurtaracaktı. Amasya Tamimi ile bu esaslar duyuruldu.

2.11.2.2 Erzurum Kongresi

Erzurum kongresi 23 Temmuz 1919 tarihinde yerel bir kongre olarak toplanmıştır. İki hafta süren kongrede Arap ülkelerinden vazgeçilebilmesi, her türlü müdahalenin dostça ve zararsız olarak kabul edilmeyip işgal sayılması, gerekirse Anadolu'da geçici bir hükümet kurulması ve padişahın dağıttığı Meclisi Mebusan'ın açılıp genel seçimlerin yapılması isteniyordu.

---

⁶⁸ Dr. Tarık Z. Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952**, İstanbul, Arba Yayınları, 1952, s.473-474

⁶⁹ Erdal Taşbaş, **Ulusal Kurtuluş Hareketleri Üzerinde Önderliğin Etkisi: Kuva-yı Milliye Örneği, İlk Adımdan Cumhuriyet'e Milli Mücadele**, Editör: Doç. Dr. Osman Köse, Samsun İlkadım Belediyesi Kültür Müdürlüğü, İstanbul, Mavi Yayıncılık, 2008, s. 448

2.11.2.3. Sivas Kongresi

Sivas Kongresi 4 Eylül 1919 tarihinde ulus çapında düzenlenen bir kongre oldu. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri tek bir çatı altında toplanarak Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Örgütü adını aldı. Silahlı mücadelenin Kuvay-ı Milliye biçiminde devam ettirilmesi kararlaştırıldı. Erzurum Kongresi kararları kabul edilerek genel seçimlerin yapılması tekrar talep edildi.⁷⁰

Erzurum ve Sivas Kongreleri ile Anadolu'dan başlayacak olan bağımsızlık hareketlerinin örgütlenme kısmı tamamlanmıştır. Bölgesel olarak direnişte bulunan Kuva-yı Milliye tek çatı altında toplanarak Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Türk Ulusal Kurtuluş Hareketi olarak eşsiz ve örnek bir bağımsızlık mücadelesi vermiştir.

2.11.3. Kuva-yı Milliye

Kuva-yı Milliye, ülkeyi parçalamak isteyen İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunanlılara karşı, cephelerde savaşmak, düşman ile işbirliğine giren Rum ve Ermeni çetelerinden halkı korumak için teşkilatlanmış milis kuvvetleridir. Bu milis kuvvetlerine katılan her şahsa Kuva-yı Milliyeci deniliyordu. 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlıların İzmir'e çıkmaları ve Batı Anadolu'da gerçekleşen işgaller karşısında dönemin hükümeti olan Damat Ferit Paşa hükümeti halka sükûnet ve itidal çağrısı yapmıştır. Kuva-yı Milliye'nin doğuşu, devletin ordusu ve resmi kuvvetleri olmasına rağmen vatanın işgal edilmeye başlaması ile gerçekleşmiştir. Kuva-yı Milliye, bölgenin, kasabanın veya aşiretin her kesiminden gelen insanlardan oluşmaktadır. Kuva-yı Milliye'nin Milli Mücadeleye sağladığı faydalar çok önemlidir.

-Türk Milletinin, Yunanlılarla başlayan vatanlarının işgaline asla izin vermeyeceklerini tüm dünyaya duyurmak,

-İşgalci ordularının Anadolu'ya yayılmalarını önlemek,

-Düşman ordularına kayıp verdirip, onları tedirgin etmek,

-Köy ve kasabalarımızı düşman ile işbirliğine giren, Rum ve Ermeni çetecilerden korumak,

-Türk Ordusunun yapılanması ve düzenli orduya geçişi için zaman kazandırmak,

-Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin kurulma ve çalışmalarına destek sağlamak,

⁷⁰ Sina Akşin, **Kısa 20. Yüzyıl Tarihi**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, s.128

-İstanbul'dan Anadolu'ya giden yolların açık ve güvende tutulup, askeri teçhizat ve malzemelerin nakliyesini kolaylaştırmak,

-Büyük Taarruz öncesi tüm savaşlar da orduya yardımcı olarak savaşlara katılmak.

Kuva-yı Milliye millete mal olmuş bir halk hareketidir. Kuva-yı Milliye'nin tüm eylemleri millet adına yapılmıştır.”⁷¹

2.11.4. Misâk-ı Milli

Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Anadolu'da başlayan Türk Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin gün geçtikçe büyümesi ve güçlenmesi, Osmanlı Hükümeti üzerinde baskı yaratmaya başlamıştı. Osmanlı Hükümeti fesih ettiği Meclis-i Mebusan-ı Anadolu'daki bu gelişmelerden ötürü tekrar açmak zorunda kalır. Mustafa Kemal Bey tüm milletvekillerine bir yazı göndererek İstanbul'dan önce Ankara'ya davet eder. Ankara'ya gelen milletvekillerine Erzurum ve Sivas Kongrelerinde alınan kararlarla ilgili bir metin vererek, bu metnin ilk Meclis-i Mebusan toplantısında kabul ettirilmesini istemiştir. İşgal altındaki İstanbul'da, 12 Ocak 1920 tarihinde ilk toplantısını yapan Meclis-i Mebusan milletvekilleri Mustafa Kemal Bey'in vermiş olduğu Kurtuluşun ve Bağımsızlığın esaslarını içeren metni 28 Ocak 1920 tarihinde yoğun tartışmalardan sonra çoğu Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nde olan milletvekilleri tarafından Misak-ı Milli olarak kabul edilir. Edirne milletvekili Şeref Bey'in önerisi ile 17 Şubat 1920 tarihinde Misak-ı Milli'nin dünya parlamentolarına ve basına bildirilmesine karar verilir. Misak-ı Milli Türk ve Dünya kamuoyuna açıklanır. Misak-ı Milli 6 maddeden oluşan bir bildiri olup, kurulması kararı alınan yeni Türk Devleti'nin Sivas Kongresi'nde kabul edilen sınırlarının ve bununla işgalden kurtarılacak topraklarla oluşacak Türk Devleti'nin hedef, amaç ve dış siyasetinin tüm Türk ve Dünya kamuoyuna açıklanmasıdır. Mustafa Kemal Paşa Misak-ı Milli ile sınırları belirlenmiş, kayıtsız şartsız egemen ve bağımsız olacak bir Türk Devleti'nin kurulacağını tüm dünyaya duyurmuştur. 18 Temmuz 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Misak-ı Milli gündem konusu yapılmış ve tüm milletvekilleri Misak-ı Millî'ye bağlılık ve uygulanması için and içmişlerdir.⁷²

⁷¹ Prof. Dr. Abdülhaluk M. Çay, Yaşar Kalafat, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Kuvay-ı Milliye Hareketleri**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:90, 1990, s.7-8

⁷² Dr. Rifat Uçarol, a.g.e., s.650-651-652-653

2.11.5. Türkiye Büyük Millet Meclisi Açılışı

İstanbul'un işgali ile birlikte Mebuslar Meclisi'nin hukuki ve fiili anlamda ortadan kalkması ve doğan boşluk için çareler aranmaya başlamıştır. Mustafa Kemal Bey Türk Milletinin tarihinde yeni bir dönem başlatmıştır. 19 Mart 1920 tarihinde Sivas Kongresinde alınan kararla tüm müdafaa-i hukuk cemiyetlerini temsil eden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı sıfatı ile tüm vilayetlere, livalara, kolordu komutanlarına bir tamim göndermiştir. Söz konusu tamim ile Ankara'da yeni bir meclis kurulacağını ve on beş gün içinde milletvekili seçimlerinin yapılacağını ve bu meclise milletvekili olabilme şartlarına sahip olan kişilerin ivedilikle Ankara'ya gelmeleri gerektiği belirtmiştir. 23 Nisan 1920 tarihinde milli ve dini unsurların ağırlıkta olduğu bir programla Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmıştır. En yaşlı üye sıfatı ile Sinop Milletvekili Şerif Bey aşağıdaki konuşma ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin çalışmalarını başlatmıştır.

“Bu yüce meclisin en yaşlı başkanı sıfatı ile ve Allah'ın izni ile milletimizin iç ve dış tam istiklal dâhilinde mukadderatını doğrudan üstlendiği ve idare etmeye başladığını bütün dünyaya ilan ederek Büyük Millet Meclisini açıyorum”

Meclis'in ilk işi bir hükümet seçmek olacak ancak İstanbul'da da bir hükümet olması ve bu hükümeti tanıyanların sayısının az olmamasından dolayı bu bir engel teşkil etmektedir.

Mustafa Kemal Bey'in verdiği bir önerge ile aşağıdaki şartlar kabul edilmiştir.

1-Hükümet teşkili gereklidir.

2-Geçici kaydıyla bir hükümet başkanı tanımak mümkün değildir.

3-Mecliste toplanmış milli iradeyi fiilen vatanın mukadderatına el koymuş olarak tanımak esas prensiptir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üstünde bir kuvvet yoktur.

4-Türkiye Büyük Millet Meclisi yasama ve yürütme yetkilerini kendinde toplar. Meclisten ayrılacak bir heyet, meclise vekil olarak hükümet işlerini görür. Meclis reisi bu heyetin de reisidir.

24 Nisan tarihinde Meclis Başkanlığı seçimi yapılmış ve Mustafa Kemal Bey Meclis Başkanı seçilmiştir.

25 Nisan tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı sıfatı ile milleti birlik ve beraberlik içinde olmaya çağırarak ve hiçbir düşman propagandasına itibar edilmemesini içeren bir mesaj yayınlamıştır.

29 Nisan 1920 tarihinde Hıyaneti Vataniye Kanunu kabul edilmiş, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin sözle dahi olsa, meşruiyetine saldırı vatan hainliği sayılacak ve ölümlerle cezalandırılacaktır.

30 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışı Avrupalı Devletlere duyurulmuş ve İstanbul ile resmi haberleşme kesilmiştir.

Gayr-ı Meşru İstanbul hükümetinin yaptığı işlemlerin tamamının yok sayılacağı ve gelecek her türlü evrakın geriye gönderilmesi kararı alınmıştır.

Mayıs ayında ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti kurulmuştur.⁷³

---

⁷³ Prof. Dr. Mehmet Evsile, a.g.e., s. 59-60

2.11.6. Kurtuluş Savaşı

Kurtuluş Savaşları, halkın tüm güçleri ve varsa silahlı kuvvetleri ile topyekûn savaşa katılması ile yapılır. Kurtuluş Savaşları işgal altındaki topraklarını işgalci ordudan kurtarmaya çalışan bir toplumun, hem ordusunun hem de silahlı halkının varını yoğunu vatanını kurtarmak için mücadele etmesidir. İşgalci yalnız ordusunu kullanırken, vatanını kurtarmaya çalışan toplum, hem ordusu, hem de silahlı veya silahsız topraklarını kurtarmak için bölgesel direnişte bulunan inanmış halkı ile hareket eder. Halk hareketi ile ordusunu bütünleştiremeyen kurtuluş hareketleri ya başarılı olamaz yâda başarıyı çok geç elde ederler. Türk Kurtuluş Savaşı Önderi Mustafa Kemal Paşa, bundan dolayı hareketin ilk gününden itibaren “ Bağımsızlık “ ve “ yeni bir Türk Devleti’nin Kurulması ” söylemi ile yol çıkmıştı. Türk Kurtuluş Savaşı hareketi baştan sona kadar Önderine inanmış halktan gelmiştir. Özellikle silahlı gruplardan yararlanılırken bu gruplar aynı zamanda düzenli orduya da güç ve canlılık kazandırmış olup bu silahlı halk gruplarının komutanlarının askeri disiplin ve düzene uyarak ordu çatısı altına girmeleri, savaşın kazanılmasında da büyük rol oynamıştır.⁷⁴

2.11.6.1. Doğu Cephesi

Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin kurulmasından sonra ilk olarak Kars yöresinin Ermenilerden kurtarılması gündeme gelmiştir. Şark Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir Paşa’ya bu izin verilmiştir. Kâzım Karabekir Paşa çok usta bir siyaset izleyerek önce Ermenilerin saldırısını beklemiş, beklediği gibi Ermeniler’in saldırıları gerçekleşmiş ve karşılık hakkı doğmuştur. 28 Eylül 1920 tarihinde başlayan savaş ile önce Sarıkamış sonra Kars en son olarak da Gümrü alınmıştır. 3 Aralık 1920 tarihinde Ermeniler ile Gümrü Antlaşması yapılarak Kars bölgesinde Türkiye’nin şimdiki sınırları kabul edildi. Bu antlaşma aynı zamanda Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin imzaladığı ilk antlaşma olma özelliğini de taşımaktadır. 16 Mart 1921 tarihinde bu antlaşma Moskova Antlaşması ile teyit edilmiştir.

⁷⁴ Tümgeneral Celal Erikan, **Kurtuluş Savaşı Tarihi**, İstanbul, İleri Yayınları, 2005, s.16-17-18-19

Kazım Karabekir Paşa Artvin ve Ardahan'ı elinde bulunduran Gürcistan'a kesin uyarı vererek boşaltılmasını istedi. Artvin ve Ardahan boşaltılarak Türk kuvvetlerine teslim edildi. Kafkaslardaki devletler Sovyet idaresi altına girmeye başlayınca yapılan antlaşmaların yerini tutacak şekilde yeni idareler ile 13 Ekim 1921 tarihinde Kars Antlaşması yapılarak Türkiye'nin bugünkü doğu sınırları arzu edildiği gibi çizilmiş oluyordu. Doğuda böylece güvenlik sağlanmış sınırlar tespit edilmiş, topraklar belli olmuştu. Bir kısım birlikler Batı Cephesinde Yunanlılar ile savaşan orduya gönderilmiştir.⁷⁵

2.11.6.2. Güney Cephesi

Mondros Mütarekesi'nin ardından Fransızlar'ın işgaline uğrayan bölgede Fransızlar Ermeniler ile işbirliği yaparak hâkimiyet kurmuştur.

Adana Bölgesi'nin işgali için Fransızlar gönüllü Ermenilerden oluşan bir İntikam Tugayı oluşturmuşlardır. Ancak Yüzbaşı Osman Bey idaresindeki Kuva-yı Milliye Mersin, Tarsus ve Adana'ya egemen oluyor, Mayıs 1920 sonlarında Pozantı'da bir Fransız taburunu esir alıyordu. Bu başarı Ankara'da yeni kurulmuş olan Türkiye Büyük Millet Meclisi üzerinde büyük bir moral olmuştur.

Maraş'ta önce Sütçü İmam'ın Türk Kadınlarına sarkıntılık eden Fransız askerlerine ateş açması, ardından Maraş Kalesine dikilen Fransız bayrağını gördükten sonra bir cami hocası olan Rıdvan Hoca'nın "Kalelerinde hür bayrağı dalgalanmayan esir bir memlekette Cuma namazı kılınmaz" sözleri ile halk adeta coştı. Kaleye saldıran halk önce Türk bayrağını dikerek teslim almış, sonrasında da şehri kuşatan Kuva-yı Milliye'cilere dayanamayan Fransızlar Maraş'ı bırakmak zorunda kalmışlardır.

Urfa'da Yüzbaşı Ali Saip Bey komutasındaki kuvvetler karşısında dayanamayan Fransızlar Urfa'yı boşaltmak zorunda kalmışlardır. Ancak geri çekilirken halka saldırmaları üzerine civar köy ve aşiretler bunu duyunca düşmanın çekilmesine meydan vermeyip çarpışmaya girmişlerdir. Fransızlar'ın büyük bir kısmı komutan ve subaylarıyla öldürülmüş ve yüz kadar er de esir alınmıştır.

⁷⁵ Prof. Dr. Mehmet Evsile, a.g.e., s. 73-74

Antep’de Teğmen Sait Bey komutasındaki Kuva-yı Milliye Antep’e gelmekte olan iki Fransız taburunu durdurdular. Bunun üzerine Fransızlar bir alay getirdiler. Kendisini karşısındaki askeri gücün büyüklüğü konusunda uyarılara “Düşman buradan geçerse Ayıntap’a ne yüzle dönerim, düşman ancak benim vücudumun üzerinden geçebilir” diyen Teğmen Sait Bey silahının son mermisi bitene kadar savaşmış ve tüfeğini yere çarpıp kırarak şehit olmuştur. Son sözleri ise “Allah vatanı kurtar. Alçak düşman! Gel sen de süngüle“ olmuştur. Fransızları yoğun bombardımanına rağmen Antep on ayı aşkın süre 6.000 evladını şehit vererek direndi, yiyecek kalmadığından fıstık ve üzüm bile biten kentte zerdali çekirdeği ile besleniliyordu. Kent halkı tarihte eşine ender rastlanan bir direniş göstererek çaresizlikten teslim olmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi 6 Şubat 1921 tarihinde çıkardığı yasa ile Antep’e “Gazi“ ünvanı vererek kentin adını Gaziantep olarak değiştirmiştir. Güney Cephesinde halkın gösterdiği bu direniş Misak-ı Milli sınırları içinde yaşayan tüm Türkler’in bağımsız ve özgür olarak yaşama hedefini tüm dünyaya duyurmuştur. Fransızların Türkiye Büyük Millet Meclisi ile Ankara Antlaşması imzalayarak müttefiklerden ayrılmasının en önemli nedenlerinden biri Türk Milletinin kendi vatanının bağımsızlığı ve özgürlüğü için kanının son damlasına kadar savaşacağını göstermesidir.⁷⁶

---

⁷⁶ Prof. Dr. Ali İhsan Gencer, Prof. Dr. Sabahattin Özel, **Türk İnkılap Tarihi**, İstanbul, Der Yayınları, 2014, s.160-161-162-163

2.11.6.3. Batı Cephesi

Batı Cephesi, Birinci İnönü Savaşı, İkinci İnönü Savaşı, Sakarya Savaşı, Büyük Taarruz- Başkomutanlık Meydan Muhaberesi, Mudanya Ateşkes Antlaşması konu başlıkları altında incelenmiştir.

2.11.6.3.1. Birinci İnönü Savaşı

Yunan Ordusu 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'e çıkmış, karşısında düzenli bir ordu olmayınca Batı Anadolu içlerine kadar ilerlemiştir. Milne hattında altı ay kadar kaldıktan sonra daha ilerilere gitmek için hareketlenmeye başladılar. Türkiye Büyük Millet Meclisi 8 Ekim 1920 tarihinden itibaren düzenli ordu yapısına geçiş yapmıştır. Birinci İnönü Savaşı Yunan ordusu ile tam olarak kuruluşunu tamamlayamamış olan Türk ordusunun karşı karşıya geldiği ilk savaş olma özelliğini taşımaktadır. Bu savaşın en büyük sebeplerinden birisi düzenli orduya geçiş konusunda sorun çıkartan ve bir isyana dönüştüren Çerkez Ethem ve kardeşleri ile yaşanan problemi fırsat bilen Yunanlılar Türk ordusu üzerine harekete geçmiştir. 6 Ocak 1921 tarihinde Uşak bölgesinden başlattıkları taarruzla Türk Birliklerini oyalarken, esas taarruz birliklerini Bursa üzerinden Eskişehir ve İnönü'ye doğru harekete geçirmişlerdir. Batı Cephesi Komutanı Albay İsmet Bey bu planı fark ederek elindeki birliklerin büyük çoğunluğunu İnönü mevzilerine sevk etmiştir. 9-10 Ocak tarihlerinde çok şiddetli çatışmalar olmuş, 11 Ocak'ta büyük kayıp veren Yunan ordusu Bursa bölgesine geri çekilmiştir. Birinci İnönü savaşı Çerkez Ethem sorunu ile uğraşan düzenini kuramamış Türk ordusunun kuvvetli bir savunma ile Yunanlıları, işgal planı hazırladıkları yeni bölgelerden geri püskürtmüştür. Yunan ordusu ise kat kat üstün oldukları halde kuruluşunu tamamlayamamış Türk ordusu karşısında aldıkları bu yenilgiyi işgal edilecek olan yeni bölgelere keşif taarruzu olarak ilan etmişlerdir.

Birinci İnönü Savaşının çok önemli sonuçlarını şöyle değerlendirebiliriz.

1-Türkiye Büyük Millet Meclisinin itibarı artmış ve Millet'in Ankara hükümetine güvenini arttırmıştır.

2-İtilaf Devletlerinin Yunanlılara olan güveni azalmıştır.

3-Çerkez Ethem ve kardeşlerine bağlı çete ile adeta savaşıyor bir ordu, bunu fırsat bilerek yeni bölgeleri işgal etmek isteyen Yunan ordusunu geri püskürtmüştür. Bu başarı ile düzenli ordunun değeri ve kurtuluş için ne kadar gerekli olduğu anlaşılmıştır.

4-26 Ocak 1921 tarihinde galip devletler Sevr Antlaşmasının değiştirilmesi talebinde bulunarak Londra Konferansı'na Ankara Hükümeti'ni de çağırılmışlardır. Bu durum Yeni Türkiye'nin tanınması anlamında çok büyük ve önemli bir gelişmedir.⁷⁷

2.11.6.3.2. İkinci İnönü Savaşı

Londra Konferansında Yunanlılar uzlaşmaz bir tutum izliyorlardı. Anadolu'da yeni bir harekâta gireceklerini ve Sevr Antlaşmasını Osmanlı Devleti gibi yeni Ankara Hükümetinin de kabul etmek zorunda kalacağını iddia ediyorlardı. İtilaf Devletlerini gerek güven gerekse de prestij kazanmak için ikna etmeye çalışıyorlardı. Londra Konferansına katılan Türk delegeleri ülkeye dönmeden bütün cephelerde taarruzu başlattılar. 23 Mart 1921 tarihinde Bursa üzerinden Eskişehir, Uşak üzerinden Afyon'a doğru ilerlemeye başlayan Yunan ordusu siyasi anlamda Sevr'i Türkiye'ye kabul ettirmek için Eskişehir-Kütahya-Afyon hattını ele geçirmek istiyordu. Eskişehir'in kuzey batı bölgesinde konuşlanan Albay İsmet Bey komutasındaki Türk ordusu savunma olarak uygun bir coğrafi yapıya sahip İnönü mevzilerinde düşman ordusunu karşılamayı planlamıştır. Bu plan başarılı olmuş ve Yunan ordusu 27 Mart'ta başladığı taarruzlarda etkili sonuçları alamamıştır. Türk ordusu ise 31 Mart gecesi karşı taarruza geçmiş ve Yunan birlikleri geri çekilmeye ve zayıf vermeye başlamıştır.⁷⁸

Yunan ordusu Bursa doğusunda bulunan mevzilerine kadar kovalanmıştır.

Bu zaferi bildiren telgrafını İsmet Paşa şu satırla bitirmekteydi. “ Düşman binlerce maktulleriyle doldurduğu muharebe meydanını terk etmiştir”⁷⁹

⁷⁷ Prof. Dr. Mehmet Evsile, a.g.e., s. 76-77

⁷⁸ Prof. Dr. Mehmet Evsile, a.g.e., s. 78

⁷⁹ Prof. Dr. Halil İnalçık, a.g.e., s.130

Mustafa Kemal Bey'in bu telgrafa verdiği tarihi cevap;

“Bütün dünya tarihinde Sizin İnönü Meydan Muharebesi'nde üzerinize yüklendiğiniz görev kadar ağır bir görev yüklenmiş komutandan pek azdır. Milletimizin istiklâl ve varlığı, dâhice idareniz altında görevlerini şerefle yapan komuta ve silah arkadaşlarınızın kalbine ve vatanseverliğine büyük bir güvenle dayanıyordu. Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makûs talihini de yendiniz. İstilâ altındaki talihsiz topraklarımızla birlikte bütün vatan, bugün en ücra köşelerine kadar zaferinizi kutluyor. Düşmanın istilâ hırsı, azminizin ve vatanseverliğinizin yalçın kayalarına başını çarparak paramparça oldu. Adınızı tarihin şeref abidelerine yazan ve bütün millette size karşı sonsuz bir minnet ve şükran duygusu uyandıran büyük gazâ ve zaferini tebrik ederken, üstünde durduğunuz tepenin size binlerce düşman ölüleriyle dolu bir şeref meydanı seyrettirdiği kadar, milletimiz ve kendiniz için yükseliş parıltılarıyla dolu bir geleceğın ufkuna da baktığını ve hâkim olduğunu söylemek isterim.”⁸⁰

İkinci İnönü Savaşının çok önemli sonuçlarını şöyle değerlendirebiliriz.

1-Yunanlılara İtilaf Devletlerinin güveni tamamen sarsılmış ve Türklerin Yunanlılara direneceği iki savaş sonunda net olarak anlaşılmıştır

2-İngilizler, bir iyi niyet göstergesi ile Malta'daki tutuklu bulunan kırk kişiyi serbest bırakacaklarını ve bunun karşılığı olarak da Mustafa Kemal Bey ile barış koşullarında yeni antlaşma yapmak istediklerini belirttiler.

3-İtalyanlar, Konya-Burdur ve diğer bölgelerdeki birliklerini 1 Haziran 1921 tarihinden itibaren geri çekerek Türkiye Büyük Millet Meclisi ile iyi ilişkiler içine girmek istemişlerdir.

4-Fransızlar, 21 Haziran 1921 tarihinde Zonguldak'ı boşaltmışlar ve Ankara'ya bir temsilci gönderip Türklerin isteklerini haklı bularak antlaşma zemini aramışlardır.

5-Türk ordusu yaptığı bir baskınla 21 Haziran 1921 tarihinde, Adapazarı'nı Yunan işgalinden kurtarmıştır.”⁸¹

⁸⁰ Prof. Dr. Ramazan Tosun, **Türk Yunan İlişkileri ve Türk-Rum Nüfus Mübadelesi**, Konya, Palet Yayınları, 2014, s.71

⁸¹ Prof. Dr. Mehmet Evsile, a.g.e., s. 78-79

2.11.6.3.3. Sakarya Savaşı

Yunanistan'da seçimler olmuş, Venizelos iktidardan düşmüş ve Kral Konstantin tekrar iktidara gelmişti. Kral Konstantin, Venizelos'tan daha başarılı olduğunu göstermek için Ankara'yı da içine alan İstanbul merkezli bir Bizans hayali kuruyordu. İngiliz Başbakanı ise Türkleri Sevr'i imzalamaya zorlamak için Yunanlıları sürekli savaşa kışkırtıyordu. Ancak Yunan ordusunun Birinci ve İkinci İnönü Savaşındaki başarısızlığı karşısında İngilizler artık Yunan birliklerine olan güvenini yitirmişti. Hemen politika değişikliği yaparak Yunanlıların Anadolu'daki harekâtı karşısında tarafsız olduklarını ilân ettiler. Fransız ve İtalyanlar ise İngilizlerin politikasını ve Yunanlıların bu harekâtlarına başından beri karşı çıkıyor hatta Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile temasa geçilmesi eğilimini gösteriyorlardı. Yunan ordusu İkinci İnönü Savaşı'ndan 2,5 ay sonra çok geniş ölçekli bir saldırıya girişti. Bu harekâtın ana amacı Ankara'yı alıp Türk Hükümetini ortadan kaldırmaktı.

10 Temmuz tarihinde Yunan harekâtı ile başlayan savaşlar 13 Eylül tarihinde son buldu.

Sakarya Savaşını 10 Temmuz – 25 Temmuz ve 23 Ağustos – 13 Eylül olmak üzere iki bölümde inceleyebiliriz.

Yunan ordusu bu defa İnönü'ye zayıf kuvvetler göndermiş, güçlü ordusunu ise Kütahya önlerine taşımıştır. Bu cephede bulunan Türk birlikleri üstün düşman orduları karşısında Eskişehir'e kadar çekilmek zorunda kalmış ama bu defa da Eskişehir'de Yunan ordusu tarafından sarılmak tehlikesi ile karşılaşmıştı.

Batı Cephesi kumandanlığı nasıl bir yol izleyeceği konusunda kararsız kalmıştı. Eskişehir'in doğusundaki birliklerimizin saldırısı başarısızlıkla sonuçlanmıştı

Cephe karargâhına gelen Mustafa Kemal Bey derhal şu emri verdi.

“Orduyu Eskişehir şimal ve cenubunda topladıktan sonra düşman ordusuyla araya büyük bir mesafe koymak lazımdır ki; ordunun düzenleme ve takviyesi mümkün olabilsin. Bunun için Sakarya şarkına kadar çekilmek caizdir.”

Batı cephesi komutanı İsmet Paşa aldığı bu emir ile ordunun dağılmasına meydan vermeden Sakarya'nın doğusuna çekti. Bu arada 23 Ağustos'a kadar hükümet orduya gerekli takviyeleri yapabilmek için gece gündüz çalıştı.

Meclis'te Mersin Milletvekilinin, Mustafa Kemal Bey'in ordunun başına geçerek kumandayı eline almasını söylemesi ile başlayan müspet ve menfi tartışmalar sonunda 4 Ağustos tarihinde yapılan gizli bir oturum ile Mustafa Kemal Bey tek ve tam olmak koşulu ile Başkumandanlığı kabul etti.

Meclis'te bu kanun kabul edildikten sonra Mustafa Kemal Paşa kısa bir konuşma yaptı.

“Mazlum Milletimizi esaret altına almak isteyen düşmanları tamamıyla yeneceğimize dair inancım hiçbir zaman sarsılmamıştır. Bu sarsılmaz imanı bu vesileyle yüksek meclisin, bütün milletin ve bütün dünyanın önünde ilan ederim.”

Sakarya Savaşı artık bir ölüm kalım savaşı olmuştu. Önce Milli Yükümlülük Komisyonu kurularak halktan birçok eşyanın sonradan geri ödenmek üzere yüzde kırkına el kondu. Askeri nakliyatın cepheye bedelsiz taşınma zorunluluğu getirildi. Bu emir ve zorunlu yükümlülüklerin uygulanması için Kastamonu, Samsun, Eskişehir ve Konya'da İstiklal Mahkemeleri faaliyete geçirildi.

Kısacası Türk milleti topyekûn bu ölüm kalım savaşına başındaki lideri ile şartların el verdiğiince hazırlandı.

Yunanlılar son elde edilen başarı ile şımarmış, Kral Konstantin İzmir'e gelerek Yunan Ordusunun Başkumandanlığını üzerine almıştı. Hedefleri Türk ordusunu bozguna uğratıp Ankara'yı almaktı.

“Yunanistan kazandığı zaferden sonra, Sevr Antlaşması ile yetinmez, daha geniş ölçüde tatmin edilmelidir.” İngiliz Başbakanı ise İngiliz Meclisinde yaptığı bu konuşma ile Yunanlıları adeta teşvik ve takdir ediyordu.

Sakarya Savaşında düşman ordusu Türk ordusunun iki katı olup özellikle Batının sağladığı araç ve gereçler ile askeri malzeme, ve diğer tüm askeri ihtiyaçlar çok rahatlıkla karşılanmaktaydı.

Sakarya Savaşı yirmi gün sürmüştür. Düşmanın bazı hatlarımızı yardığı tehlikeli durumlar oluştu. Askeri kurallar gereği kırılan hattı geri çekmek gerekiyordu. Ancak bu kadar kanlı ve amansız savaşta geri çekilme, bir yenilgi algısı yaratıp bozguna yol açabilirdi.

İşte bu esnada Başkumandan Mustafa Kemal Paşa tüm birliklere şu emrini verdi.

“ Hatt-ı müdafaa yoktur, sath-ı müdafaa vardır. O sath, bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı, vatandaşın kanıyla ıslanmadan terk olunmaz.

Onun için küçük büyük her cüz-i tam bulunduğu mevziiden atılabilir, fakat küçük büyük her cüz-i tam ilk durabildiğı noktada tekrar düşmana karşı cephe oluşturarak muharebeye devam eder. Yanındaki cüz-i tamının çekilmeye mecbur olduğunu gören cüz-i tamlar ona tabi olmaz. Bulunduğı mevziinde nihayete kadar sebatla dayanmaya mecburdur.“

Bu emir Başkumandanın verdiği kanınızın son damlasına kadar savaşılaacağı manası taşıyan bir emirdi. Bu emir ya istiklâl ya ölüm anlamı taşıyan bir emirdi. Türk ordusu liderinin ve başkumandanın verdiği bu ruhla, bu azimle, bu vatanseverlikle savaşarak, düşman ordusuna yenilgiyi kabul ettirip geri çekilmeye mecbur bıraktı

Düşmanın yıpranmaya başladığını göre Mustafa Kemal Paşa tüm cephelerde saldırıya geçme emri verdi. Mağlubiyeti kabul eden Yunan ordusu tüm cephelerde geri çekilmeye başladı ve 13 Eylül’de Sakarya’da düşman askerleri kalmadı.

Sakarya Savaşı 23 Ağustos’ta başlayıp 13 Eylül’de 22 gün 22 gece aralıksız süren ve Türk ordusunun dünya tarihinde eşi az görülen bir Zaferi ile noktalandı.

Türk halkı Liderini, Başkumandanını sevinç, minnet ve coşku ile bağrına bastı. Padişah hükümetine istifasını verdikten sonra hiçbir askeri rütbesi olmayan Mustafa Kemal’e Türkiye Büyük Millet Meclisi Mareşal ve Gazi unvanlarını, yani askeri rütbelerin en büyüğünü verdi. Başkumandan bu unvanı, Meclis’in yani Türk Milletinin elinden aldı.⁸²

Sakarya Savaşının çok önemli sonuçlarını şöyle değerlendirebiliriz.

1-Sovyetler Birliğı ile 13 Ekim 1921 tarihinde Türk Sovyet sınırını belirleyen Kars Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma aynı zamanda 16 Mart 1921 tarihinde yapılan Moskova Antlaşmasını pekiştiren bir antlaşmadır.

2-Fransızlar ile 20 Ekim 1921 tarihinde Ankara Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Fransızlar, İngiliz ve İtalyanlardan ayrılarak Ankara Hükümeti ve Misak-ı Milliye resmen tanımıştır.

---

⁸² Prof. Dr. Halil İnalcık, a.g.e., s.132-133-134-135-136-137

3-İngilizler ise 23 Ekim 1921 tarihinde Sakarya zaferi üzerine İstanbul'da Esirlerin değiştirilmesi antlaşmasını imzalayarak, Ankara Hükümetini dolaylı olarak tanıyordu. Hemen ertesinde, 25 Ekimde de bu antlaşmaya uyarak 59 Türk sürgününü Malta'dan getirip İnebolu'da Türklere teslim etmişlerdi.

4-Yunanlılar ise artık taarruz, işgal, istila gibi sürekli yenilgi aldıkları düşünce ve hareketlerinden vazgeçip müdafaaya geçtiler.⁸³

2.11.6.3.4. Büyük Taarruz - Başkomutanlık Meydan Muharebesi

Sakarya Zaferinden sonra Yunan ordusunun saldırı gücü kırılmış ve savunmayı düşünür olmuştu. Eskişehir-Kütahya-Afyon doğusunda bir hat oluşturarak müttefiki İngilizlerin desteği ve yardımı ile Anadolu'da hala önemli bir bölgeyi işgal altında bulunduruyordu. Milli Kuvvetler taarruza geçip Yunanlıları tamamen Anadolu'dan atmadığı sürece Milli Misak sınırları hedefine ulaşmak mümkün değildi. Taarruz sırası Türklere ve başarı, topyekûn savaşmakta olan bir milletin, hedeflediği topraklarda egemenliği ve bağımsızlığı anlamını taşımaktaydı. Balkan Savaşlarından beri aralıksız savaş halinde olan bir halkın, gerek askeri yönden gerekse de askeri malzeme yönünden bu gücü var mıydı ? Rusya ile Moskova Antlaşmasına netlik kazandıran Kars Antlaşması, Fransa ile Ankara Antlaşması imzalanmış, doğu ve güney sınırlarımız ile ilgili bir sorun kalmamıştı. Artık tüm kuvvetler batıya yani Yunanlılar ile savaşmak için nakledilebilirdi.⁸⁴

Askeri plan ve stratejinin kusursuz uygulanması, taarruz için çok önemli ve olağanüstü dikkat gösterilmesi gereken bir husustu.

Taarruz planı büyük bir gizlilik içinde hazırlanmaya başlanmıştır.

Mustafa Kemal Paşa taarruz için öngörülen tüm hazırlıkların eksiksiz ve ordunun gücünün en üst düzeyde olmasını istiyordu. Sonucundan emin olmadığı bir taarruz için yola çıkmak istemiyordu. Mevsim şartları, cephane ve Sakarya savaşında yıpranan ordunun durumu göz önünde bulundurularak, taarruz ilkbahar aylarına bırakılmıştır.

⁸³ Prof. Dr. Mehmet Evsile, a.g.e., s. 79

⁸⁴ Prof. Dr. Halil İnalçık, a.g.e., s.141

Ancak ilkbahar geldiğinde ordunun henüz tam anlamı ile hazır olmadığı anlaşıldı. Mustafa Kemal Paşa'nın üzerinde hassasiyetle durduğu eksiklikleri gidermek için yoğun bir çaba sarf ediliyordu.

- O güne kadar sürekli savunma savaşları yapmış olan bir orduya taarruz eğitimi veriliyor ve manevralar yaptırılıyordu.

- Türk ordusu silah yönünden çok çeşitlilik gösteriyordu. Sakarya Savaşında orduda yalnızca tüfek açısından baktığımızda, 12 çeşit tüfek bulunmakta, bu durum cephane açısından çok büyük sıkıntı yaratmaktaydı. Taarruz için her detay önemli olduğundan silah standardı sağlanmaya ve çeşitliliğin en aza indirilmesine çalışılıyordu.

- Düşman, sayı ve silahça çok üstündü ve bu durumun değişme imkânı da yoktu. Türk ordusunun farkı kapatabilecek tek büyük kuvveti, maneviyatı olmalıydı. Askere o güne kadar düşman ordularının yaptığı zulümler ve verdiği zararlar, askeri tiyatrolarda hazırlanan piyesler ile anlatılıyor ve bu durumu değiştirmenin, onların elinde olduğu adeta hafızalarına kazınıyordu.

İtilaf Devletleri 22 Mart 1922 tarihinde Türkiye ve Yunanistan arasında bir ateşkes olması için bazı şartlar öne sürdüler. Yunanistan bu öneriyi hemen kabul etti, ancak Türk tarafı ateşkesi prensip olarak kabul ettiğini ancak Anadolu'nun tamamen boşaltılmasını şart koştu. Teklif edilen ateşkes, İngiltere'nin, Yunan ordusunu yenilgiden kurtarabilmek için, moral ve inanç yönünden hâkimiyetin tamamen Türk ordusunun elinde olduğu bu konumda, Türklerin enerjisini saptırmak amacına yönelikti. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti barıştan yana olduğunu göstermek için karşı önerilerde bulunarak İzmit'te bir konferans toplanmasını talep etmişti. İtilaf Devletleri ise bu talebi kabul etmemiştir. Artık tam bağımsızlık, egemenlik, barış ve Milli Misak sınırları için savaştan başka bir çözüm kalmamıştı.⁸⁵

Türkiye Büyük Millet Meclisi 6 Ağustos 1922 tarihinde Büyük Taarruz kararı aldı. Saldırı planı süratli bir baskın ile yapılması üzerine kurulmuştu. Bu stratejik harekâta, Türk Kumandanları, Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa, Cephe Kumandanı İsmet Paşa, I. Ordu Kumandanı Nureddin Paşa, II. Ordu Kumandanı Yakup Şevki Paşa tam ve eksiksiz bir başarı gösterdiler.

---

⁸⁵ Prof. Dr. Ali İhsan Gencer, Prof. Dr. Sabahattin Özel, a.g.e., s.188-189

Tüm hazırlıklar tamamlandığında Başkumandan büyük bir gizlilik içinde Akşehir'deki karargâha geldi. 26 Ağustos 1922 sabahı tüm kumandanlar savaşı idare edecekleri Afyon'un güneyindeki Kocatepe'ye çıktılar. Sabah beş buçukta cehennem bir top ateşi ile düşman mevzileri dövüldükten sonra asker taarruza kalktı. Düşman neye uğradığını şaşırılmış, bir yıldan beri konuşlandığı mevzileri akşama doğru terk etmiş ve kuzeye doğru çekilmeye başlamıştı. 30 Ağustos 1922 tarihinde Türk Ordusu, kuzeye doğru çekilen düşman askerlerini, güney ve doğudan gelen kuvvetler ile sararken, batı ve kuzeyden gelen süvari birlikleri ile de üç çember içine aldı.

Savaşın bu ikinci aşaması, Başkomutanlık Meydan Muharebesi olarak anılır.

Çalköy'de altı Yunan tümeni demir çember içinde yok edildi. Güneyde demiryolu boyunca Uşak istikametine doğru kaçmaya çalışan düşman birliklerinin hiçbir yerde tutunamaması için süvari birliklerimiz amansız bir takip içindeydi. Düşman ya yok edilecek ya da denize dökülecekti. Başkumandanın "Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir" tarihi emri ile Türk Ordusu gece gündüz, uyumadan dinlenmeden panik halinde kaçan Yunan ordusunu kovalamaya başladı. 2 Eylül 1922 tarihinde Uşak'a giren Türk kuvvetleri kaçmaya fırsat bulamayan Yunan Başkumandanı General Trikopis ile diğer üst düzey kumandanları esir aldılar. 9 Eylül 1922 tarihinde Türk Ordusu savaşarak İzmir'e girdi, bir gün sonra Başkumandan Mustafa Kemal Paşa İzmir'e ayak bastı. Kuzeyde Eskişehir Bölgesinde düşman askerleri kuvvetli bir direnç gösterse de yenilmekten kurtulamadı ve bir tümen esir alındı. 18 Eylül 1922 tarihinde anayurt toprakları düşmandan temizlenmişti.⁸⁶

Türklerin yalnızca savunma yapabileceğini, taarruz yapamayacağını düşünenler yanılmıştı.

Bu büyük Zafer Türk Komuta Heyetinin, Türk Subayının, Türk Askerinin ve Türk Milletinin bir eseridir.

Türk Komuta Heyetinin nasıl hazırlık yaptığının, her safhayı en ince ayrıntısına kadar nasıl planladığının en büyük göstergesidir.

---

⁸⁶ Prof. Dr. Halil İnalçık, a.g.e., s.143-144

Kurtuluş Savaşında verilen tüm mücadeleler ile bütün dünya Türk Milleti'nin esaret altına alınamayacağını, bağımsızlık, egemenlik ve özgürlük içinde yaşamını sürdüreceğini görmüş oldu.

Kurtuluş Savaşı, Türk Milleti'nin bağımsızlığı, egemenliği ve hürriyeti için kanının son damlasına kadar, karşısındaki düşmanın büyüklüğüne bakmadan savaşımaya hazır olduğunun en büyük kanıtıdır.

2.11.7 Mudanya Ateşkes Antlaşması

Türk Ordusu, Anadolu'dan sonra Trakya'da da Yunan işgaline son vermek için Boğazlara yönelmiş ancak İngilizlerin hâkimiyetinde olan İstanbul ve Boğazlar yüzünden İngiltere ile bir savaş durumu ortaya çıkmıştı. Fransızlar, İtalyanlar ve İngiliz Kamuoyu Türkler ile yeni bir savaş istemiyordu.

Mustafa Kemal Paşa, "Edirne'ye gideceğiz, yolumuzdaki engelleri kıracağız" sözü Yunanlılardan sonra, sıra İngilizlerde anlamı taşımaktaydı. Bir Süvari Tümeni tarafsız bölgeyi geçerek Çanakkale'ye doğru ilerledi. Çanakkale'de çok zayıf İngiliz Birlikleri vardı. Olası bir çatışma durumunda ikinci Çanakkale Hezimetini yaşanacak ve İstanbul Türklerin eline geçecekti. İstanbul'da bulunan Fransız Yüksek Komiseri General Pellé 19 Eylül tarihinde bu sorunu barış yolu ile sonuçlandırması için İzmir'e gönderildi. General Pellé Mustafa Kemal Paşa'ya, tarafsız bölgenin geçilmesi, İngilizlerce savaş nedeni sayılacak, bu durumda da tüm İtilaf Devletleri beraber hareket edeceklerdir açıklamasında bulundu. Mustafa Kemal Paşa, Mondros ateşkesinin İtilaf Devletleri tarafından çiğnendiğini bundan dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin tarafsız bölgeyi tanımadığını bildirerek görüşmeyi şu sözlerle bitirdi.

"Büyük bir ordu uzun süre bekletilemez, Edirne'yi düşman baskısı altında görmeye de tahammülümüz yoktur. Bu nedenle de Yunanlıları Edirne'ye kadar takip etmek sorundayız."

İngiltere Başbakanı, Dışişleri Bakanını 19 Eylül tarihinde Paris'e gönderdi. Fransız Başbakanı ve İtalya Dışişleri Bakanı ile yapılan toplantılar sonucunda Türk Birliklerinin tarafsız bölgeye girmemesi ve boğazların serbestisi konusunda anlaşmaya varılarak Mustafa Kemal Paşa'ya bildirildi. Mustafa Kemal Paşa gelen bildiriye yanıtlanmadığı gibi, süvari tümeninin arkasından bir kolorduyu Çanakkale'ye doğru yola çıkardı. İngiliz ileri birlikleri geri çekilmişlerdi. Fransa Başbakanı ve İtalya Dışişleri Bakanının yoğun baskıları sonucu İngiliz Dışişleri Bakanı Doğu Trakya'nın Türklere verilmesini kabul etti.⁸⁷

23 Eylül 1922 tarihinde İtilaf Devletleri Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine bir nota göndermiştir. Notada Doğu Trakya ve Boğazların yapılacak bir Barış Antlaşmasından sonra boşaltılacağını belirterek askeri harekâtın durdurularak, bir ateşkes antlaşması yapılmasını bildirmişlerdir.⁸⁸

Ancak Yunanistan'da farklı bir gelişme yaşanıyor ve ana amacı Trakya'yı Türklere vermemek olan Askeri bir ihtilal yapıyordu. Kral tahtını oğluna bırakmak mecburiyetinde kaldı. Fransa'da gerek hükümet gerekse de basın, bu değişikliğin Yunanlılar açısından hiçbir farklılık yaratmayacağını açıklıyordu. İtalyanlar ise en başından beri Yunanlılara karşı idiler.

24 Eylül 1922 tarihinde Rusya İtilaf Devletlerine bir nota gönderdi.

“Kan akıtmak yolu Avrupa'yı öyle sarsıntılara götürür ki onun kötü sonuçlarını önceden kestirmek mümkün değildir. Boğazlarda tam egemenlik Türklerin hakkıdır. Çarlık Hükümetinin Batı Devletleriyle yaptığı anlaşmalarda ortadan kaldırılmıştır. Boğazlar konusunda alınacak karar, kesin ve devamlı olamaz. Böyle bir karar yeni kavgalara ortam hazırlar.”⁸⁹

---

⁸⁷ Fahri Belen, **Askeri, Siyasal ve Sosyal Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı**, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1973, s.519-520-521

⁸⁸ İsmail Soysal, **Atatürk Kültür, Dil, ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Vakfı Yayınları XVI.Dizi**, Sa.38, Ankara 1989, s. 61

⁸⁹ Fahri Belen, a.g.e., s.521

29 Eylül 1922 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti de Doğu Trakya, Edirne ve Meriç'in batısının işgaline son verilmesi koşulu ile İstanbul ve Çanakkale'ye doğru ilerlemeyeceklerini ve 3 Ekim 1922 tarihinde Mudanya'da Ateşkes görüşmelerine başlayabileceklerini bir nota ile yanıtlamıştır. ⁹⁰

3 Ekim 1922 tarihinde başlayan Mudanya Ateşkes Antlaşması görüşmelerinde, Türk tarafını Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa Başkanlığında bir askeri kurul temsil etmiştir. İtilaf Devletlerini ise, İngiltere adına General Harrington, Fransa adına General Charpy, İtalya adına General Monbelli, Yunanistan adına ise General Mazarakis temsil etmiştir. 11 Ekim 1922 tarihinde çetin tartışmalardan sonra Mudanya Ateşkes Antlaşması taraflarca imza altına alınmıştır. Fakat Yunan temsilcisi yetkisi olmadığını belirterek Ateşkes Antlaşmasını imzalamamıştır. Ancak İngilizlerin baskısı ile Antlaşmadan üç gün sonra 14 Ekim tarihinde Yunanistan İstanbul temsilcisi Antlaşmaya bir dilek doğrultusunda katıldıklarını Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine bildirmiştir. Buna göre “Yunan Hükümeti, özellikle Doğu Trakya'daki Hristiyan halkın varlığının ve mallarının korunması için verilen güvence ve süreler konusunda Mudanya'da Yunan delegelerince yapılan açıklamanın göz önünde tutulması gerektiği düşüncesiyle, Hristiyan halk yararına Müttefik Devletlerin insancıl duygularına son kez sığınırken, bu devletlerin isteklerine uygun biçimde hareket etmek üzere, alınan kararlara razı olmaya ve 11 Ekim 1922 günü Mudanya'da imzalanan Ateşkes Antlaşmasına katılmaya zorunluluk duyduğunu açıklar.” 14 Maddeden oluşan Mudanya Ateşkes Antlaşması 14-15 Ekim 1922 gece yarısından başlayarak yürürlüğe girmiştir. Mudanya Ateşkes Antlaşması ile Türk Yunan savaşı sona ermiş ve İngiliz Diplomasisinin önemli bir yenilgisi olmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin ülke içi ve dışında tanınmasının ve tek hâkim olduğunun kabul edilmesidir. ⁹¹

---

⁹⁰ İsmail Soysal, a.g.e., s. 61

⁹¹ Levent Ürer, **Kurtuluş Savaşı Kütüphanesi, Mondros'tan Mudanya Mütarekesi'ne Türk Dış Politikası**, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 2005, s.218-232-233

Mudanya Ateşkes Antlaşması ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin istediği şekilde Trakya Sınırı çizilmiş ve İtilaf Devletlerine kabul ettirilerek Lozan Barış Antlaşmasında toprak sorununun çözümlenmesi kolaylaşmıştır. Mudanya Ateşkes Antlaşması ile 1918 Mondros Ateşkes Antlaşması geçerliliğini yitirmiş, İstanbul Hükümetinin imzaladığı 1920 Sevr Antlaşmasının da ölü doğan bir Antlaşma olduğu İtilaf Devletleri tarafından kabul edilmiştir.⁹²

Mudanya Ateşkes Antlaşması ile Megalo İdea rüyası görenler, bunun peşinde koşanlar ve onlara her türlü desteği verenler masa başında da mağlup olmuşlardır. Bir zamanların Bizans'ına, hatta Büyük İskender'ine özenenler, karşılarında o çağların sahipsiz ve dirençsiz Anadolu'sunu bulacaklarını sanmışlardır; fakat hem milli hem manevi bakımdan o topraklara şahsiyet damgasını vurmuş olan Türklerin yaşama azmi ve direnişi, Yunanlıları olduğu kadar, onların yeni efendisi emperyalist devletleri de şaşkına çevirmiştir. Mudanya Ateşkes Antlaşması sadece Yunan politikasının iflasının belgesi değildir. Aynı zamanda başta İngiltere olmak üzere müttefiklerin politikalarının iflasıdır.⁹³

---

⁹² İsmail Soysal, a.g.e., s. 61

⁹³ Prof Dr. Ramazan Tosun, a.g.e., s.81

3. LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI

Lozan Barış Antlaşması, Lozan Barış Konferansı ve Lozan Antlaşması konu başlıkları altında incelenmiştir.

3.1 Lozan Barış Konferansı

Mudanya Ateşkes Antlaşmasından sonra Barış Antlaşmasına sıra gelmişti. Barış Antlaşması İsviçre'nin Lozan (Lausanne) kentinde yapılacaktı.

20 Kasım 1922 tarihinde başlayan Lozan Konferansı ile I. Dünya Savaşında yenilen Devletlerden yalnızca bir tanesi birkaç yıl içinde, kendisi hakkında verilen kararı tersine çevirerek İtilaf Devletleri ile yeni bir barış antlaşması için tekrar masaya oturdu.⁹⁴

İtilaf Devletleri ev sahibi olarak, Osmanlı Hükümeti ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti olmak üzere iki davetiye göndermişlerdi. Osmanlı Hükümeti Başkanı Tevfik Paşa, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ortak hareket etmek için haber gönderdi. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, Milli Mücadele sırasında iç savaş yürütmüş olan padişah hükümetine karşı büyük bir öfke olduğu gibi bir de üzerine barış görüşmelerine katılmak için ön plana çıkmaya kalkması herkesi adeta isyan ettiriyordu. Gazi Mustafa Kemal Paşa milletvekillerinin bu rahatsızlığından yararlanarak, hilafeti devam ettirecek şekilde Saltanatın kaldırılması önerisini getirdi. 1 Kasım 1922 tarihinde Saltanatın kaldırılması ve Halifeliğin Osmanoğulları tarafından devam ettirilmesi kabul edildi.⁹⁵

Lozan Konferansı, 20 Kasım 1922 – 24 Temmuz 1923 tarihleri arasında çok uzun süren bir görüşme oldu.

Lozan Konferansında bir tarafta Türkiye, diğer tarafta İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya, Amerika ise gözlemci sıfatı ile bulunmaktadır. Sovyet Rusya, Ukrayna, Gürcistan ise Boğazlar ile ilgili konuları görüşmek üzere, Türkiye'nin ısrarı ile davet edilmişlerdir.⁹⁶

⁹⁴ Prof. Dr. Ali İhsan Gencer, Prof. Dr. Sabahattin Özel, a.g.e., s.195

⁹⁵ Sina Akşin, a.g.e., s.136

⁹⁶ Prof Dr. Ramazan Tosun, a.g.e., s.83

Gazi Mustafa Kemal Paşa Mudanya'daki başarısını görerek, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ni temsil etmesi için Lozan Konferansına tekrar İsmet Paşa Başkanlığında bir Temsilci Heyeti atadı. Temsilci Heyeti Başkanlığı Dışişleri Bakanı İsmet Paşa, Sağlık Bakanı Dr. Rıza Nur Bey, Eski Maliye Bakanı Hasan Bey'den oluşmaktaydı. Temsilci Heyeti'ne yardımcı olarak 21 müşavir, 2 basın müşaviri, 1 genel sekreter ve müşavir, 1 tercüman, 8 kâtip görevli olarak verildi. ⁹⁷

İsmet Paşa Başkanlığındaki Temsilci Heyeti Ankara'dan aldığı destek ile görüşmeleri, yine son derece başarılı bir şekilde götürdü.

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın belirttiği gibi Lozan uzun sürdü çünkü bu Barış Konferansı ile üç dört yılın değil yüzyılların hesabı görülmekteydi. Yarı sömürge haline getirilmiş bir Osmanlı Devleti yerine dünyanın ileri ve saygın devletleri arasında yer alacak, onlarla eşit ve aynı konumda olacak bir Türk Devletinin kabul edilmesinin savaştan sonra masa başında mücadelesi yapılmaktaydı. ⁹⁸

Lozan Barış Konferansında iki görüşme yapıldı.

4 Şubat 1923 tarihinde, Osmanlı Devleti borçları, kapitülasyonlar, İstanbul Boğazı ve Boğazların, İtilaf Devletleri tarafından boşaltılması konularında anlaşma sağlanamayınca birinci görüşme kesilmiş ve delegeler ülkelerine geri dönmüşlerdir. ⁹⁹

İtilaf Devletlerinin konferanstaki direnmelerinin sebeplerini özetlemek gerekirse;

-Türk Hükümeti'nin mali durumu büyük bir orduyu uzun süre ayakta tutmaya yetmeyeceği için terhisler başlamıştı ve İtilaf Devletleri bu durumu dikkatle takip ediyorlardı.

-Yunanlılar geçen süreçte ordularını düzene koymuş, Trakya ve Boğazlar için olası bir harekâta onları destek olarak görüyorlardı.

-Saltanatın kaldırılmasından sonra Mustafa Kemal Paşa'ya karşı bir irtica muhalefetine oluşacağı kanısını taşımaktaydılar.

---

⁹⁷ Dr. Rifat Uçarol, a.g.e., s.661

⁹⁸ Sina Akşin, a.g.e., s.137

⁹⁹ Prof. Dr. Ali İhsan Gencer, Prof. Dr. Sabahattin Özel, a.g.e., s.195

“İsmet Paşa raporunda şöyle diyordu

Ya Bizleri yıkacaklar, eski şekilde bir Sevr yaratacaklar, ya da Biz onları yıkacağız, her uygar ve bağımsız millet gibi bir barış yapacağız. ...

Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa Birinci Orduyu İstanbul’a, İkinci Orduyu da Çanakkale’nin tarafsız bölge gerisine ilerleterek silah gücüne başvurmaya karar verdi. Yapılan plana göre önce Boğazların doğu kıyılarına kadar gidilip düşman gemilerinin geçişleri engellenecek, sonra Boğazlardan geçilecekti.¹⁰⁰

23 Nisan 1923 tarihinde Lozan Barış Konferansı tekrar toplandı. Bu durumun ana sebebi Konferansa katılan tüm devletlerin yeni bir savaş istememeleridir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti de, Sovyet Rusya batılı devletler ile var olan sorunlarını çözmeden barış yapmanın yararı olacağını düşünüyordu.

Yapılan ikinci tur görüşmelerin sonunda, Musul sorunu için erteleme kararı alınması ve boğazlarda yaşanan pürüzler dışında anlaşma sağlandı.

24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması ve ekleri olan sözleşme, protokol ve bildirimler imzalandı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Lozan Barış Antlaşması ve eklerini 23 Ağustos 1923 tarihinde onayladı.

İtalya Antlaşmayı 11 Ocak 1924 tarihinde ilk onaylayan itilaf devletidir. Fakat bunu bir süre gizli tutmuştur. İngiltere Antlaşmayı 10 Nisan 1924, Fransa ise 26 Ağustos 1924 tarihinde onaylamıştır. ¹⁰¹

---

¹⁰⁰ Fahri Belen, a.g.e., s.533

¹⁰¹ Prof. Dr. Ali İhsan Gencer, Prof. Dr. Sabahattin Özel, a.g.e., s.195

3.2 Lozan Antlaşması

24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması Türkiye ile İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti tarafından imzalanmıştır.

Lozan Barış Antlaşması 5 Bölüm 143 Maddeden oluşmaktadır.

-Siyasal Hükümler, Madde 1-45

-Mali Hükümler, Madde 46-63

-Ekonomik Hükümler, Madde 64-100

-Ulaşım ve Sağlık Sorunları, Madde 101-118

-Çeşitli Hükümler, Madde 119-143

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Lozan Barış Konferansında, Misak-ı Milli'de belirtilmiş bağımsızlık, egemenlik ve ulusal sınırları kabul ettirmiştir.

1919 yılında Versay konferansı ile İtilaf Devletleri kendi çıkar ve amaçları doğrultusunda bir siyasi harita belirleyerek yeni dünya sistemi kurmuşlardı.

Lozan Barış Antlaşması ile, yalnızca üç yıl sonra bu siyasi harita hem savaş meydanlarında hem de masada değiştirilmiştir. Ayrıca Lozan Barış Antlaşması, sömürgeci devletlere karşı mücadele konusunda, yani dünya güç dengesi ve uluslararası ilişkilerde yeni bir döneme girilmesinde başlangıç olması açısından çok büyük önem taşımaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, I. Dünya Savaşından sonra sömürgeci devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda kurdukları yeni dünya düzenini kabul etmeyen ilk Devlet olmuştur.¹⁰²

Lozan Barış Antlaşması ile Türk Milleti yarı sömürge durumuna getirilmiş vatanını, dünyanın en güçlü devletlerine karşı, önce savaş meydanlarında topyekûn savaşarak sonra masa başında varlığını kanıtlayarak eşi görülmemiş bir zafer ile yeni bir devlet oluşumu için parlak bir başlangıç oluşturmuştur.

İsviçre Cumhurbaşkanı Antlaşmanın sona ermesi ile söylediği sözler;

“Hiçbir millet haklarından mahrum edilemez”

Lozan Barış Antlaşması dünyadaki devlet adamları ve diplomatları tarafından Türk Milletinin büyük bir diplomatik zaferi olarak kabul edilmiştir.

¹⁰² Dr. Rifat Uçarol, a.g.e., s.684-689-691

Amerikalı diplomat ve gözlemci J. Grew Lozan'ı şu sözlerle ifade etmiştir.

“İsmet Paşa Lozan'da büyük bir zafer kazanmıştır. Bütün müttefik diplomatlarının sırtını yere getirmiştir. Bu olayı inkâr etmenin bir faydası yoktur. Bu tamamen doğrudur ve açıklanması kolaylıkla mümkündür. Belki bu, tarihte kazanılmış en büyük diplomatik zaferdir. ...”

Eski Yunan Dışişleri Bakanının Lozan değerlendirmesi ise

“Lozan Barış Antlaşması bütün devletlerin boyun eğmelerini belgeleyen bir vesikadır.”

İngiliz Eski Başbakanı Lloyd George'un yorumu ise

“Lozan Barış Antlaşması İngiltere'nin o vakte kadar akdettiği antlaşmaların en alçaltıcısıdır.”

Yunanistan'ın Anadolu macerasının baş mimarı, Lozan Barış Antlaşmasında yaşadığı hayal kırıklığı ve pişmanlığı şöyle dile getirmiştir.

“İzmir'e çıkmaları için yalvaran İtilaf Devletlerini, bunu inkâr etmek, kendilerini yalnız bırakmakla suçlamıştır. Yunanistan'ın askeri üslerinden yüzlerce kilometre uzağında Anadolu içlerindeki bir savaşı sürdürmesinin bir budalalık olduğunu itiraf etmiştir.”

Gazi Mustafa Kemal Paşa Lozan Barış Antlaşmasını şöyle özetler;

“Lozan Antlaşması Türk Milletine karşı, yüzyıllardan beri hazırlanmış ve Sevr Antlaşması ile tamamlandığı zannedilmiş, büyük bir suikastın sonuçsuz bırakıldığını ifade eden bir belgedir. ¹⁰³

Osmanlı Dönemine ait tarihte eşi geçmemiş bir siyasi zafer eseridir. ¹⁰⁴

Türk Milleti emperyalist devletlere karşı, vatanını kanının son damlasına kadar korumuş ve topyekûn savaşarak, önce savaş meydanlarında, daha sonra Lozan Barış Antlaşması ile masa başında zafer elde ederek haklarını, sınırlarını, egemenliğini, bağımsızlığını, özgürlüğünü tüm dünyaya kabul ettirmiştir.

Lozan bir milletin haklı ve kutsal mücadelesi sonunda gerçekleştirdiği şerefli bir barış antlaşmasıdır. ¹⁰⁵

¹⁰³ Prof. Dr. Ali İhsan Gencer, Prof. Dr. Sabahattin Özel, a.g.e., s.198-199

¹⁰⁴ Dr. Rifat Uçarol, a.g.e., s.691

¹⁰⁵ Prof. Dr. Ali İhsan Gencer, Prof. Dr. Sabahattin Özel, a.g.e., s.200

4. TÜRK YUNAN NÜFUS MÜBADELESİ

Balkanlarda, 1789 Fransız İhtilalinden sonra ortaya çıkan Milliyetçilik akımları ile etkilenen azınlıkların ayaklanmaları ve ayrılıkçı faaliyetler ile birer Millet olma çabasına girmeleri sonucunda hepsi birer ulus devlet olmuştur.

Bu yeni ulus devletleri toprak egemenliğini sağlama almak, ülke nüfus yapısını homojenleştirmek için ilk önce kendi sınırları içinde yaşayan Müslüman Türklere baskı yaparak göçe zorlamıştır.¹⁰⁶

Osmanlı İmparatorluğunun yaklaşık beş yüz elli yıl hüküm sürdüğü topraklarda, kaç nesildir o bölgeler de yaşayan Türkler artık vatanını terk etmeye zorlanıyor ve Anadolu'ya göç etmek mecburiyetinde kalıyorlardı. Türk Yunan savaşı sonrası da bu durum devam etti. Savaşın koşulları ile yaşanan yoğun Rum göçü ile birlikte bu durumu artık uluslararası hukuka uygun bir zemine oturtmak ve bu süreci tamamlamak gerekiyordu. Lozan Barış Konferansı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ve Batılı Devlet'ler arasında Türk Kurtuluş Savaşı ile başlayıp Türk Milletinin zaferi ile sonuçlanan, savaş ortamına son vermek için düzenlenmişti.

Bu konferansta devlet sınırları belirleneceği gibi ekonomik, siyasal ve hukuksal sorunların da çözümlenmesi gerekiyordu.

Lozan Barış görüşmelerinde özellikle göç sorununun yasal bir zemin ile çözümlenmesi çok önemliydi. Sorunların büyük ve çok taraflı olması açısından uluslararası bir barış konferansında ortaya konması önemli bir kolaylık sağlamıştır.¹⁰⁷

Türk Yunan Nüfus Mübadelesi, Neden Mübadele, Mübadelenin Uygulanması konu başlıkları altında incelenmiştir.

---

¹⁰⁶ Dr. Kemal Arı, **Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995, s. 15

¹⁰⁷ Dr. Kemal Arı, a.g.e., s. 16

4.1. Neden Mübadele ?

Türk Rum Nüfus Mübadelesi Lozan Konferansında ilk olarak 1 Aralık 1922 tarihinde gündeme getirilmiştir.

Dr. Rıza Nur bu konunun gündeme getirilmesini bir sürpriz olarak dile getirmiştir. Gündemde savaş esirleri konusu bulunmaktayken Müttefikler tarafından bu konunun görüşmeye açılması, Türk heyeti tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır.

Milletler Cemiyeti tarafından görevlendirilen Dr. Fridtjof Nansen Konferans başlamadan önce Birinci Dünya Savaşında yerini yurdunu bırakıp yeni bölgelere sığınmak zorunda kalan göçmenlerin durumunu incelemek için Türkiye ve Yunanistan'da, ekim ayında bir dizi görüşmelerde bulunmuştur. Dr. Nansen her iki devlet temsilcileri ile yaptığı görüşmelerde ilerlemeler sağladığını ve hem Türk tarafı, hem de Yunan tarafı mübadeleyi uygun bulduklarını çeşitli defalar paylaştığını dört büyük devlete bildirmiştir. Etnik yer değiştirmelerin meydana getirdiği ekonomik sorunlara çözüm bulunması ve halkın iç içe geçmişlikten kurtarılmasının bölgede kalıcı bir barış ortamı sağlayacağı, bunun da iki devletin yararına olacağı gibi Avrupa'nın barışı açısından da çok büyük fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Nüfus Mübadelesi, insanların yeni bir ülkeye taşınmaları için, sınıflandırılmaları, arkada bırakacakları kişisel mal ve mülklerin kaydedilmesi, değerlendirilmesi ve tasfiyesi, bu malların tazmin edilmesi gibi son derece ağır ve zor bir çalışmayı kapsamaktadır. Her nüfus mübadelesinin, mübadeleye tabi tutulacaklar açısından büyük acılara ve fedakârlıklara yol açacağı da bilinmektedir. Dr. Yansen buna rağmen nüfus mübadelesinin yapılmaması durumunda ileride ortaya çıkacak sonuçların mübadeleden çok daha ağır olacağı görüşündedir.¹⁰⁸

Dr. Nansen'in, yerinde incelemeleri ve her iki devlet yetkilileri ile yaptığı görüşmelerin sonunda hazırladığı raporu Konferansta okundu.

Raporun içeriği, ekonomik şartların son derece kötü olduğu, savaştan kaçan bir milyondan fazla insanın yerini, yurdunu bırakarak güvenli gördükleri başka bölgelere sığındığını ve bu duruma acil bir çözüm bulunmazsa her iki ülke açısından ekonomik sonuçların tam bir felaket olacağını anlatıyordu.

¹⁰⁸ Yrd. Doç. Dr. Funda Keskin, Editör Çağrı Erhan, **Yaşayan Lozan**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No:2990, s.765, 766

İçinde bulunulan durumun örnekleme dahi raporda sunulmuştu.

Trakya'da savaştan kaçan Rumlar verimli topraklarını bırakarak Yunanistan'a sığınmıştı. Topraklar bakımsız ve sahihsiz kalmıştı. Oysaki Batı Trakya'da yaşayan ve bu toprakları işletebilecek bir Türk-Müslüman nüfus bulunmaktaydı. Bu nüfus Trakya'ya getirilirse ve onlardan boşalan yerlere Yunanistan'a sığınan tarım ile uğraşan sığınmacılar yerleştirilirse her ülke içinde büyük bir kazanç elde edilecekti.

Türkiye açısından, yıllardan beri Rumlar tarafından işlenen bakımlı ve verimli toprakları Müslüman Türkler işlemeye başlayacak, hem ülke ekonomisine fayda sağlayacak hem de bugün olmasa bile ileride çıkacak sığınmacı problemini başlamadan bitirecekti. Yunanistan açısından ise, sığınmacı olarak gelen kendi soydaşları yıllarca tarım ile uğraştığı için bu insanları nereye yerleştireceğim diye düşünmeyecek, Türklerden boşalan yerlere yerleştirecek ve bu bölgeyi de onların uzmanlık alanı olan tarıma açmış olacak, hem onların bilgi birikimlerinden yararlanıp ekonomiye kazandıracak, hem de onların devlet üzerindeki yükünden kurtulacaktı. Gündemde bulunmadığı halde böyle bir konunun gündeme alınması karşısında Türk ve Yunan delegelerin bu önerilere yaklaşımı farklı oldu.

Türk tarafı İstanbul'daki Rumları mübadele içinde tutmak ama Batı Trakya Türklerini yerlerinde tutma isteğinde bulunurken Yunan tarafı ise mübadelenin isteğe bağlı olmasını belirtiyordu. Mübadele konusu hakkında, İsmet Paşa ve Venizelos'un önerisi ile bir Türk, bir Yunan ve bir bağımsız üyenin yer alacağı alt komisyon oluşturulup çalışmalar yapmasına karar verildi. Alt komisyon, İtalyan delege Başkanlığında 2 Aralık 1922 tarihinde çalışmalarına başladı.

Türk delegasyonu İsmet Paşa Başkanlığında komisyondan

- Mübadele de Batı Trakya Türklerinin ayrı tutulması,
  - İstanbul'daki tüm Rumların da değişime tabi olması,
  - İstanbul'daki Rum Patrikhanesinin kaldırılması,
- isteklerinde bulundular.

Amerikan, İngiliz ve Yunan delegeleri bu istekleri kabul etmediler, yaşanan tartışmalardan sonra her iki tarafında kabul ettiği konularda mutabık kalındı.

Buna göre “ etabli (établis) “ kelimesi ile nitelenen İstanbul’daki Rumların kalması, ailesi Yunanistan’a göç etmiş Anadolu’da bulunan Rum erkeklerin ailelerin yanına gönderilmesi ve zorunlu değişimin Mayıs 1923 tarihinden başlayarak uygulanması, taraflarca kabul edilmiştir.

Çalışmaların neticesinde, değişime uğrayacak olan nüfusun sahip olduğu mülklerin de ayrı bir komisyon kurularak görüşülmesine karar verildi.

30 Ocak 1923 tarihinde Türk Yunan Mübadele Sözleşmesi ve Protokolü, Türk tarafını temsilen İsmet Paşa, Dr. Rıza Nur Bey ve Hasan Bey, Yunan tarafını temsilen ise E.K. Venizelos ve D. Caclamenos tarafından imzalanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁰⁹

---

¹⁰⁹ Dr. Kemal Arı, a.g.e., s. 16-17-18

4.2. Mübadelenin Uygulaması

Lozan Antlaşması ile Nüfus Mübadelesinin gözetim ve denetimi Milletler Cemiyetine devrediliyordu. Nüfus Mübadele Sözleşmesi ile kurulan Karma Komisyon'da zorunlu mübadele ile göç edecek olan her iki ülke halkının taşınmasından sorumluydu.¹¹⁰

İngiliz Dışişleri bakanı Lord Curzon 1923 yılında mübadelenin uygulamasını şu sözlerle ifade etmiştir.

“Kanımca, bir nüfus mübadelesi ne kadar iyi yürütülürse yürütülsün, iki ülkeden mübadeleye dahil olan çok sayıda kişi için büyük zorlukları, belki büyük bir fakirleşmeyi beraberinde getirecektir. Ama ne var ki bu zorluklar ne kadar büyük olursa olsun, aynı insanların hiçbir şey yapılmaması durumunda yaşayacağı zorluklardan daha azdır.”¹¹¹

Türk Rum Nüfus Mübadelesinin Lozan'da yapılan sözleşmeye göre 1 Mayıs 1923 tarihinde başlaması gerekiyordu. Ancak Lozan barış Antlaşması Temmuz ayında imzalandı. Mübadele çalışmaları ve uygulamaları için belirlenen komisyon ilk toplantısını ancak Ekim ayında yapabildi. Bu nedenden dolayı her iki hükümet de, komisyonun çalışmalarını rahat yapabilmesi için ilk mübadelenin Mayıs 1924'e ertelenmesine karar verdi.¹¹²

---

¹¹⁰ Caroline E. Arnold, Nicolaos Bizziouras, **90.Yılında Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi Yeni Yaklaşımlar, Yeni Bulgular Sempozyum Bildiri Metinleri**, Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları, Mart 2016, s.100

¹¹¹ Michael Barutciski, Derleyen Renée Hirschon, Çevirenler Müfide Pekin, Ertuğ Altınay, **Ege'yi Geçerken 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s.36-37

¹¹² Safiye Bilge Temel, Türkçesi Müfide Pekin, **Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Mübadeleye Yol Açan İhtilafın Analizi**, Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları, Ocak 2014, s.80

**Tablo 1 : Karma Komisyon Tarafından Nakledilmesine Karar Verilen
Türk Göçmenler ¹¹³**

	1923	1924	1925	Toplam
Selanik Alt komisyonu	18.044	91.533	-	109.577
Kandiye Alt Komisyonu	3.788	10.009	-	13.797
Hanya Alt Komisyonu	3.270	4.782	-	8.052
Drama Alt Komisyonu	69	75.978	-	76.047
Kavala Alt Komisyonu	2.184	43.343	-	45.527
Kozana Alt komisyonu	34.666	26.610	-	61.276
Kayalar Alt Komisyonu	30.780	-	-	30.780
Epir Bölgesi Alt Komisyonu	-	2.032	957	2.989
Midilli Adası*	-	-	-	7.500
TOPLAM				355.545

¹¹³ Safiye Bilge Temel, a.g.e., s.85

**Tablo 2 : Karma Komisyon Tarafından Nakledilmesine Karar Verilen
Rum Göçmenler ¹¹⁴**

	1924	1925	1926	Toplam
İstanbul Alt Komisyonu	92.843	3.165	1.943	97.951
Samsun Alt Komisyonu	38.164	-	-	38.164
Mersin Alt Komisyonu	49.993	181	-	50.174
İzmir'den*	2.500	-	-	2.500
Kırk Kilise Alt Komisyonu	1.177	-	-	1.177
TOPLAM				189.966

*Karma Komisyonun dahil olmadan

1912-1913 Balkan Savaşları, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı, 1919-1922 Türk-Yunan Savaşı, 1923 Türk Yunan Mübadelesi sonrası yaklaşık 1.250.000 göçmen Yunanistan'a, buna mukabilde Mübadele ile yaklaşık 400.000 göçmen Türkiye topraklarına gelmiştir. Bu göçmenlerin Mübadele Sözleşmesine uygun şekilde her iki ülkeye yerleştirilmeleri için, iki ülkenin de çok ciddi kaynağa ihtiyacı vardı.

Bu tablo, savaşlar ve kralcılarla Venilezosçuların çekişmesi ile alt üst olmuş bir Yunan ekonomisini içinden daha da çıkılmaz bir hale sürüklüyordu. Ancak Yunan ekonomisinin imdadına Milletler Cemiyeti yetişti.

¹¹⁴ Safiye Bilge Temel, a.g.e., s.84

Türk Devletinde durum biraz daha iyimser ama yine de iç açıcı değildi. Osmanlı döneminin borçları bütçeye %13-18 arası bir külfet getirmişti, bu açığı kapatmak için Lozan'daki Antlaşma uyarınca gümrük vergileri de artırılamıyordu. Milletler Cemiyeti üyesi olmadığı için Yunanistan gibi yardımda alamadı. Bu durum gerek iskân konusunda, gerek göçmenlerin taşınması konusunda birtakım problemleri de beraberinde getirdi.¹¹⁵

Dr. Nansen hazırladığı raporunda, çoğu savaşlar esnasında kaçarak gelen ve yaklaşık nüfusunun yüzde yirmi beş artmasına neden olan Rum göçmenlerin yerleştirilmeleri için Yunanistan'ın Milletler Cemiyeti'nin yardımına muhtaç olduğunu belirtiyordu.

Türk tarafı içinde durumun yine çok ciddi olduğunu ancak gelen göçmenlerin yerleştirilmeleri konusunda Türk Hükümeti'nin dışarıdan yardım almadan yapabileceğini yazıyordu. Bu rapor doğrultusunda, Yunanistan Milletler Cemiyeti'nden önce 10 milyon daha sonra 3 milyon İngiliz Sterlini almıştır.

Yunan Hükümeti bir Göçmen Yerleştirme Komisyonu kurmuştur.

Bu komisyon göçmenleri şehirliler ve köylüler olarak iki gruba ayırmıştır.

Komisyon iş bulma sorunu olmayan, ağırlıklı geçimi tarım ve hayvancılık olan köylüleri, üretime bir an evvel başlamaları için öncelik tanımış ve kırsal alanlarda hemen yerleştirmelerine başlamıştır.

Makedonya, Batı Trakya, Epir Bölgesi ve Girit'e gruplar halinde yerleştirmeler yapıldı. Önce göçmenlerin geldikleri köylere göre gruplar oluşturuldu. Bu gruplar ile ana amaç, göçmenlerin kesintiye uğramış hayatlarını, beraber yaşadıkları insanlarla sağlanan topluluk yaşamı ile en az zararlı devam ettirmektir.

Şehirli göçmen nüfusta durum tamamen farklı ve biraz daha karmaşıktı. Her tür meslek grubu vardı. Tüccarlar, gemi ustaları, bankacılar, imalatçılar, perakendeciler, zanaatkârlar, hizmetliler, tezgâhtarlar, şoförler ve vasıfsız işçilerden oluşmaktaydı.

---

¹¹⁵ Caroline E. Arnold, Nicolaos Bizziouras, a.g.e., s.100-101

Bankacılar, büyük tüccarlar, armatörler, imalatçılar gibi şehirli göçmenler, yeni hayatları için oluşturulan bu yerleştirme esnasında bir yardım talebinde bulunmadı. Bunun haricindeki grup ise kendi mesleklerini icra etmek isteyenler oldukları için, sayısı çok olmasa da geldikleri gibi kasabalara yerleştirilmeye çalışıldı. ¹¹⁶

**Tablo 3 : Yunan Hükümeti
Göçmen Yerleştirme Komisyonu Tarafından Yerleştirilen
Rum Göçmenler ¹¹⁷**

Bölgeler	Nüfus / 1920	Nüfus / 1930	Göçmen / 1928	Göçmen Oranı
Kıta Yunanistan	1.136.183	1.592.842	306.193	19.0
Teselya	438.408	493.408	34.659	7.0
İyon Ad.	198.070	213.157	3.291	1.4
Kikladlar	122.347	129.702	4.782	4.0
Mora	934.094	1.053.327	28.362	2.7
Makedonya	1.078.748	1.412.477	638.253	45.0
Epir	292.954	312.634	8.179	2.5
Ege Ad.	260.058	307.734	56.613	19.0
Girit	346.584	386.427	33.900	9.0
Trakya	209.443	300.171	107.607	35.0
Toplam	5.016.889	6.204.634	1.221.849	19.7

¹¹⁶ Safiye Bilge Temel, a.g.e., s.90-91-92-93

¹¹⁷ Safiye Bilge Temel, a.g.e., s.94 (Not: Yazarın toplamalarında küçükte olsa bir fark gözükmektedir.)

Türk Hükümeti ise mübadele ile gelecek olan göçmenlerin nakil ve iskânları, muhtaç olanların iaşeleri, iskâna açılacak yerlerin tespiti için Mübadele İmar ve İskân Vekâletini kurmuştur.

17 Temmuz 1923 tarihinde Türk Hükümetinin yayınladığı kararname ile mübadil olarak geleceklerin iskân edecekleri bölgelere ulaşmaları, ihtiyaç sahibi olanların iaşelerinin nasıl karşılanacağı üzerinde çalışmalar yapılmış ve ülke sekiz İskân bölgesine ayrılmıştır.

Tablo 4 : Türk Hükümeti
Türkiye'ye Geleceklerin Yerleştirilecekleri Yerler¹¹⁸

Geleceklerin Memleketleri	Yekûn	İskân olunacak Yerler
Drama ve Kavala	30.000	Samsun ve havalisi
Serez Livası	40.000	Adana ve havalisi
Kozana, Girebene, Naslıç ve Kesriye	22.500	Malatya ve havalisi
Kayalar, Karaferye, Vodine, Katerin, Alasonya, Langaza, Demirhisar, Gevgilin Yenice Vardar, Karacaabat	43.000	Amasya, Tokat, Sivas
Zeytuncü, Drama, Kavala, Selanik	64.000	Manisa, İzmir, Menteşe, Denizli ve havalisi
Kesendire, Poliroz, Sarışaban, Avrethisar, Nevrekop ve havalisi	90.000	Çatalca, Tekirdağ, Karaman, Niğde
Preveze, Yanya	55.000	Antalya, Silifke
Midilli, Girit vesair Adalar	50.000	Ayvalık, Edremit, Mersin ve havalisi
Yekûn	395.000	

¹¹⁸ Prof Dr. Ramazan Tosun, **Türk Yunan İlişkileri ve Türk-Rum Nüfus Mübadelesi**, Konya, Palet Yayınları, 2014, s.118-119-120 (Not: Yazarın toplamlarında küçükte olsa bir fark gözükmemektedir.) Dr. Kemal Arı, **Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)** künyeli eserinde ülke on iskân bölgesine ayrılmıştır. s.53

Türk hükümeti ayrıca, Yunanistan'da bulunan ve faydalanamadıkları malları olan mübadiller için Maliye Bakanlığı bünyesinde Gayr-i Mübadiller Komisyonu'nu kurmuştur.

Türkiye'ye giriş yapan mübadiller, kendileri için belirlenen yerlere gitmeleri için yola çıkarıldılar. Birçok aile Rumlardan kalan ve oturulabilir durumda olan evlere yerleştirildiler. Giden mübadil Rumların çoğunluğu şehirdiydi, oysaki mübadil Türklerin ise büyük çoğunluğu kırsal kesimden geliyor ve çiftçilikle uğraşıyorlardı. Bu ailelere toprak dışında tarım aletleri, tohum ve kendi başlarına elde edemeyecekleri ürünler verildi. İçlerinde zanaatkâr olanlar vardı. Onlara da mesleklerini sürdürebilmeleri için sermaye verildi.

Tüm bu yardımlar, borç olarak iki yıl ödemesiz 20 yıl içinde ödenmek üzere Devlet tarafından bir beyanname ile verilmiş olup ayrıca Yunanistan'da sahip oldukları mülklerin de bu borçtan düşüleceği bildirilmiştir.

Mübadiller yurt geneline dağılmasına özel bir hassasiyet gösterildi. Her göçmen köyünde bir faytoncu, bir marangoz, bir nalbant ve bunun gibi zanaatkârların olmasına çalışıldı. Göçmenlerin varsa akrabaları veya aynı köyden gelen komşuları ile aynı yere yerleştirmeye de ayrıca özen gösterildi.¹¹⁹

---

¹¹⁹ Safiye Bilge Temel, a.g.e., s.95-96

Tablo 5 : Yerleşim Bölgeleri ¹²⁰

Yöre	Yerleştirilen Kişi Sayısı	Yöre	Yerleştirilen Kişi Sayısı
Adana	8.440	İzmir	31.502
Afyon	1.045	Isparta	1.175
Aksaray	3.286	İstanbul	36.487
Amasya	3.844	Kars	2.512
Ankara	1.651	Kastamonu	842
Antalya	4.920	Kayseri	7.280
Artvin	46	Kırklareli	33.119
Aydın	6.630	Kırşehir	193
Balıkesir	37.174	Kocaeli	27.687
Bayazıt	2.856	Konya	5.549
Bilecik	4.461	Kütahya	1.881
Bitlis	3.690	Malatya	76
Bolu	194	Manisa	13.829
Burdur	448	Mardin	200
Bursa	34.453	Maraş	1.143
Cebelberek	2.944	Mersin	3.330
Çanakkale	11.638	Muğla	4.968
Çorum	1.570	Niğde	15.702
Denizli	2.728	Ordu	1.248
Diyarbakır	484	Samsun	22.668
Edirne	49.441	Sinop	1.189
Elaziz	2.124	Sivas	7.539
Erzincan	116	Şebinkarahisar	5.879
Erzurum	1.095	Tekirdağ	33.728
Eskişehir	2.567	Trabzon	404
Giresun	623	Tokat	8.218
Gümüşhane	811	Urfa	290
Gaziantep	1.330	Van	275
Hakkâri	310	Yozgat	1.635
İçel	1.037	Zonguldak	1.285

¹²⁰ Safiye Bilge Temel, a.g.e., s.98

5.TÜRK YUNAN NÜFUS MÜBADELESİ SONUÇLARI ve GÜNÜMÜZE ETKİLERİ

Türk Yunan Nüfus Mübadelesi Sonuçları ve Günümüze Etkileri, Demografik Etki, Coğrafi Etki, Ekonomik Etki, Sosyal Etki, Siyasal Etki konu başlıkları altında incelenmiştir.

5.1. Demografik Etki

İki ülke arasındaki Nüfus Hareketinin iki aşamada gerçekleştiğini dikkate almak gerekir.

-1912-1922 yılları arasında yapılan savaşlarda gerçekleşen göçler

-1923-1926 yılları arasında iki devletin imzaladığı zorunlu nüfus mübadelesi

Yunanistan'a bu tarihler arasında tam kesin olmakla birlikte 1,25 milyon civarında göçmen girerken, Türkiye'ye yaklaşık 400.000 civarında göçmen giriş yapmıştır. Bu durumu değerlendirirken göçün, ülkelerin o günkü toplam nüfus oranlarına bakmak gerekir. Türk topraklarında yaşayan insanlar 1906 Nüfus sayımında 15 milyon iken, 1927 nüfus sayımında bu rakam 13,5 milyondur. Yani gelen göçmen sayısı toplam nüfusun % 4'ü kadardır. Bir başka tespit ise zorunlu nüfus mübadelesi, savaşlar esnasında veya savaşı sonrası terk edenlerle birlikte Türk topraklarından yaklaşık 2 milyon gayr-i müslim göç etmiştir. 1923 öncesi gayr-i müslim oranı yaklaşık % 20 iken 1927 sayımında % 2,5'e düşmüştür.

Yunan topraklarında ise 1920 yılında 5 milyon civarında olan nüfus, 1930 yılında 6,2 milyon olarak tespit edilmiştir. Alınan göçün toplam nüfusa etkisi % 25 oranında olmuştur. Yunan topraklarında yaşayan Müslümanların oranı % 20 iken, yine zorunlu nüfus mübadelesi, savaşlar esnasında veya savaşlar sonrası terk edenlerle toplam nüfusa oranı % 6'ya düşmüştür.

Bu durum da her iki devletin homojen yapı oluşturmak için kabul ettikleri nüfus mübadelesi ile amaçlarına, her türlü zorluklara karşın ulaştığını göstermektedir.¹²¹

---

¹²¹ Renée Hirschon, Derleyen Renée Hirschon, Çevirenler Müfide Pekin, Ertuğ Altınay, **Ege'yi Geçerken 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s.18-19-20

5.2. Coğrafi Etki

Türkiye’de bulunan azınlığın terk etmeleri ile birlikte bazı bölgelerde evlerin haricinde birçok köy dahi boşalmıştır. Savaş sonrası geri çekilen Yunan ordusunun özellikle geçtiği yerleri yakıp yıkması doğal olarak Türk topraklarının yerleşim düzeninde değişimi ortaya çıkarmıştır.¹²²

Zorunlu Nüfus Mübadelesi ile gelen göçmenler dördüncü bölümde detaylı olarak belirtilen 8 bölgeye ayrılmış il ve ilçelere, Türk topraklarını terk eden gayr-i müslimlerin bıraktıkları yerlere yerleştirilmişlerdir.

Türk Hükümeti, Yunanistan gibi yardım alamadığı için kendi kıt kaynakları ile mübadele için ancak Yunanistan’ın harcadığının onda biri ile yirmide biri arası bir rakamı harcayabildi. Bu kaynak ile de gerek iskânda gerek ulaşımda türlü aksaklıklar yaşandı. Türk – Yunan savaşında geri çekilen Yunan askerleri ve ordunun gözetiminde kaçan Yunanlıların, zarar verdiği köy ve kasabalar ile yaktıkları mülkler yüzünden ortaya çıkan yeni şartlara göre yerleşimin tekrar belirlenme zorunluluğu doğmuştur.¹²³

Mübadillerin yerleşimi pratikte ekonomik zorluklardan dolayı istenildiği gibi planlı olarak yürütülemedi. Özellikle kış aylarının olumsuz koşulları ile iç bölgelere ulaşım pek mümkün olmadı ve geçici olarak kıyı bölgelerinde barındırıldılar. Baharın gelmesi ile birlikte iskân edilecek bölgelere doğru hareket edildi.

Kısacası yerleşim, maddi ve manevi tüm zorluklara karşın günün şartlarına göre olabilecek en iyi koşullarda gerçekleştirilmeye çalışıldı.

---

¹²² Renée Hirschon, Derleyen Renée Hirschon, a.g.e., s.20

¹²³ Caroline E. Arnold, Nicolaos Bizziouras, a.g.e., s.101

Yunanistan'da durum biraz daha farklı idi. Ülkede ani bir nüfus baskını olduğu için Müslümanların bıraktığı yerlere gelen göçmenlerin sığınmaları yani yerleştirilmeleri söz konusu dahi değildi. Acil bir yerleşim planı yapılmalıydı. Yunanistan'da bu kadar ani gelen nüfusu yerleştirmek için artık bir toprak reformu yapılarak yeni yerleşim bölgelerinin açılması gerekiyordu. Toprağın yeniden dağıtılması planlanarak kuzeyde binin üzerinde yeni köy kuruldu. Şehirlerde yeni mahalleler kurulup, ülkedeki tüm kasabalar genişletildi.¹²⁴

Uluslararası bir yapıya sahip olan Göçmen İskân Komisyonu Milletler Cemiyeti gözetiminde çalışmalarını sürdürmüştür. Yunan Hükümeti ile yakın ilişki içinde çok başarılı çalışmalar yapmıştır. Böylesine büyük bir göçü çok iyi planlamıştır. Şehirli göçmen sayısı daha fazla olmasına rağmen, verimsiz şehirliler yerine tarıma yönelik bir planlama yapmış ve gelen göçmenlerin yüzde 46'sını tarımsal alanlara yönlendirerek 8.000 kilometrekarelik bir kadastro çalışması yapmıştır. Bu bölgelerde yerleşimi kalıcı kılabilmek için yollar, köprüler, dispanserler ve okullar inşa etmiştir. Göçmen İskân Komisyonu tahsis edilen ödeneğin yüzde 86,35'ini bu bölgelere aktarıp, şehirlere yerleşen göçmenlere yalnızca barınak sağlamıştır.¹²⁵

Bu durum şehirlerdeki yerleşimi değiştirmiştir. Şehirlerde yaşayan yerliler yüzde 35, iç göçle gelenler yüzde 33, mülteciler ise yüzde 32 olmuştur.

1.047'si Makedonya, 574'ü Batı Trakya'ya, 331'i Yunanistan'ın diğer bölgelerinde olmak üzere toplam 1.954 köy ve kasaba kurulmuştur.¹²⁶

---

¹²⁴ Renée Hirschon, Derleyen Renée Hirschon, a.g.e., s.20-21

¹²⁵ Elisabeth Kontogiorgi, Derleyen Renée Hirschon, Çevirenler Müfide Pekin, Ertuğ Altınay, **Ege'yi Geçerken 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s.93-94-95

¹²⁶ Alexandra Yerolympous, Derleyen Renée Hirschon, Çevirenler Müfide Pekin, Ertuğ Altınay, **Ege'yi Geçerken 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s..221

5.3. Ekonomik Etki

Türkiye ve Yunanistan ekonomik olarak bu nüfus göçünden çok etkilenmişlerdir.

Türkiye açısından incelediğimiz zaman bu nüfus göçü hem sayısal hem de niteliksel olarak çok büyük etki yaratmıştır. Osmanlı İmparatorluğu içinde hem sanayi hem de iç ve dış ticaret ile uğraşan Rumlar ekonomi içinde çok önemli bir yer tutmaktaydı.

Türkler ise kapalı bir ekonomi içinde daha çok geleneksel yöntemlerle tarım ile uğraşıyorlar ancak geçimlerini sağlayabiliyorlardı. Üretimlerini geliştirip, artırıp satmak için veya başka bir deyişle kalkınabilmek için kent pazarlarına dahi gitmiyorlardı. Tahsil görmüş, kendini yetiştirmiş Türkler ise yalnızca memur olmayı ve devlet kademesinde bir yerlere gelmeye çalışıyorlardı. Tüccar, sanatkâr, esnaf, sanayici olmak kısacası Sermaye, yalnızca Rumların ve diğer azınlıkların tercih ettiği ve yaptığı iş kolları olmuştu.¹²⁷

Çok büyük savaşlar ile yorgun düşmüş Türk ekonomisine, mübadele ile yaşanan sermayenin göçü ciddi zarar vermiştir. Ancak kurtuluş savaşı ile millet olarak top yekûn savaşarak vatanını kurtaran, kurtardığı vatanının sınırlarını masa başında, istediği gibi dünyanın büyük güçlerine kabul ettiren Türkler, bu sermaye göçü ile ekonomiye verilen zararı da, çok akıllı bir planlama ve çalışma ile olabilecek en düşük zararlarla atlatmıştır.

Mübadele ile gelen göçmenlerin iştegal ettiği konularının dağılımları tamamen farklılık gösteriyordu. Bu durum tarım ve sanayi işletmelerinin olumsuz etkilenmesi, yeniden işleme geçmesi için sermaye yetersizliği ve ayrıca ciddi anlamda zaman kaybı anlamı taşıyordu. Gelen göçmenlerin ekonomiye kazandırılması ve yeni katıldıkları topluma uyum sağlamaları açısından gidenlerin değil, gelenlerin becerileri üzerine yoğunlaşarak, onların üretebilecekleri üzerinde durulması ve planlamanın tamamen bu bilgiler doğrultusunda gerçekleştirilmesi gerekiyordu.

---

¹²⁷ Dr. Kemal Arı, a.g.e., s.174-175-176

Mübadele ile gelecek olanların yerleşme planlaması işte bu çalışma ile olabildiğince doğru yapılmaya çalışıldı. Dokuzuncu Bölümde belirttiğimiz gibi Türkiye sekiz bölgeye ayrılarak gelen mübadillerin yerleşimleri gerçekleştirildi. Bu yerleşim yerleri belirlenirken özellikle Yunanistan'dan hangi bölgeden gelen göçmenlerin nereye yerleştirileceği belirtilmiştir. Bu çalışma yapılırken gelen mübadillerin Yunanistan'da işteğal ettiğı konuları mümkün olduğunca devam ettirebileceğı bölgeler seçilmeye çalışıldı. Böylelikle gelen göçmenler kendi işlerini kısa zaman içinde devam ettirmeye çalışacaklar ve ülke ekonomisine zarar vermeden artı değer yaratacaklardı.

Türkiye'ye gelen göçmenler iki sınıfa ayrıldı.

- Sanat ve Ticaret ile uğraşan kent kökenliler,
- Tarımla uğraşan kırsal kökenliler

Yunanistan'dan Türkiye'ye gelen mübadillerin yüzde 80-90 gibi büyük bir oranı tarım ile uğraşmaktaydı. Makedonya'dan gelen göçmenlerden bir kısmı tütüncülükle uğraşmaktaydı. Bu göçmenler Edirne'ye yerleştirildi. Edirne'de 1922 yılında 1 milyon kilo tütün yetiştirilmişken, 1923 sonrası bu rakam 2-2,5 milyona çıktı. Bu da gelen göçmenin özelliklerine göre yerleşim bölgesinin seçilmesini gösteriyor ve o mübadilin de bilgi birikimi ve tecrübesi ile geldiğı bölgeye hemen uyum sağlaması ve bu bölgede üretim artışı sağlanarak ekonomiye bırakın yük olmayı aksine büyük destek sağlıyordu.

Ticaret ile uğraşan mübadillerin, Rumlar gibi örgütsel dayanışma yeteneğı olmayışı, sanatkâr olanların ise, yine Rumlardan kalan tezgâhların işletimi ve verimli çalışması konusunda çok zayıf olmalarına rağmen hızla olgunlaşmaları ve eksiklerini çok kısa zamanda tamamlayarak, kendi sektörlerinde ekonomiye yük değil, tarıma göre daha yavaş da olsa destek olmuşlardır.¹²⁸

---

¹²⁸ Dr. Kemal Arı, a.g.e., s.177-180-181

Yunanistan açısından baktığımız zaman ise 1912-1913 Balkan Savaşları, 1914-1918 1. Dünya Savaşı, 1919-1922 Türk Yunan savaşı ile mali kaynakları adeta tükenme noktasına gelmişti. Tüm bunların üzerine bir de ideolojik olarak Kralcılar ve Venizelosçuların aralarında uzun zamandır devam eden nefret ile ortaya çıkan siyasi bir istikrarsızlık ve iç çekişmeler vardı. Kaynak sıkıntısı çeken, ticari açık veren ve borç yükü altında ezilen Yunan ekonomisinin göçmenleri yerleştirme konusunun altından kalkamayacağı 1924 yılında belli olmuştu.¹²⁹

Dördüncü bölüm başlıklarından olan Mübadelenin Uygulaması bölümünde belirttiğimiz gibi bu tablo karşısında Yunanistan'ın imdadına Milletler Cemiyeti yetişti. Önce on milyon daha sonra da üç milyon sterlin yardım aldı. Yunan Hükümetinin kurduğu Göçmen Yerleştirme Komisyonu da gelen göçmenleri şehirli ve köylü olarak ikiye bölerek başarılı çalışmalar yapmıştır. Göçmen Yerleştirme Komisyonu öncelikli olarak tarıma ağırlık verdi ve bu bölgelerde toprak reformu yaparak hizmet götürdü. Batı Trakya ve Doğu Makedonya'da bol arazilerin olduğu bölgelerde dağıtım yapılırken herhangi bir ürün yetiştirme konusunda teşvik veya zorunluluk getirilmedi. Göçmenlerin kendi bilgi birikim ve tecrübeleri ile elde edecekleri ürünü yetiştirmeleri öngörüldü.

Bir araştırma verisi ile örnekleme yapmak gerekirse, Yunanistan tütün, üzüm ve incir ihracatı 1920 yılında yüzde 56 iken 1929 yılında yüzde 71'e çıkmıştır.

Anadolu'da ipekçilikle uğraşmış Rumların mübadele ile Yunanistan'a gitmeleri ile İpek Sanayi çok büyük bir oranda gelişmiştir.

1922-1926 yılları arası ipek üretimi üç kat, ipekli kumaş üretimi de 3,1 kat artmıştır. Bu hızla yükseliş ile birlikte, Mora'da tamamen ipek üretiminde uzmanlaşmış 550 göçmen ailesinin bir araya getirilmesi ile bir köy oluşturuldu.¹³⁰

---

¹²⁹ Caroline E. Arnold, Nicolaos Bizziouras, a.g.e., s.96

¹³⁰ Dr. Kemal Arı, a.g.e., s.177-178-179

Şehirli göçmenler ise eğitimli, varlıklı grup ve zanaatkâr grup olarak ikiye ayrılıp yerleştirildiler.

Eğitimli ve varlıklı olan grup profesyonel hizmet ve ticarete yönlendirilerek Atina ve Selanik'e yerleştirildiler. Bu göçmenler, bilgi, birikim ve tecrübeleri ile niteliksiz işgüçlerini bir araya getirerek küçük imalathaneler kurdular. Böylece ekonomiye hem işsizliği düşürerek hem de niteliksiz işgücü ile yaptıkları üretim ile ciddi anlamda katkı sağladılar.

Zanaatkâr grup ise kentlere dağıtıldılar. Atina ve Selanik'e yerleştirilen bu göçmenler bilgi, birikim ve tecrübeleri ile emek yoğun işlerden biri olan halıcılık sektörünün, yerel girişimcilerin bilmedikleri tekniklere sahip oldukları için önünü açtılar. Gelir seviyesi düşük mahallelerde, düşük maliyet ile üretip, ekonomiye niteliksiz işgücünü kazandırdılar.¹³¹

Yaklaşık 11.000 Anadolu'dan gelen göçmen kadın yılda 200-250.000 metrekare halı üretimine başlamış ve toplam 1922-1929 yılları arasında 135 halı atölyesi açılmıştı. Bu bir sanattı ve bu sanatı idame edenlerin ağırlığı da Anadolu'da yaşayan Rumlardı.¹³²

---

¹³¹ Caroline E. Arnold, Nicolaos Bizziouras, a.g.e., s.97-98

¹³² Dr. Kemal Arı, a.g.e., s.178-179

5.4 Sosyal Etki

Zorunlu yapılan mübadele, göçmen ismi alan insanlar için psikolojik açıdan gerçekten çok büyük bir yıkım olmaktadır. Bu göçün toplumsal etkisi uyum sorunu ile ortaya çıkmaktadır. Zorunlu göç ile yer değiştirmek zorunda olan göçmenin belirli bir kırgınlık ile yeni girdiği toplumda kendine yer bulmaya ve bunun içinde arayışlara girerek uyum sorununu aşmaya çalışmaktadır. Etnik köken, kültürel ve dinsel farklılıklara rağmen evi, arazisi kısacası mülkiyet sahibi olduğu, vatan kabul ettiği topraklardan, hiçbir sorununun bulunmadığı halde koparılmasının duygusunu yaşamaktadır. Bu duyguyu yaşayanların dışında anlamak gerçekten mümkün değildir. Çünkü, Ben bu topraklara aitim ve burası Benim vatanım duygusunun dışa yansımaları ile terk etmesini istedikleri topraklarda kalmak için çok çaba sarf etmişlerdir.

Antakyalı Ortodokslar Antakya Valiliğine başvurarak gitmek istemediklerini bildirmişlerdir. Türk topraklarını istemeyerek, zorla terk etmek zorunda kalan birçok Rum göçmeni çok uzun seneler Türkiye'yi gerçek vatanları olarak görmüşlerdir.

Resmi bir ziyaret olmamasına karşın, Türk İngiliz ilişkilerinde yeni bir sayfa açan, Kral VIII. Edward'ın Türkiye'yi ziyaretinden sonra Türk Donanması 1936 yılında Malta'ya ziyaret etmiş ve dönüşte Pire ve Atina Limanlarına uğramıştır.

İşte bu zorunlu mübadele ile göç etmek mecburiyetinde bırakılmış gönülsüz göçmenler, adeta memleket hasreti çektiği için limanda toplanmış ve Türk Askerini çok büyük bir sevgi gösterisi ve sıcak ilgi ile karşılamıştır. Zorunlu göç öncesi doğdukları, yaşadıkları şehirlerin ismini bağırarak acaba orada yaşayan asker var mı, hemşehri mi bulabilir miyim diye inanılmaz bir tablo ortaya koymuşlardır.¹³³

Türkiye'de özellikle taşradaki şehirlere yerleştirilmiş olan mübadillerin yerleştirildikleri köy veya kasabalarda, beraber göç ettikleri insanları ziyaret etmeleri adeta günlük yapılması gereken işleri içinde bulunmaktaydı.

---

¹³³ Dr. Kemal Arı, a.g.e., s.165

Bu karşılıklı ziyaretlerde konuşulan konularda günlük yaşam problemlerinin veya ekonomik problemlerinin hemen hepsinin çözümü bir şekilde bulunuyordu. Ama tüm sohbetlerin sonu dönüp dolaşıp aynı yere, memleket hasretine yani doğup, büyüdüğü, yaşadığı ve terk etmek zorunda bırakıldığı topraklara geliyordu. Tabii işin içine hasret girince ve geri dönüşün imkânsız olması gerçeği olunca, bu sohbetlerde terk edilen toprakların havası, suyu, iklimi, eğlencesi, yenileni, içileni abartılarak anlatılmaya başlanıyordu. Sohbetlerde en başta iklimden dert yanıyorlardı. Akdeniz ile Balkanların birleştiği, terk ettikleri bölgelerde, baharın çok çabuk geldiğini ve ağaçların mart ayı ile tomurcuk patlattığını, mayıs ayı ile tüm yöreyi güllerin kokusunun sardığını, işte bu buruk ve karmaşık duygularla kendi aralarında paylaşıyorlardı. Adeta terk etmek zorunda kaldıkları toprakların hasretini dışa vuruyorlardı. Bulgar sütçünün, kapıya kadar getirdiği sütü, yoğurdu, peyniri, ayranının bu bölgelerde olmadığından dert yanıyorlardı. Zeytinyağının nefasetinin yine yeni geldikleri bu topraklardaki zeytinyağından çok çok daha güzel olduğunu özlemle anlatıyorlardı.¹³⁴

Dünyanın neresinde olursa olsun devlet gelip kapıyı çalıp, vatandaşı olan bir bireye veya aileye, doğduğu, büyüdüğü, yaşadığı, mülkiyet sahibi olduğu toprakları Zorunlu Nüfus Mübadelesi ile süre belirterek terk edeceğini bildirmesini kimse hoşgörü ile karşılayamaz. Bireyin veya ailenin hiç bilmediği yeni topraklarda, yeni bir toplumda, hayatını yeniden kuracağını bildirilmesi, bir insanın veya ailenin hayatında herhalde tarifi imkânsız olan, yalnızca yaşayanın bildiği bir etki, bir duygu patlaması yaşatır.

---

¹³⁴ Mehmet Ali Gökaçtı, **Nüfus Mübadelesi Kayıp Bir Kuşağın Hikâyesi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s.254-256

5.5 Siyasal Etki

Zorunlu Nüfus Mübadelesi, Ege'nin her iki yakasında da Siyaseti az veya çok etkilemiştir.

Her iki ülkenin mübadilleri giriş yaptıkları ülkenin vatandaşlığına hak kazandıkları için, seçmen olarak siyaseti özellikle oy kullanarak etkileme hakkına sahip olmuşlardır. Siyasetçilerin, mübadele esnasında veya sonrasında yaşattıkları olumlu veya olumsuz her süreç, zorunlu göç ile tüm insani duyguları yıpranmış olan bu insanların sandık başında hesabını sormaları fırsatını vermiştir.

Türkiye'de iktidarda olan tek bir parti olduğu için siyasette yeni bir hareket veya yeni bir parti yapılanmasının pek ihtimali bulunmamaktaydı. Cumhuriyetin kurulması ile birlikte yeni kurulmuş olan ulus devleti destekleyen bölge, cemaat, dil, din, ırk, etnik köken veya sınıf ayırımı gözetmeyen ülkesel bağlılık üzerine kurulu ulusal bir proje oluşturuldu. Bu proje ile siyasi iktidarı tehdit edecek her tür eğilim ve yapılanmanın önü kesilmiş oldu. Türk mübadillerin ise cemaat bağlarına göre yerleştirilmelerine, kitlesel hareket etmelerini sağlayacak örgütlenmelerine veya güçlerini birleştirecek kurumlar oluşturmalarına izin verilmedi.¹³⁵

“5 Kasım 1925 tarihinde İçişleri Bakanı Recep Bey Türkiye Büyük Millet Meclisinde yaptığı bir konuşmada “Muhacirlerin oluşturduğu örgütlerin, hükümetin görüntüsünü sarsan veya ülke genelinde hükümet karşıtı hareketlerin çıkmasına neden olan politik etkinlikler içerisinde olduğunu; bu örgütlerin hepsinin yasaklandığını ve yerel hükümet daireleri tarafından kaldırıldığını, liderlerin ilgili mahkemelere sevk edildiklerini” ifade etti

İçişleri Bakanı Recep Bey konuşmasını “ülkeyi kutuplaşmaktan başka amaç gütmeyen bu gibi eğilimlerin bütünüyle yasaklanması için belge hazırladığını” söyleyerek bitirdi. “¹³⁶

¹³⁵ Onur Yıldırım, *Türk-Yunan Mübadelesinin Öteki Yüzü: Diplomasi ve Göç*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s.306

¹³⁶ Onur Yıldırım, a.g.e., s.306-307

1924-1933 yılları arasında mübadiller Türkiye Büyük Millet Meclis'inde, ülke nüfusunun büyük bir çoğunluğu gibi Meclis'teki siyasi hayatın gözlemcisi olarak yer almışlardır. Türkiye'de 1924-1925 yılları arasında kurulan ve kısa ömürlü olan Terakkiperver Cumhuriyet Fıkrası haricinde ve Cumhuriyet Halk Partisi dışında bir örgütlenme veya siyasi yapılanmaya izin verilmedi. 1930'un ilk aylarında Serbest Cumhuriyet Fıkrasının kurulmasına izin verilmesi ile birlikte Türk mübadiller siyasetle ilgilenmeye başlamışlardır. Özellikle Zorunlu Nüfus Mübadelesi ile gerçekleştirilen iskânın üzerinden seneler geçmesine rağmen hala tapularını alamayan ve devlet dairelerinin kapılarını aşındıran mübadiller vardı. Tapularını alanlar ise, yerli halkın hak talep etmesinden dolayı çeşitli zorluklarla karşılaşıyorlardı. Zorunlu göçün getirdiği türlü sıkıntıların üzerine bir de hak sahibi oldukları tapuları için güçlükler yaşayan mübadiller, hükümete karşı olan öfkelerini Serbest Cumhuriyet Fıkrası listelerine kayıt yaparak çıkarıyorlardı.

Serbest Cumhuriyet Fıkrası tarımsal üretimin yoğun olduğu ve mübadillerin çoğunluk oluşturduğu yerleşim bölgelerinden büyük destek almıştır. Parti özellikle Batı Anadolu ve İzmir'de çok hızlı olarak örgütlenmesini oluşturmuştur. Serbest Cumhuriyet fıkrası kurucusu Fethi Okyar Bey önderliğinde 1930 seçimlerine 37 bölgede katılmış ve ciddi bir göçmen nüfusu barındıran İzmir, Aydın ve Samsun'da seçimleri kazanmış ayrıca yine mübadillerin çoğunlukta olduğu Batı Trakya ve Güney Marmara'da da zaferler elde etmiştir. Serbest Cumhuriyet Fıkrası da aynen Terakkiperver Cumhuriyet Fıkrası gibi başarısız olmuş ve Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın emri ile kapatılmıştır.

1946 yılında başlatılan çok partili sistemle birlikte, mübadil nüfusun büyük bir çoğunluğu Demokrat Parti'yi desteklemişlerdir.¹³⁷

---

¹³⁷ Onur Yıldırım, a.g.e., s.307-308

Yunanistan'da durum çok daha farklıydı. Rum göçmenlerin sayılarının ülke nüfusuna göre yüksek bir oranda olması siyaseti önemli ölçüde etkilemiştir.

Bu etki iki yönde olmuştur.

-Göçmenlerin siyasi liderliğe yani monarşiye yönelik tepkileri,

-Göçmenlere karşı yerli halkın hiç de hoş olmayan bir biçimde davranışları,

Rum göçmenler kendi topraklarından uzaklaştırılıp Yunanistan'a gelmelerinden Kral Konstantin ve Halkçı Partiyi sorumlu tutmuş ve çoğunluğu Venizelos ve Liberal Partiyi desteklemişlerdir. Askeri darbelerle kesintiye uğrayan dönemlerde dahi, Yunan göçmenler sahip oldukları çok güçlü cemaat bağları ile gruplar oluşturmuşlar ve Cumhuriyet'in ilanında önemli etkileri olmuştur. Liberal Partinin Halkçı Partiyeye karşı birçok seçimden zaferle çıkmasında Zorunlu Nüfus Mübadelesi ile gelen Rum göçmenlerin oyunun büyük rolü olmuş ve hemen hemen ülkeye giriş yaptıkları tarihten itibaren Liberal Partiyeye hep destek olmuşlardır. Bu destek, büyük bunalımın etkisinin ülkede hissedildiği 1930'lara kadar sürmüş, büyük bunalımda uyguladığı politikaların başarısız olmasına rağmen, göçmenlere karşı politika izleyen ve bunu açıkça ifade eden Halkçı parti iktidara gelecek diye Liberal Partiyi destekleyerek 1928 seçimlerini kazanmasında oylarıyla önemli rol oynamışlardır. 1930'dan sonra Rum göçmenlerin malları üzerindeki hakları Türk Hükümetine devredeceğini açıklayarak Türkiye'ye karşı barışçıl ve ılımlı bir politika izlemeye başlayan Venizelos, Rum göçmenlerinin oylarını kaybetmiştir. Özellikle Kuzey Yunanistan'da örgütlenmeyi çok iyi başaran Yunanistan Komünist Partisi ve az da olsa göçmenlerin haklarının tazmin edilmesi görüşünü savunan Halkçı Parti Rum göçmenlerin desteğini almıştır.¹³⁸

---

¹³⁸ Onur Yıldırım, a.g.e., s.303-304-305

6. SONUÇ

Balkan Yarımadası, Asya ve Avrupa'nın birleştiği bölgede yer aldığı için tarih boyunca birçok savaş ve mücadelelere tanık olmuştur.

Balkanlarda, çok çeşitli halkın dağınık olarak yaşaması ortak bir kültür, dil, din olmamasının en başlıca sebeplerinden biridir. İslam, Hristiyan ve Musevi dinlerini alt mezhepleri ile barındıran Balkan Yarımadası ne yazık ki tüm tarih boyunca gerek din gerekse de siyasi akımların etkisi ile savaşların, iç çatışmaların, huzursuzluğun eksik olmadığı bir bölge olmuştur.

Osmanlı'nın Balkanlar'a girdiği tarihten itibaren, feodal toprak rejimine son verip yöre halkına karşı, son derece adil bir yönetim anlayışı uygulayarak özgürlüğü ve yaşamı keşfetmelerini sağlamıştır.

Osmanlı idaresinin 16. Yüzyıldan sonra bozulmaya başlaması, yönetim ve istihbarat zafiyetleri oluşması, Reform hareketlerini yeterince takip edememesi ve Fransız ihtilalinden sonra ortaya çıkan Milliyetçilik akımlarının etkisi ile bu dağınık yaşayan halklar birer ulus devlet olmak için ayaklanmaya başlamışlardır. Beş yüz yılı aşkın bir süre Osmanlı'nın hoşgörüsü ve adaleti altında yaşayan Balkan Halkı, ayaklanmaların ardından savaşmaya başlamış ve bu savaşların sonunda kendi ulus devletlerini kurmuşlardır.

Ulus Devletler kurulduktan sonra gerek toprak genişletme, gerekse de oluşturdukları büyük idealleri gerçekleştirmek için tekrar Osmanlı Devleti ile savaşmaya başlamış ve Balkan Savaşları olan bu savaşların neticesinde Osmanlı'nın Balkanlara yerleşmesinden beri bu bölgelerde yaşayan Müslüman Türkler azınlık durumuna geçmişlerdir. Artık onlar için yaşam eskisi gibi olmayacaktır.

Göç, Sürgün, Nüfus Mübadelesi hangi ad altında olursa olsun ilk defa Yunanistan tarafından başlatılmış ve Makedonya'dan 240.000 kişi göç etmeye zorlanmıştır. Osmanlı Hükümeti de yaklaşık aynı sayıda kişiyi Doğu Trakya ve Batı Anadolu'dan göçe zorlamıştır.

I.Dünya savaşı sonunda kaybeden taraf içinde yer alan Osmanlı Devleti, diğer İttifak devletlerinin antlaşmalarından farklı bir şekilde tasarlanmış, asla Ateşkes sonrası düzenlenmiş bir Antlaşma olarak kabul edilmeyen, bir milletin yok olmasına yönelik hazırlanmış, bir parçalama ve neredeyse tüm topraklarının planlanarak işgal edilmesini kapsayan Sevr Antlaşmasını imzalamıştır.

Osmanlı Padişahı-Halifesi ve atadığı hükümetlerin, memleketin işgaline, Müslümanlara yapılan eziyete, egemenlik ve bağımsızlığın ortadan kalkmasına yönelik mütarekeler ve antlaşmalar yapması tüm Osmanlı halkını büyük bir karamsarlığa, ümitsizliğe ve gelecek endişesi içine itmişti. İşte bu noktada tüm bu halka, yeni bir kimlik telkin ederek ortaya çıkan Mustafa Kemal Bey ve Milli Mücadelenin Lider kadrosu olmuştur. Türk Milleti kavramı ve Türk Milleti'nin bir ferdi olunması fikrini tüm halka anlatmaya başlamışlardır.

Halka aşılana en önemli konu ise Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Yunan, Sırp ve Arapların, Yunan milliyetçiliği, Sırp milliyetçiliği, Arap milliyetçiliği adı altında kendi milliyetçilik fikri ile halklarını uyandırarak Osmanlı'ya başkaldırıp kendi devletlerini kurmuş olmalarıdır. Ümmet veya teb-a kavramları değil artık Türk Milleti ve Türk Devleti olacaktır

20 Kasım 1922 tarihinde başlayan Lozan Konferansı ile I. Dünya Savaşında yenilen Devletlerden yalnızca bir tanesi birkaç yıl içinde, kendisi hakkında verilen karar tersine çevirerek İtilaf Devletleri ile yeni bir barış antlaşması için tekrar masaya oturmuştur. Savaş meydanlarında zaferini ilan eden Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ve Türk Halkı, masa başında da yani Lozan Barış Konferansında, Misak-ı Milli'de belirtilmiş bağımsızlık, egemenlik ve ulusal sınırlarını kabul ettirmiştir.

Lozan Barış Konferansı'nda, devlet sınırlarının belirleneceği gibi ekonomik, siyasal ve hukuksal sorunların da çözümlenmesi gerekiyordu. Özellikle göç sorununun, yasal bir zemin ile çözümlenmesi çok önemliydi. Sorunların büyük ve çok taraflı olması açısından uluslararası bir barış konferansında ortaya konması önemli bir kolaylık sağlamıştır

Yeni ulus devletleri toprak egemenliğini sağlama almak, ülke nüfus yapısını homojenleştirmek için, ilk önce kendi sınırları içinde beş yüzyılı aşkın süredir o bölgelerde yaşayan Müslüman Türklere baskı yaparak göçe zorlamıştır. Türkler artık vatanını terk etmeye zorlanıyor ve Anadolu'ya göç etmek mecburiyetinde kalıyorlardı. Savaşın koşulları ile yaşanan yoğun Rum göçü ile birlikte bu durumu artık uluslararası hukuka uygun bir zemine oturtmak ve bu süreci tamamlamak gerekiyordu.

Milletler Cemiyeti tarafından görevlendirilen Dr. Fridtjof Nansen Konferans başlamadan önce Birinci Dünya Savaşında yerini yurdunu bırakıp yeni bölgelere sığınmak zorunda kalan göçmenlerin durumunu incelemek için Türkiye ve Yunanistan'da bir dizi görüşmelerde bulunmuştu.

Etnik yer değiştirmelerin meydana getirdiği ekonomik sorunlara çözüm bulunması ve halkın iç içe geçmişlikten kurtarılmasının bölgede kalıcı bir barış ortamı sağlayacağı, bunun da iki devletin yararına olacağı gibi Avrupa'nın barışı açısından da çok büyük fayda sağlayacağı düşünülmekteydi.

Nüfus Mübadelesi, insanların yeni bir ülkeye taşınmaları için, sınıflandırılmaları, arkada bırakacakları kişisel mal ve mülklerin kaydedilmesi, değerlendirilmesi ve tasfiyesi, bu malların tazmin edilmesi gibi son derece ağır ve zor bir çalışmayı kapsamaktaydı.

Her nüfus mübadelesinin, mübadeleye tabi tutulacaklar açısından büyük acılara ve fedakârlıklara yol açacağı da bilinmektedir. Dr. Yansen buna rağmen nüfus mübadelesinin yapılmaması durumunda ileride ortaya çıkacak sonuçların mübadeleden çok daha ağır olacağı görüşündeydi.

Yunanistan'a savaş öncesi, süresince ve sonrası tam kesin olmamakla birlikte 1,25 milyon civarında göçmen girerken, Türkiye'ye yaklaşık 400.000 civarında göçmen giriş yapmıştır.

Bu durumu değerlendirirken göç ile ülkelerin o günkü toplam nüfus oranlarına bakmak gerekiyor.

Türk topraklarında yaşayan insanlar 1906 nüfus sayımında 15 milyon iken, 1927 nüfus sayımında bu rakam 13,5 milyondur. Yani gelen göçmen sayısı toplam nüfusun % 4'ü kadardır.

Bir başka tespit ise zorunlu nüfus mübadelesi, savaşlar esnasında veya savaşa sonrası terk edenlerle birlikte Türk topraklarından yaklaşık 2 milyon gayr-i müslim göç etmiştir. Yunan topraklarında ise 1920 yılında 5 milyon civarında olan nüfus 1930 yılında 6,2 milyon olarak tespit edilmiştir. Alınan göçün toplam nüfusa etkisi % 25 oranında olmuştur.

Müslümanların bıraktığı yerlere gelen göçmenlerin sığınmaları yani yerleştirilmeleri söz konusu dahi değildi. Uluslararası bir yapıya sahip olan Göçmen İskân Komisyonu, Milletler Cemiyeti gözetiminde çalışmalarını Yunan Hükümeti ile yakın ilişki içinde yapmıştır Acil bir yerleşim planı ile bu kadar ani gelen nüfusu yerleştirmek için bir toprak reformu yapılmış ve yeni yerleşim bölgeleri açılmıştır. Toprağın yeniden dağıtılması planlanarak kuzeyde binin üzerinde yeni köyler, şehirlerde yeni mahallerle kurulmuş, ülkedeki tüm kasabalar genişletilmiştir. Bu bölgelerde yerleşimi kalıcı kılabilmek için yollar, köprüler, dispanserler ve okullar inşa edilmiştir

Tüm bu çalışmalar için Yunanistan Milletler Cemiyeti'nden önce 10 milyon daha sonra 3 milyon İngiliz Sterlini almıştır.

Türk Hükümeti, Yunanistan gibi yardım alamadığı için kendi kıt kaynakları ile mübadele için ancak Yunanistan'ın harcadığının onda biri ile yirmide biri arası rakamı harcayabilmiştir.

Türk – Yunan savaşında geri çekilen Yunan askerleri ve ordunun gözetiminde kaçan Yunanlıların zarar verdiği köy ve kasabalar ile yaktıkları mülkler yüzünden ortaya çıkan yeni şartlara göre yerleşimin tekrar belirlenme zorunluluğu doğmuştur.

Zorunlu Nüfus Mübadelesinin bu tez çerçevesinde üç ana sorunu ortaya çıkarttığı görülmektedir.

Bunlardan birincisi, Milletler Cemiyeti tarafından da onaylanan Dr. Fridtjof Nansen'in raporunda belirttiği gibi halkın iç içe geçmişlikten kurtarılmasının bölgede kalıcı bir barış ortamı sağlayacağı, bunun da iki devletin yararına olacağı gibi Avrupa'nın barışı açısından da çok büyük fayda getireceği düşünülmüş ve yapılmıştır. Ancak bu durum daha çok Yunanistan'ın kendi etnik kökeni ile homojen bir yapıya ulaştırılıp, yeniden inşası için yapıldığı gibi gözükmemektedir.

İkincisi, Yunanistan Milletler Cemiyetinden bu yardımı almasaydı bu Zorunlu Nüfus Mübadelesini gerçekleştirmesi mümkün olmayacaktı.

Üçüncüsü, iç içe geçmiş bu iki halk beş yüz yılı aşkın bir süre dil, din, eğitim hürriyeti ile herhangi bir asimilasyona uğramadan Osmanlı veya Türk İdaresinin çatısı altında beraber yaşamışlardır. Ancak ulus devletler kurulduktan sonra karışıklıklar ve huzursuzlukların çıkması veya çıkartılması, bir devletin homojen bir yapı içinde oluşturulmak istenmesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Bu ve benzeri soru ve cevapları ancak çok daha kapsamlı bir çalışma ile cevaplamak mümkün olabilir.

Zorunlu yapılan mübadele, göçmen ismi alan insanlar için psikolojik açıdan gerçekten çok büyük bir yıkım olmaktadır. Bu göçün toplumsal etkisi uyum sorunu ile ortaya çıkmaktadır.

Zorunlu göç ile yer değiştirmek zorunda olan göçmenin belirli bir kırgınlık ile yeni girdiği toplumda kendine yer bulmaya ve bunun içinde, arayışlara girerek uyum sorununu aşmaya çalışmaktadır.

Etnik köken, kültürel ve dinsel farklılıklara rağmen evi, arazisi, kısacası mülkiyet sahibi olduğu, vatan kabul ettiği, kaç kuşaktır yaşadığı topraklardan, hiçbir sorununun bulunmadığı halde, başkalarının kararı ile “TERK ETMEK ZORUNDA” bırakılmanın yaşattığı travmayı ancak yaşayan bilir. Bu duyguyu, yaşayanların dışında anlamak, gerçekten mümkün değildir.

Göçe zorlanan kişiler, vatan kabul ettikleri toprakları terk edip, kendi dillerini konuştukları, kan bağı ile bağlı oldukları bir başka ülkeye gitseler bile uyum sorunları yaşamakta ve terk ettikleri topraklara ilişkin özlemlerini canlı tutmaktadırlar. Bu her iki toplum içinde geçerlidir. Yani Yunanistan’dan Türkiye’ye gelen Türkler veya Türkiye’den Yunanistan’a giden Rumlar, kendilerini gittikleri ülkeden çok göçtükleri ülkeye ait hissetmekte, gittikleri ülkeden çok göçtükleri ülkenin kimliğini taşımaktadırlar.

KAYNAKÇA

- AKŞİN, Sina:** Kısa 20. Yüzyıl Tarihi, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- ARI, Kemal:** Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995.
- ARMAOĞLU, Fahir:** 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, (Cilt1-2:1914-1915), İstanbul, Alkım Yayınları.
- ARNOLD Caroline E., Nicolaos BIZIOURAS:** 90.Yılında Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi Yeni Yaklaşımlar, Yeni Bulgular Sempozyum Bildiri Metinleri, Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları, 2016.
- BARUTCİSKİ, Michael:** Renée Hirschon, Çevirenler Müfide Pekin, Ertuğ Altınay, Ege'yi Geçerken 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.
- ASLAN, Sezer:** Balkan Savaşları Sonrası Rumeli'den Türk Göçleri ve Osmanlı Devleti'nde İskânları, Edirne, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- ATABAY, Mithat:** İmparatorluktan Ulus Devletlere Türkiye ve Balkanlar, İstanbul, Paradigma Akademi Yayınları, 2012.
- ATEŞ, Ayhan:** Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Sonucu Kocaeli'ne İskân Edilen Göçmenler (1923-1930), Bolu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, 2008.
- BELEN, Fahri:** 20. Yüzyılda Osmanlı Devleti, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2016.
- BELEN, Fahri:** Askeri, Siyasal ve Sosyal Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1973.
- BAKIRCILAR, Nimet Ayşe:** XIX. Yüzyılda Balkanlarda Dinsel Yapı ve Bunun Ayrılıkçı Hareketlere Etkisi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi,
- BOLAT, Kasım:** Osmanlıların Balkanları Fetih Etmesi ve Yerleşmesi, (Çevrimiçi) <http://www.akademiktarih.com/pdfler/store/akademiktarihkasimbolatbalkanlar.pdf>, 25 Haziran 2016.

- ÇAY, Abdülhaluk M., Yaşar KALAFAT:** Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Kuvay-ı Milliye Hareketleri, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:90, 1990.
- EMECEN, Feridun M.:** Osmanlı İmparatorluğu Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- ERTÜRK, M. Fatih:** Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, İstanbul, Kalipso Yayınları.
- ERİKAN, Celal:** Kurtuluş Savaşı Tarihi, İstanbul, İleri Yayınları, 2005.
- EVSİLE, Mehmet:** Milli Mücadele Tarihi, Samsun, Etüt Yayınları, 2012.
- GENCER, Ali İhsan, Sabahattin ÖZEL:** Türk İnkılap Tarihi, İstanbul, Der Yayınları, 2014.
- GÖKAÇTI, Mehmet Ali:** Nüfus Mübadelesi Kayıp Bir Kuşağın Hikâyesi, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.
- GÜLSOY, Ersin:** Osmanlı Tarihi El Kitabı, Editör Tufan Gündüz, Ankara, Grafiker Yayınları, 2012.
- GÜRİPEK, Mustafa Can:** Balkanlar'daki Milliyetçilik Hareketleri ve Kökenleri, (Çevirimiçi) <http://akademikperspektif.com/2014/04/09/balkanlardaki-milliyetcilik-hareketleri-ve-kokenleri>, 2004.
- HALAÇOĞLU, Ahmet:** Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913), Ankara, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, 1990.
- İNALCIK, Halil:** Balkanlar, İstanbul, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, 1993.
- İNALCIK, Halil:** Akademik Ders Notları 1938 – 1956 Timur, İnkılap Tarihi, Osmanlı Tarihi, İstanbul, Timaş Yayınları, 2016.
- İNBAŞI, Mehmet:** Balkanlar El Kitabı Cilt 1, Derleyenler Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ, Karadeniz Araştırmaları Merkezi & Vadi Yayınları, 2006.
- HIRSCHON, Renée:** Derleyen Renée Hirschon, Çevirenler Müfide Pekin, Ertuğ Altınay, Ege'yi Geçerken 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.
- KAYA, Filiz:** Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de uyguladığı İskân Siyaseti (XV. XVI. Yüzyıllar), Ankara Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

- KAYA, Önder:** Tanzimat'tan Lozan'a Azınlıklar, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2004.
- KESKİN, Funda:** Editör Çağrı Erhan, Yaşayan Lozan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No:2990.
- KİHTİR Tuğrul:** Balkanlar'ın Osmanlı Tarihi 1352 – 1913, İstanbul, İnkılap Kitabevi Yayınları, 2015.
- KOÇAK, Yalçın, Ertan ÖZYİĞİT:** Batı Trakya Cumhuriyeti "100. Yıl Anısına", İstanbul, Onsekiz Saniye Yapım Yay. Reklam ve Danışmanlık Halkla İlişkiler Tic. A.Ş., 2014.
- KONTOGIORGI, Elisabeth:** Derleyen Renée Hirschon, Çevirenler Müfide Pekin, Ertuğ Altınay, Ege'yi Geçerken 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.
- ORTAYLI, İlber:** İmparatorluğun Son Nefesi Osmanlı'nın Yaşayan Mirası Cumhuriyet, İstanbul, Timaş Yayınları, 2014.
- OKUR Mehmet:** Balkanlar El Kitabı Cilt 1, Derleyenler Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ, Karadeniz Araştırmaları Merkezi & Vadi Yayınları, 2006.
- ÖZBAY, Turgut:** Lozan'dan Sevr'e Türkiye, Ankara, Anı Yayıncılık, 2004.
- ÖZTUNA, Yılmaz:** Avrupa Türkiye'sini Kaybımız Rumeli'nin Elden Çıkışı, İstanbul, Babıali Kültür Yayınları, 2012.
- SAGAY, Reşat:** XIX. ve XX. Yüzyıllarda Büyük Devletlerin Yayılma Siyasetleri ve Milletlerarası Önemli Meseleler, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1972.
- SOYSAL, İsmail:** Atatürk Kültür, Dil, ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Vakfı Yayınları XVI.Dizi, Sa.38, Ankara, 1989.
- SÜRGEVİL, Sabri, Cihan ÖZGÜN:** Balkanlar – II, İzmir, Ege Üniversitesi Yayınları Edebiyat Fakültesi Yayın No:174, 2014.
- TAŞBAŞ, Erdal:** Ulusal Kurtuluş Hareketleri Üzerinde Önderliğin Etkisi: Kuva-yı Milliye Örneği, İlk Adımdan Cumhuriyet'e Milli Mücadele, Editör: Doç. Dr. Osman Köse, Samsun İlkadım Belediyesi Kültür Müdürlüğü, İstanbul, Mavi Yayıncılık, 2008.

TEKİNSOY, Yunus Emre: Türk Rum Nüfus Mübadelesi ve Konya, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

TEMEL, Safiye Bilge: Türkçesi Müfide Pekin, Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Mübadeleye Yol Açan İhtilafın Analizi, Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları, Ocak 2014.

TEZCAN Yılmaz: Çanakkale Savaşı'nda 582.309 Askerin Ayak İzleri, İstanbul, Kastaş Yayınevi, 2016

TOSUN, Ramazan: Türk Yunan İlişkileri ve Türk-Rum Nüfus Mübadelesi, Konya, Palet Yayınları, 2014.

TUNAYA, Tarık Z.: Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952, İstanbul, Arba Yayınları, 1952,

TUNCER, Umur: Balkan Savaşları Sonunda Kurulan Batı Trakya Cumhuriyeti, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 1985.

UÇAROL, Rıfat: Siyasi Tarih (1789-2001), İstanbul, Der Yayınları, 2006.

ÜRER, Levent: Kurtuluş Savaşı Kütüphanesi, Mondros'tan Mudanya Mütarekesi'ne Türk Dış Politikası, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 2005.

YEROLYMPOS, Alexandra: Derleyen Renée Hirschon, Çevirenler Müfide Pekin, Ertuğ Altınay, Ege'yi Geçerken 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.

YILDIRIM, Onur: Türk-Yunan Mübadelesinin Öteki Yüzü: Diplomasi ve Göç, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

EKLER

Türk ve Rum Nüfus Mübadele Sözleşmesi

Lozan Barış Konferansında 30 Ocak 1923 tarihinde Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine dair sözleşme ve protokol imzalanmıştır.

Bu sözleşme 23 Ağustos 1923 tarihinde 340 numaralı kanun ile tasdik edilmiştir.

Madde:1

Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyruklarıyla, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak, zorunlu mübadelesine (exchange obligatoire) girişilecektir. Bu kimselerden hiç biri, Türk Hükümetinin izni olmadıkça Türkiye'ye ya da Yunan Hükümetinin izni olmadıkça Yunanistan'a dönerek orada yerleşemeyecektir.

Madde:2

Birinci Maddede öngörülen mübadele:

- a)İstanbul'da oturan Rumları (İstanbul'un Rum ahalisini);
- b)Batı Trakya'da oturan Müslümanları (Batı Trakya'nın Müslüman ahalisini) kapsamayacaktır.

1912 Kanunuyla sınırlandırıldığı biçimde, İstanbul Şehremaneti daireleri içinde, 30 Ekim 1918 tarihinden önce yerleşmiş (établis) bulunan bütün Rumlar, İstanbul'da oturan Rumlar (İstanbul'un Rum ahalisi) sayılacaklardır. 1913 tarihli Bükreş Antlaşması'nın koymuş olduğu sınır çizgisinin doğusundaki bölgeye yerleşmiş (établis) bulunan Müslümanlar, Batı Trakya'da oturan Müslümanlar (Batı Trakya'nın Müslüman ahalisi) sayılacaklardır.

Madde:3

Karşılıklı olarak, Rum ve Türk nüfusu mübadele edilecek olan toprakları 18 Ekim 1912 tarihinden sonra bırakıp gitmiş olan Rumlar ve Müslümanlar, 1 nci Maddede öngörülen mübadelenin kapsamına girer sayılacaklardır. İşbu Sözleşmede kullanılan "göçmenler" (emigrants) terimi, 18 Ekim 1912 tarihinden sonra göç etmesi gereken ya da göç etmiş bulunan bütün gerçek ya da tüzel kişileri kapsamaktadır.

Madde:4

Aileleri Türk ülkesini daha önce bırakıp gitmiş olup da kendileri Türkiye’de alıkonulmuş bulunan Rum halkından vücutça sağlam erkekler, işbu Sözleşme uyarınca, Yunanistan’a gönderilecek ilk kabileyi meydana getireceklerdir.

Madde:5

İşbu Sözleşmenin 9. ve 10. Maddelerindeki çekinceler (ihtirazi kayıtlar) saklı kalmak üzere, işbu Sözleşme uyarınca yapılacak mübadele yüzünden, Türkiye’deki Rumların ya da Yunanistan’daki Müslümanların mülkiyet haklarına ve alacaklarına hiçbir zarar verdirilmeyecektir.

Madde:6

Mübadele edilecek halklara mensup bir kimsenin gidişine, herhangi bir nedenle olursa olsun, hiçbir engel çıkartılmayacaktır. Bir göçmenin, kesinleşmiş bir hapis cezası bulunduğu, ya da henüz kesinleşmemiş bir cezaya çarptırıldığı, ya da kendisine karşı ceza soruşturması yürütüldüğü durumlarda, söz konusu olan göçmen, cezasını çekmek ya da yargılanmak üzere, kendisine karşı kovuşturmada bulunan ülkenin makamlarınca, gideceği ülkenin makamlarına teslim edilecektir.

Madde:7

Göçmenler, bırakıp gidecekleri ülkenin uyrukluğunu yitirecekler ve varış ülkesinin topraklarına ayak bastıkları anda, bu ülkenin uyrukluğunu edinmiş sayılacaklardır. İki ülkeden birini ya da ötekini daha önce bırakıp gitmiş olan ve henüz yeni bir uyrukluğa edinmemiş bulunan göçmenler, bu yeni uyrukluğa, işbu Sözleşmenin imzası tarihinde edinmiş olacaklardır.

Madde:8

Göçmenler, her çeşit taşınır mallarını yanlarında götürmekte ya da bunları taşıtırmakta serbest olacaklar ve bu yüzden kendilerinden çıkış ya da giriş ya da başka herhangi bir vergi alınmayacaktır. Bunun gibi, işbu Sözleşme uyarınca, bağıtlı Devletlerden birinin ülkesini bırakıp gidecek her topluluk (cemaat, communaute) üyesinin (camiler, tekkeler, medreseler, kiliseler, manastırlar, okullar, hastahaneler, ortaklıklar, dernekler, tüzel kişiler ya da ne çeşit olursa olsun başka tesisler personelini kapsamak üzere) kendi topluluklarına ait taşınır malları yanlarında serbestçe götürmek ya da taşıtırmak hakkı olacaktır. 11 nci Maddede öngörülen Karma Komisyonların tavsiyesi üzerine, her iki ülke makamlarınca, taşıma işlerinde en geniş kolaylıklar sağlanacaktır. Taşınır malların tümünü ya da bir kısmını yanlarında götüremeyecek olan göçmenler, bunları, oldukları yerde bırakabileceklerdir. Bu durumda, yerel makamlar, bırakılan taşınır malların dökümünü (envanterini) ve değerini, ilgili göçmenin gözleri önünde saptamakla görevli olacaklardır. Göçmenin bırakacağı taşınır malların çizelgesini ve değerini gösteren tutanaklar dört nüsha olarak düzenlenecek ve bunlardan biri yerel makamlarca saklanacak, ikincisi, 9. Maddede öngörülen tasfiye işlemine esas alınmak üzere 11. Maddede öngörülen Karma Komisyona sunulacak, üçüncüsü göç edilecek ülkenin Hükümetine, dördüncüsü de göçmene verilecektir.

Madde:9

8. Maddede öngörülen göçmenlerin ve toplulukların kent ve köylerdeki taşınmaz mallarıyla, bu göçmenlerin ya da toplulukların bırakmış oldukları taşınır mallar, 11. Maddede öngörülen Karma Komisyonca, aşağıdaki hükümler uyarınca tasfiye edilecektir. Zorunlu mübadele uygulanacak bölgelerde bulunan ve mübadele uygulanamayacak bir bölgede yerleşmiş toplulukların din ya da hayır kurumlarına ait olan mallar da, aynı şartlar içinde, tasfiye edilecektir.

Madde:10

Bağıtlı Tarafların ülkelerini daha önceden bırakıp gitmiş olan ve işbu Sözleşmenin 3. Maddesi uyarınca nüfus (halkların) mübadelesinin kapsamına girer sayılan kimselere ait taşınır ya da taşınmaz malların tasfiyesi, 9. Madde uyarınca, Türkiye ile Yunanistan'da 18 Ekim 1912 tarihinden bu yana yürürlüğe konmuş kanunlarla her çeşit yönetmeliklere (tüzüklere) göre ya da başka herhangi bir zoralm (müsadere), zorunlu satış, v.b. gibi, işbu mallar üzerindeki mülkiyet hakkını herhangi bir yoldan kısıtlayıcı nitelikte hiçbir tedbire konu olmaksızın yürütülecektir. İşbu Madde ile 9. Maddede öngörülen mallar, bu çeşit bir tedbire konu olurlarsa, bu mallara 11. Maddede öngörülen Komisyonca, bu tedbirler uygulanmamışçasına, değer biçilecektir. Kamulaştırılmış mallara gelince, Karma Komisyon, her iki ülkede mübadele kapsamına girecek kimselere ait olup da, mübadele uygulanacak topraklarda bulunan ve 18 Ekim 1912 den sonra kamulaştırılmış olan bu mallara yeniden değer biçilecektir. Komisyon, bir zarar verilmiş olduğunu görürse, bu zararı mal sahiplerinin yararına onaracak bir zarar-giderim (tazminat) saptayacaktır. Bu zarar-giderim tutarı, mal sahiplerinin alacak hesabına ve kamulaştıran ülke Hükümetinin borç hesabına geçirilecektir. 8.ve 9. Maddelerde göz önünde tutulan kimseler, şu ya da bu yoldan, yararlanmadan yoksun bırakıldıkları malların gelirlerini elde edememişlerse, bu gelirlerin tutarlarının kendilerine geri verilmesi, savaş öncesi ortalama gelir esas alınarak ve Karma Komisyonca saptanacak yol ve yöntemler uyarınca, sağlanacaktır. Yunanistan'daki Vakıf mallarının ve bunlardan doğan hak ve çıkarların, ve Türkiye'de Rumlara ait benzer tesislerin tasfiyesine girilirken, 11. Maddede öngörülen Karma Komisyon, bu tesislerin ve bunlarla ilgili bulunan özel kişilerin haklarını ve çıkarlarını tam olarak korumak amacıyla, daha önce yapılmış Andlaşmalarda kabul edilmiş ilkelerden esinlenecektir. 11. Maddede öngörülen Karma Komisyon, bu hükümleri uygulamakla görevli olacaktır.

Madde:11

İşbu Sözleşmenin yürürlüğe girişinden başlayarak bir aylık bir süre içinde, Bağlı Yüksek Tarafların her birinden dört ve 1914-1918 savaşına katılmamış Devletlerin uyrukları arasından Milletler Cemiyeti Meclisince seçilecek üç üyeden oluşan ve Türkiye’de ya da Yunanistan’da toplanacak olan bir Karma Komisyon kurulacaktır. Komisyonun Başkanlığını, tarafsız üç üyeden her biri sıra ile yapacaktır. Karma Komisyon, gerekli göreceği yerlerde, bir Türk ve bir Yunanlı üye ile, Karma Komisyonca atanacak tarafsız bir Başkandan oluşacak ve Karma Komisyona bağlı olarak çalışacak alt-komisyonlar kurmaya yetkili olacaktır. Karma Komisyon, alt-komisyonlara verilecek yetkileri kendisi saptayacaktır.

Madde:12

Karma Komisyon, işbu Sözleşmede öngörülen göçü denetlemek ve kolaylaştırmak ve 8. Madde ile 9. Maddede öngörülen taşınır ve taşınmaz malların tasfiyesine girişmekle yetkili olacaktır. Karma Komisyon, göçün ve yukarıda belirtilen tasfiyenin yol ve yöntemlerini saptayacaktır. Karma Komisyon, genel olarak, işbu Sözleşmenin uygulanmasında gerekli göreceği tedbirleri almağa ve bu Sözleşme yüzünden ortaya çıkabilecek bütün sorunları karara bağlamaya tam yetkili olacaktır. Karma Komisyon kararları oy çokluğu ile alınacaktır. Tasfiye edilecek mallara, haklara ve çıkarlara ilişkin bütün itirazlar Karma Komisyonca kesin olarak karara bağlanacaktır.

Madde:13

Karma Komisyon, ilgilileri dinledikten ya da dinlemeğe gereği gibi çağırıdıktan sonra, işbu Sözleşme uyarınca tasfiye edilmesi gereken taşınmaz mallara değer biçme işlemine girişmek için tam yetkili olacaktır. Tasfiye olunacak mallara değer biçilmesinde, bunların altın para ile olan değeri esas alınacaktır.

Madde:14

Komisyon, ilgili mal sahibine, elinden alınan ve bulunduğu ülkenin Hükümeti emrinde kalacak olan mallardan dolayı borçlu kalınan para tutarını belirten bir bildiri belgesi verecektir. Bu bildiri belgeleri esas alınarak borçlu kalınan para tutarları, tasfiyenin yapılacağı ülke Hükümetinin, göçmenin mensup olduğu Hükümete karşı bir borcu olacaktır. Göçmenin, ilke olarak, göç ettiği ülkede, kendisine borçlu bulunulan paraların karşılığında, ayrıldığı ülkede bırakmış olacağı mallarla aynı değerde ve aynı nitelikte, mal alması gerekecektir. Yukarıda belirtilen biçimde bildiri belgeleri esası üzerinden, her iki Hükümetçe ödenmesi gereken paraların hesabı, her altı ayda bir çıkartılacaktır. Tasfiye işlemi tamamlandığı zaman, karşılıklı borçlar birbirine eşit çıkarsa, bununla ilgili hesaplar denkleştirilmiş (takas ve mahsup edilmiş) olacaktır. Bu denkleştirme işleminden sonra, Hükümetlerden biri ötekine borçlu kalırsa, bu borç peşin para ile ödenecektir. Borçlu Hükümet, bu ödeme işine süre tanınmasını isterse, yıllık en çok üç taksitte ödenmek şartıyla, Komisyon bu süreyi ona tanıyabilecektir. Komisyon, bu süre içinde ödenmesi gereken faizleri de saptayacaktır. Ödenecek para oldukça önemli ise ve daha uzun sürelerin tanınmasını gerektirmekteyse, borçlu Hükümet, borçlu olduğu paranın yüzde yirmisine kadar Karma Komisyonca saptanacak bir parayı peşin olarak ödeyecek, geri kalan borç içinde, Karma Komisyonca saptanacak oranda faizli ve yirmi yıllık bir süre içinde anaparaya çevrilebilecek (amortise edilecek) borçlanma bonoları (istikraz tahvilleri) çıkarabilecektir. Borçlu Hükümet, bu borç için, Komisyonca kabul edilecek sağlancalar (rehinler) gösterecektir. Bu sağlancalar, Yunanistan'da Uluslararası Komisyonca, İstanbul'da Devlet Borcu (Düyun-u Umumiye) Meclisince yönetilecek ve gelirleri toplanacaktır. Bu sağlancalar konusunda anlaşmaya varılamazsa, Milletler Cemiyeti Meclisi bunları saptamaya yetkili olacaktır.

Madde:15

Göçü kolaylaştırmak amacıyla, ilgili Devletlerce, Karma Komisyonun saptayacağı şartlarla, Komisyona öndelik (avans) olarak ödemede bulunacaktır.

Madde:16

Türkiye ve Yunanistan Hükümetleri, işbu Sözleşme uyarınca, ülkelerini bırakıp gidecek olan kimselere yapılacak bildirimlerle, bu kimselerin varış ülkesine taşınmak üzere yönelecekleri limanlara ilişkin bütün sorunlar üzerinde, 11. Maddede öngörülen Karma Komisyonla anlaşmaya varacaklardır. Bağlı Taraflar, mübadele edilecek halklara, gidişleri için konmuş tarihten önce yurtlarını bırakıp gitmelerine yol açacak, ya da mallarını ellerinden çıkartmak üzere doğrudan ya da dolaylı hiçbir baskıda bulunmamayı karşılıklı olarak yükümlenirler. Bağlı Taraflar, ülkeyi bırakıp giden ya da gidecek olan göçmenleri hiçbir vergiye ya da olağanüstü bir resme bağlamamayı yükümlenirler. 2.Madde uyarınca mübadele dışı bırakılacak bölgelerde oturanların, bu bölgelerde kalmak ya da oralara yeniden dönmek haklarıyla, Türkiye ve Yunanistan'da özgürlüklerinden ve mülkiyet haklarından serbestçe yararlanmalarına hiçbir engel çıkartılmayacaktır. Bu hüküm, mübadele dışı bırakılacak söz konusu bölgelerde oturanların mallarını başkalarına geçirmelerine ve bu kimselerden Türkiye'yi ya da Yunanistan'ı kendi istekleriyle bırakıp gitmek isteyenlerin gidişine engel olma vesilesi olarak öne sürülemeyecektir.

Madde:17

Karma Komisyon çalışmaları ve işlerin yürütülmesi için gerekli giderler, Komisyonca saptanacak oranlar içinde, ilgili Hükümetlerce karşılanacaktır.

Madde:18

Bağlı Taraflar, işbu Sözleşmenin uygulanmasını sağlamak üzere, yasalarında gerekli değişiklikleri yapmayı yükümlenirler.

Madde:19

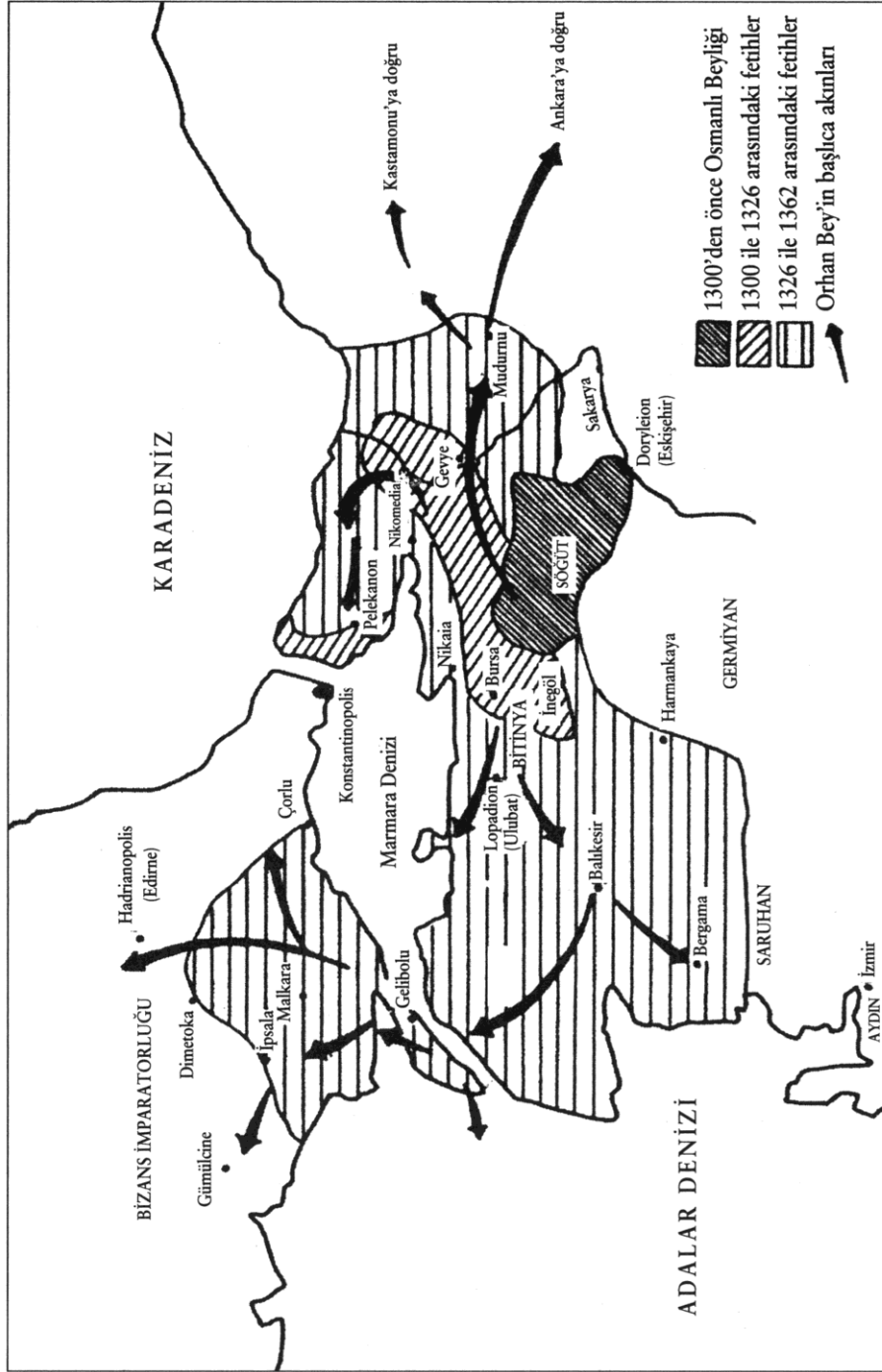
İşbu Sözleşme, Bağitlı Yüksek Taraflar bakımından, Türkiye ile yapılacak Barış Andlaşmasının bir parçasıymış gibi, aynı güç ve aynı değerde sayılacaktır. İşbu Sözleşme, söz konusu Andlaşmanın Bağitlı Yüksek Taraflardan her ikisince onaylanmasından hemen sonra yürürlüğe girecektir. BU HÜKÜMLERE OLAN İNANÇLA, yetki belgelerinin, karşılıklı olarak, usulüne uygun olduğu görülmüş ve aşğıda imzaları bulunan Tam yetkili Temsilciler, işbu Sözleşmeyi imzalamışlardır. LAUSANNE'da, otuz Ocak bin dokuz yüz yirmi üç tarihinde, üç nüsha olarak düzenlenmiştir. Bu nüshalardan biri Yunanistan Hükümetine, biri Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine verilecek, üçüncüsü de doğruluğu onaylanmış birer örneğini, Türkiye ile yapılmış Barış Andlaşmasını imzalayan Devletlere yollayacak olan, Fransa Cumhuriyeti Hükümetine, bu Devletin arşivlerine konulmak üzere, teslim edilecektir.

(L.S.) * E.K. VENİSELOS (L.S.) M. İSMET

(L.S.) D. CACLAMANOS (L.S.) Dr. RIZA NUR

(L.S.) HASAN

*"Mühür yeri" anlamına "Locus Sigilli" sözlerinin kısaltılışı

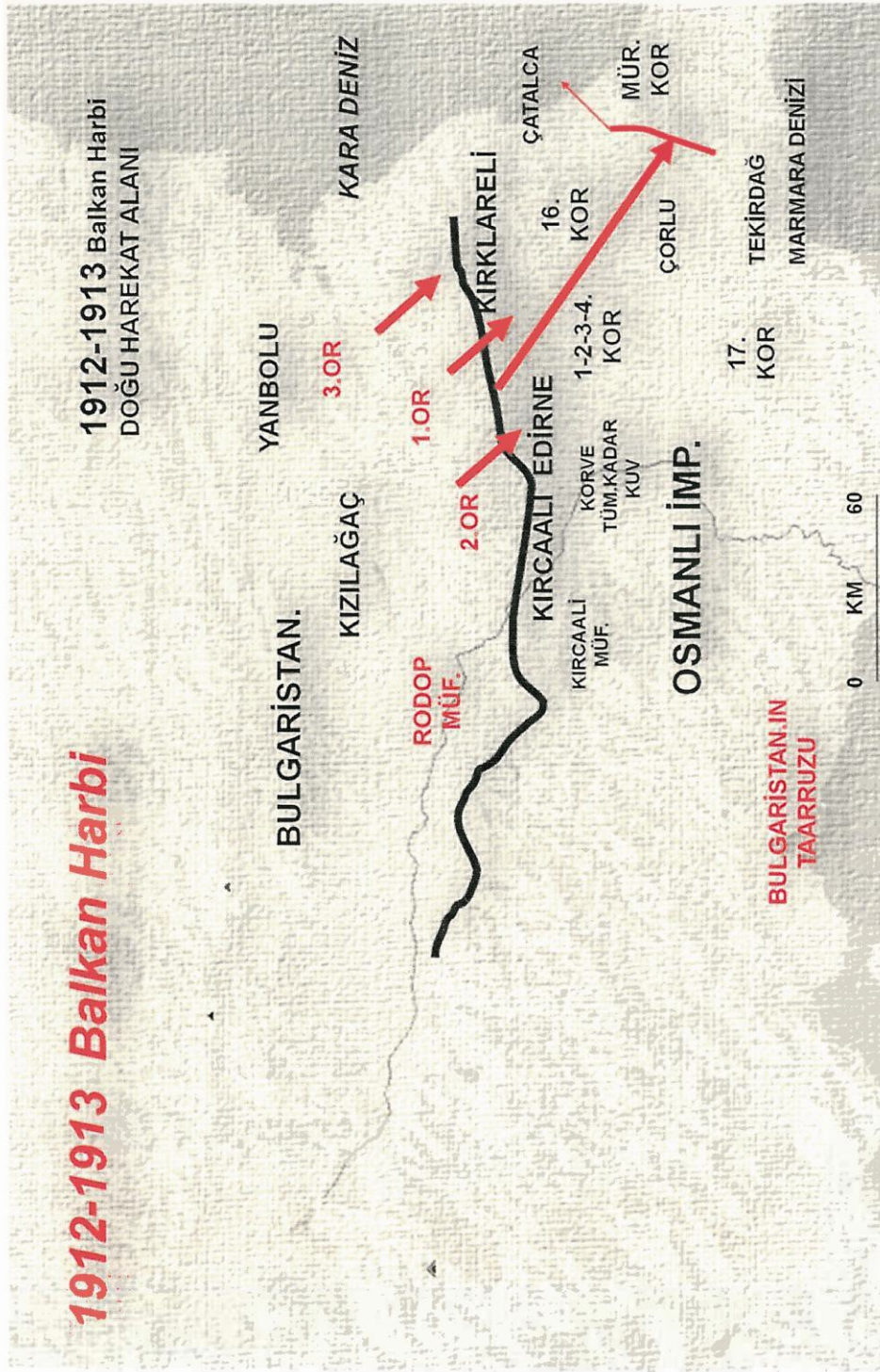
Osmanlı İmparatorluğu'nun İlk Dönemleri

Feridun M. Emecen, **Osmanlı İmparatorluğu Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s.36.

1912-1913 Balkan Harbi

1912-1913 Balkan Harbi
DOĞU HAREKAT ALANI

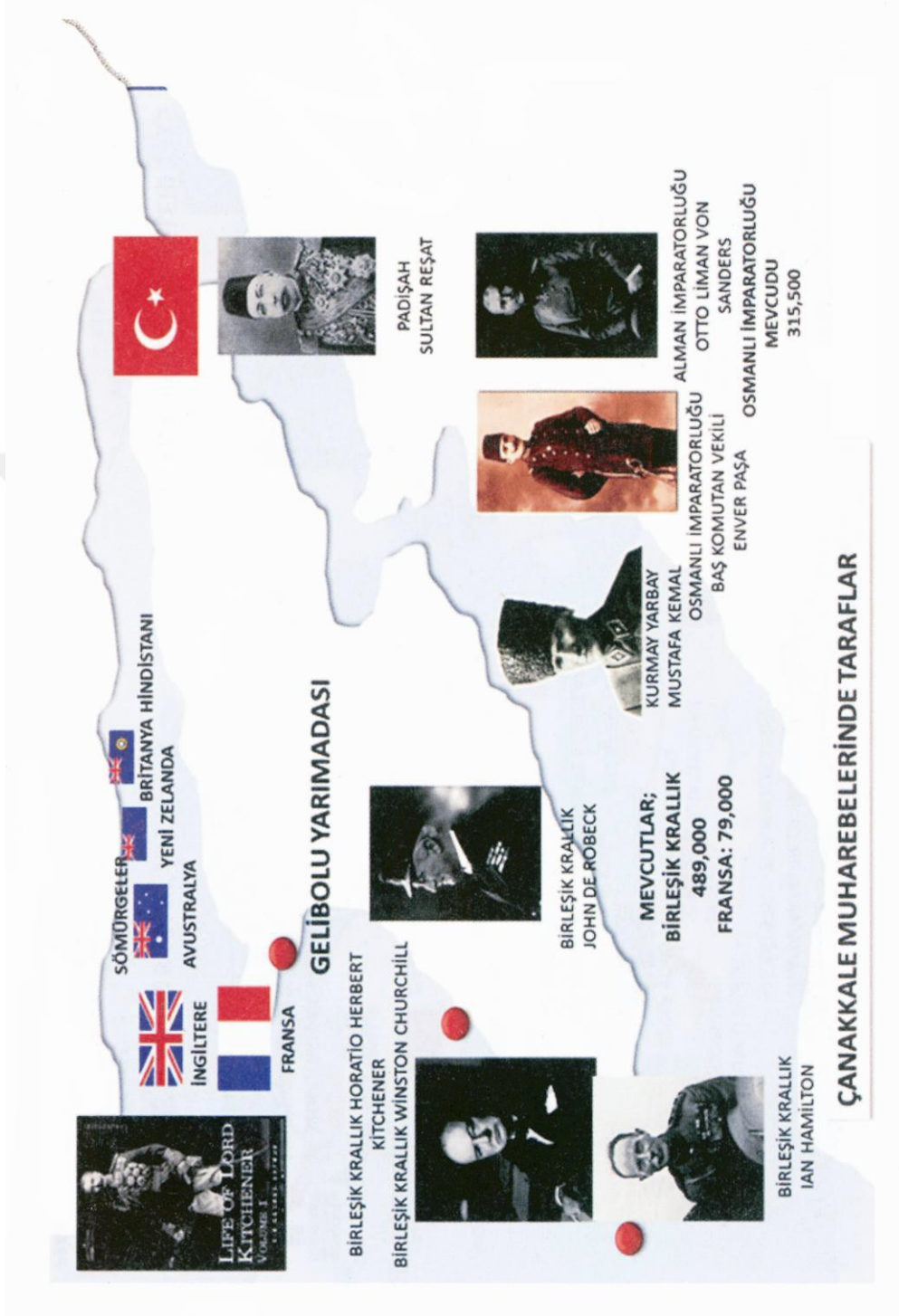

1912-1913 Balkan Harbi

Yrd. Doç. Dr. Yılmaz TEZCAN Arşivi

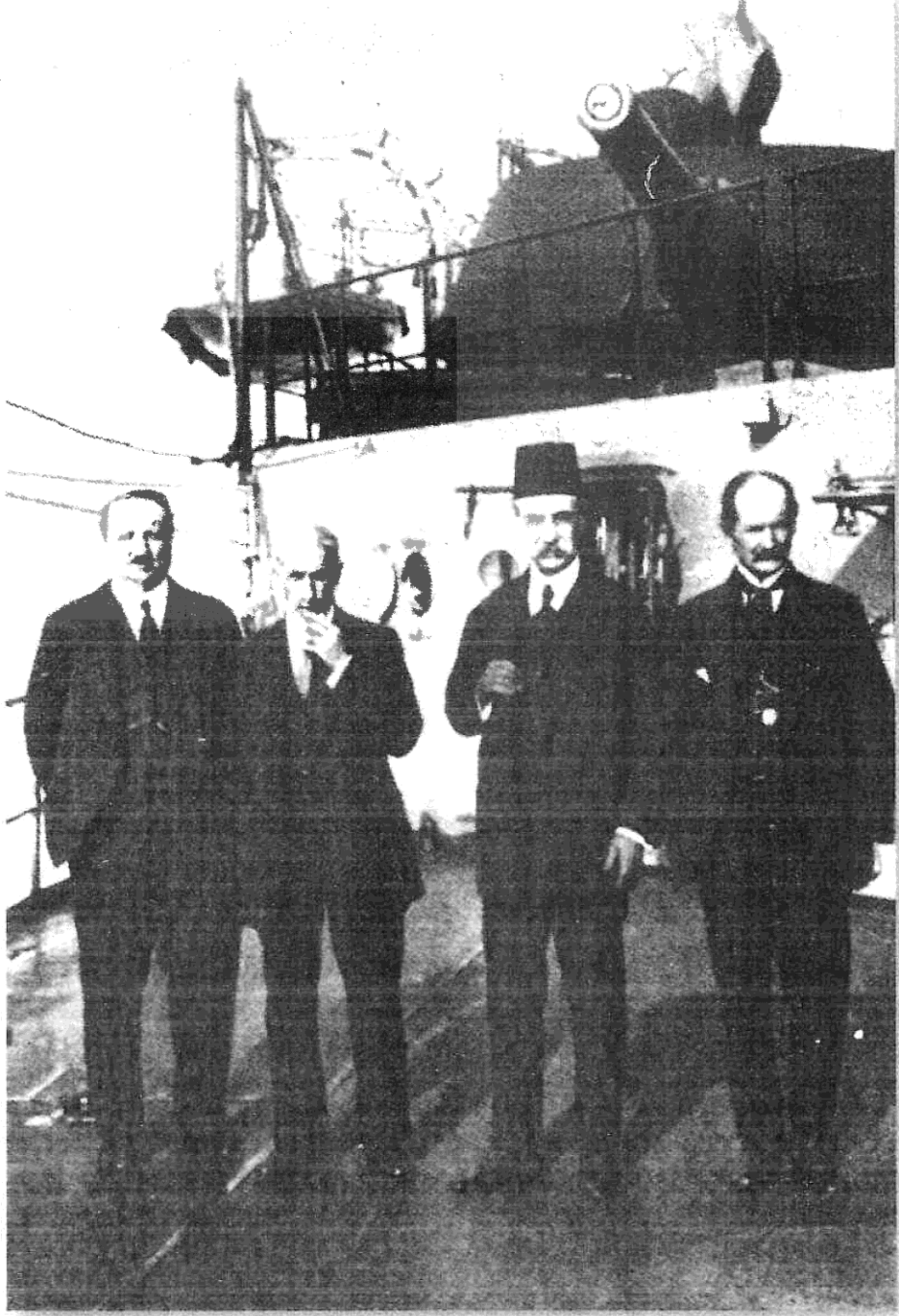

Yılmaz Tezcan, **Çanakkale Savaşı'nda 582.309 Askerin Ayak İzleri**, İstanbul, Kastaş Yayınevi, 2016, s.65

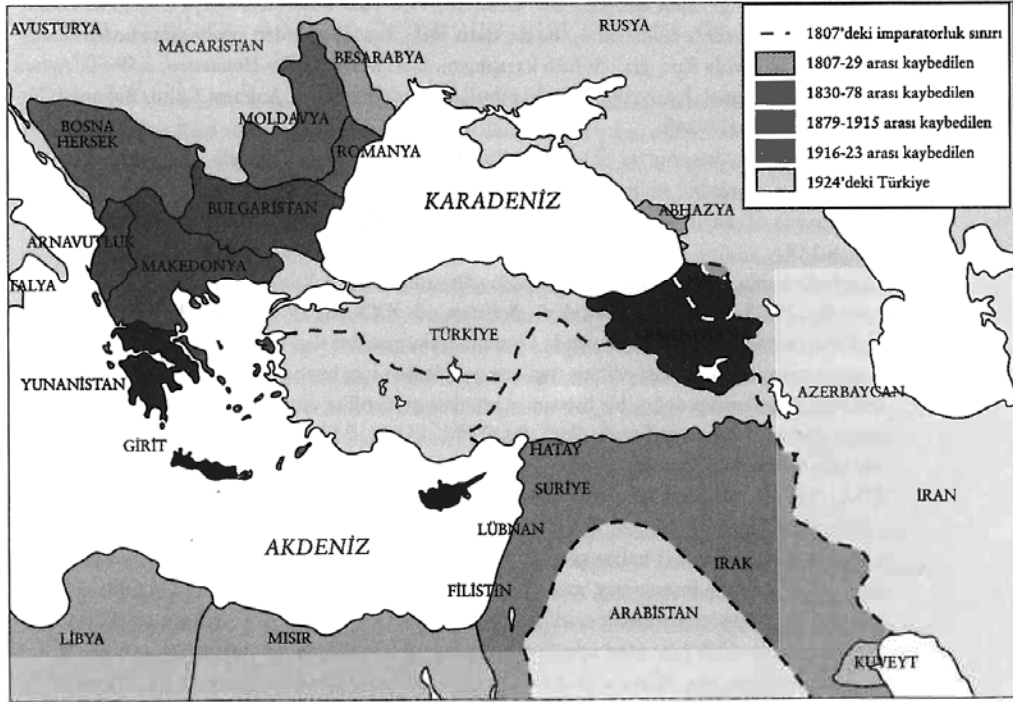
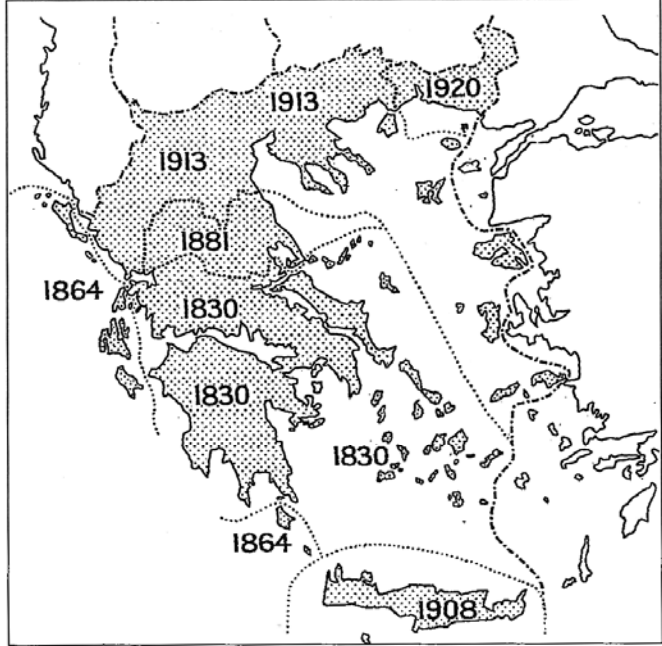
Yılmaz Tezcan, **Çanakkale Savaşı'nda 582.309 Askerin Ayak İzleri**, İstanbul, Kastaş Yayınevi, 2016, s.264

*Sevr'e giden Osmanlı heyeti. Fesli Damat Ferit Paşa'nın sağında Rıza Tevfik.
Kaynak: TCTA, C.V., s. 1182*

Editör: Çağrı Erhan, **Yaşayan Lozan**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yayın No: 2990

Yunanistan'ın genişlemesi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun küçülmesi.

Onur Yıldırım, **Türk-Yunan Mübadelesinin Öteki Yüzü: Diplomasi ve Göç**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s.149

Her ne suretle olsun, hizmet edenler milletten büyük mükafatlar bekliyorsa katiiyen doğru bir harekette bulunmuş olmazlar. Milletten çok şey istememeliyiz. Hizmet edenler, namus vaziyetlerini yerine getirmiş olmaktan başka bir şey yapmamışlardır.

K. Atatürk

Hüseyin Avni Çavdaroğlu, **Öncesi ve Sonrası ile Lozan**, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2011, s. 271

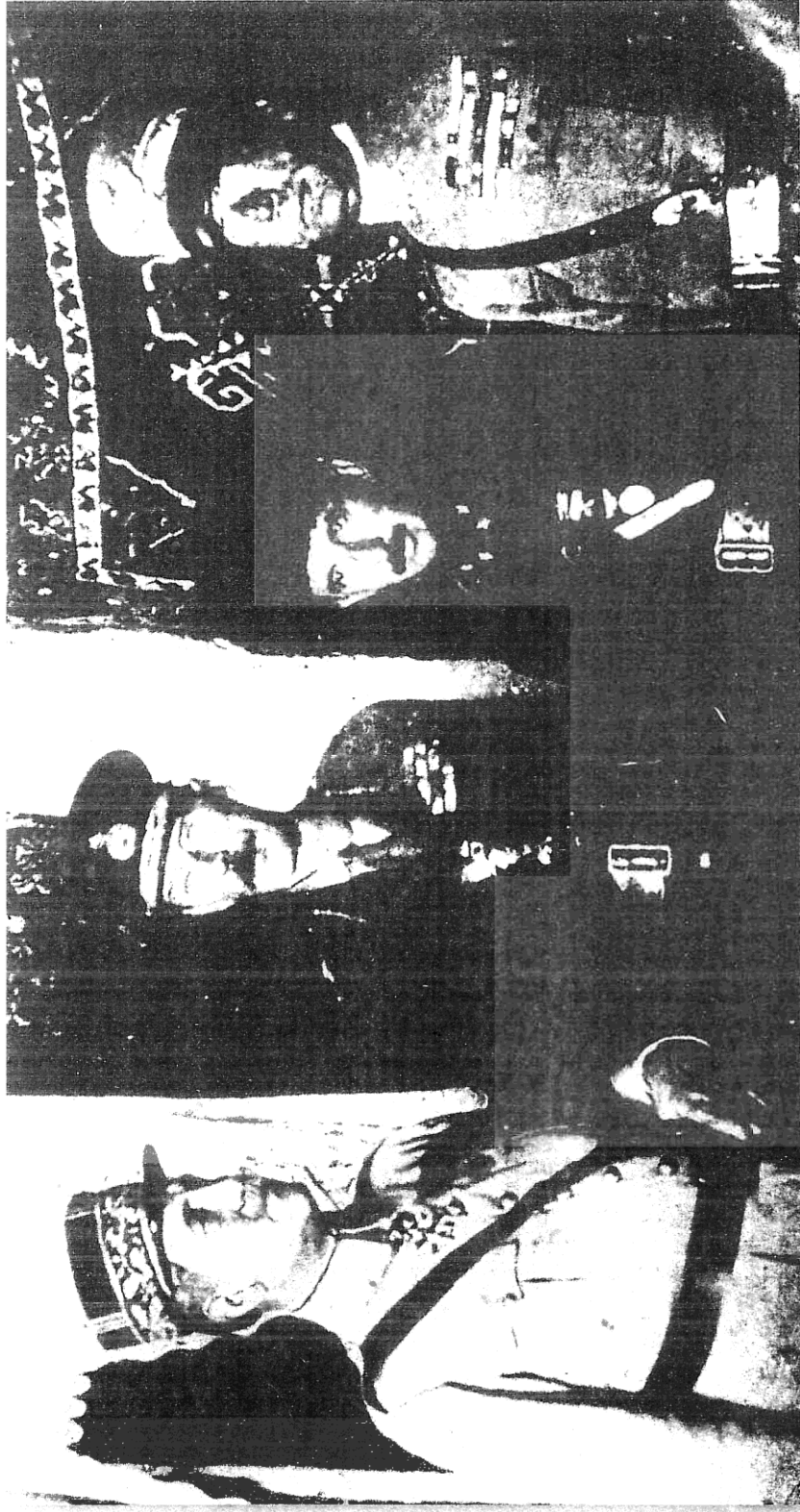
1922 YILINDA ORDUYA VE HALKA
MORAL VERMEK AMACIYLA DÜZENLENİP
BASTIRILAN MİSÂK-I MİLLÎ TABLOSU

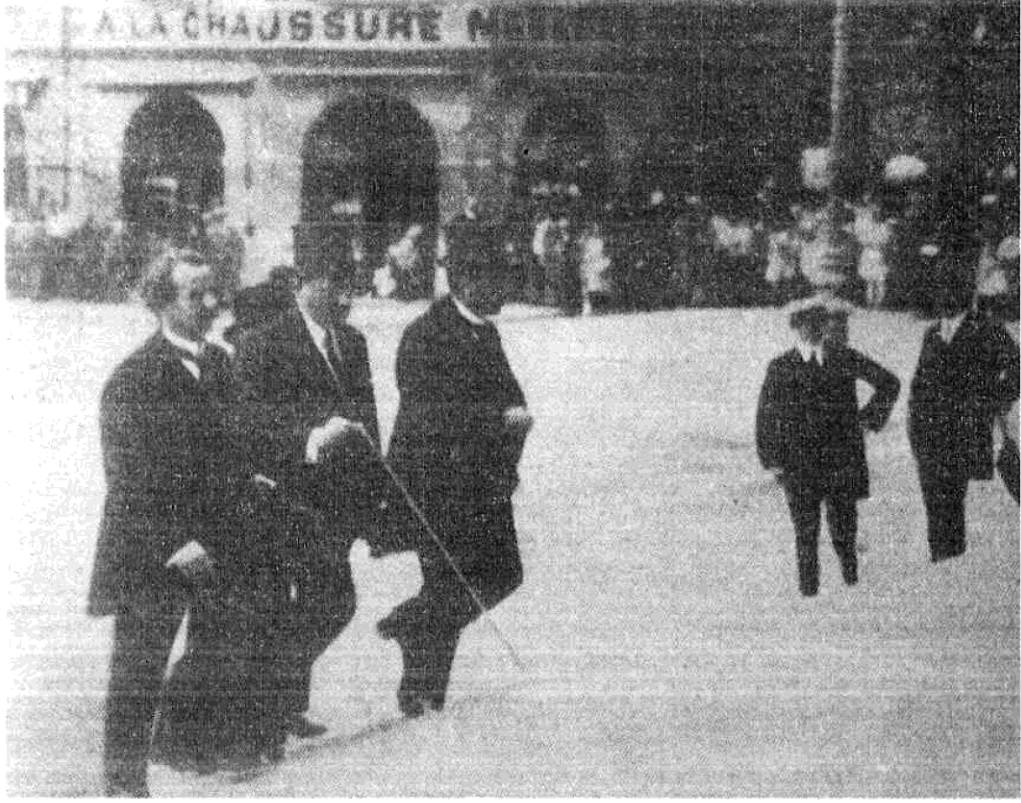
1922 yılında orduya ve halka moral vermek amacıyla düzenlenip bastırılan Mîsâk-ı Millî tablosu. Tabloda; Kurtuluş Savaşı'nın önemli olaylarının tarihileri, İstiklâl Marşı'ndan dörtlük ve beyitlerle Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında kümelenmiş kahramanların resimleri yer almıştır.

Soldan sağa

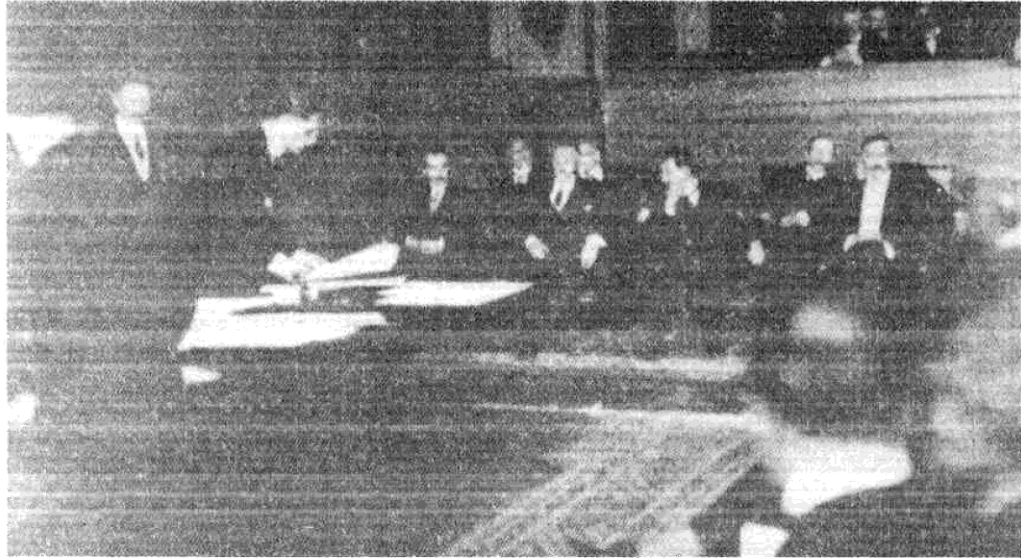
1. sıra; Rauf Orbay, Bekir Sami Kunduh,
2. sıra; Nurettin Paşa, Muhittin Paşa, Gen. Ali İhsan Sabîs, Gen. Kâzım Karabekir, Gen. Cevat Çobanlı, Gen. İsmet İnönü,
3. sıra; Gen. Cafer Tayyar Eğilmez, Gen. Halit Karsalan, Selâhaddin Adil Paşa, Mareşal Fevzi Çakmak, Gen. Kemalettin Sait Gökçen, Gen. Refet Bele,
4. sıra; Şehit Yzb. Nâzım Bey, Gen. Kâzım Özalp.

Mudanya Mütarekesi'ni imzalayan temsilciler Soldan sağa, General Harington (İngiltere), İsmet (İnönü) Paşa, General Charpie (Fransa) General Harington (İngiltere), İsmet (İnönü) Paşa, General Mombelli (İtalya) Kaynak: 70. Yıldönümünde Lozan. s. 12

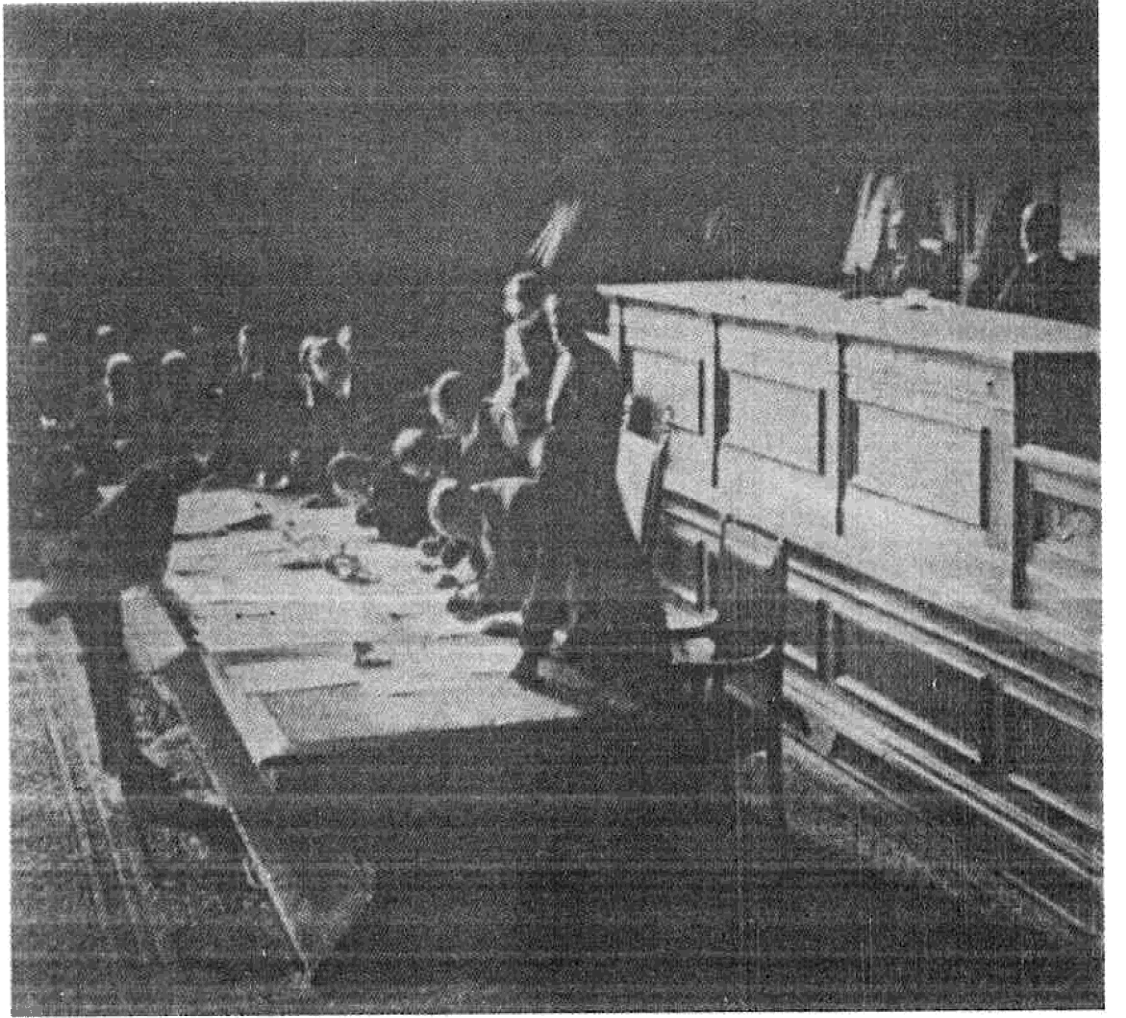
Türkiye başdelegesi İsmet Paşa diğer delegelerle birlikte Lozan Anlaşmasını imzalamak için toplantının yapıldığı üniversite binasına gelirken

Lozan Anlaşmasının imza törenini bekleyen Türk delegeleri

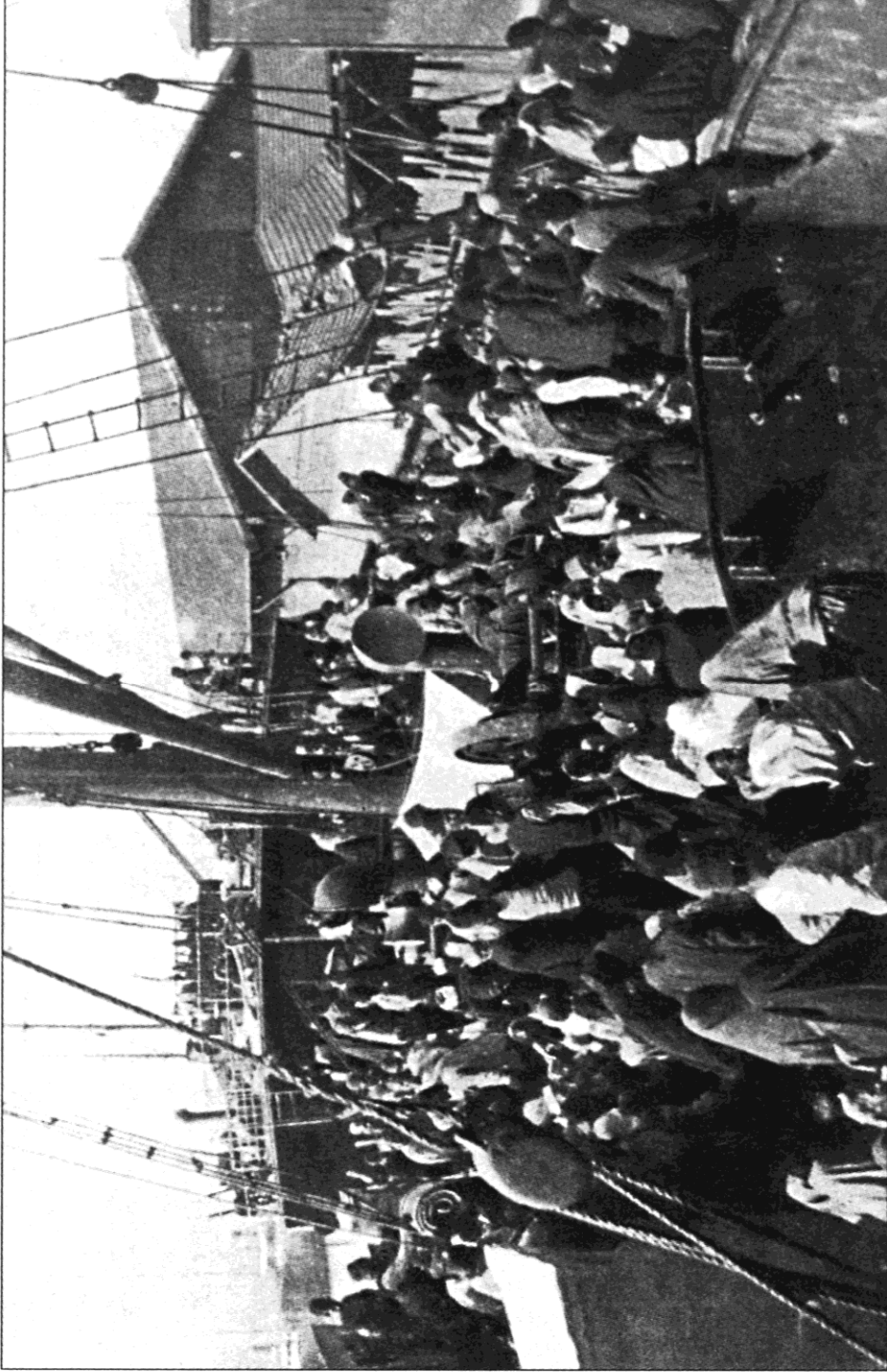
Hüseyin Avni Çavdaroğlu, **Öncesi ve Sonrası ile Lozan**, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2011, s. 285

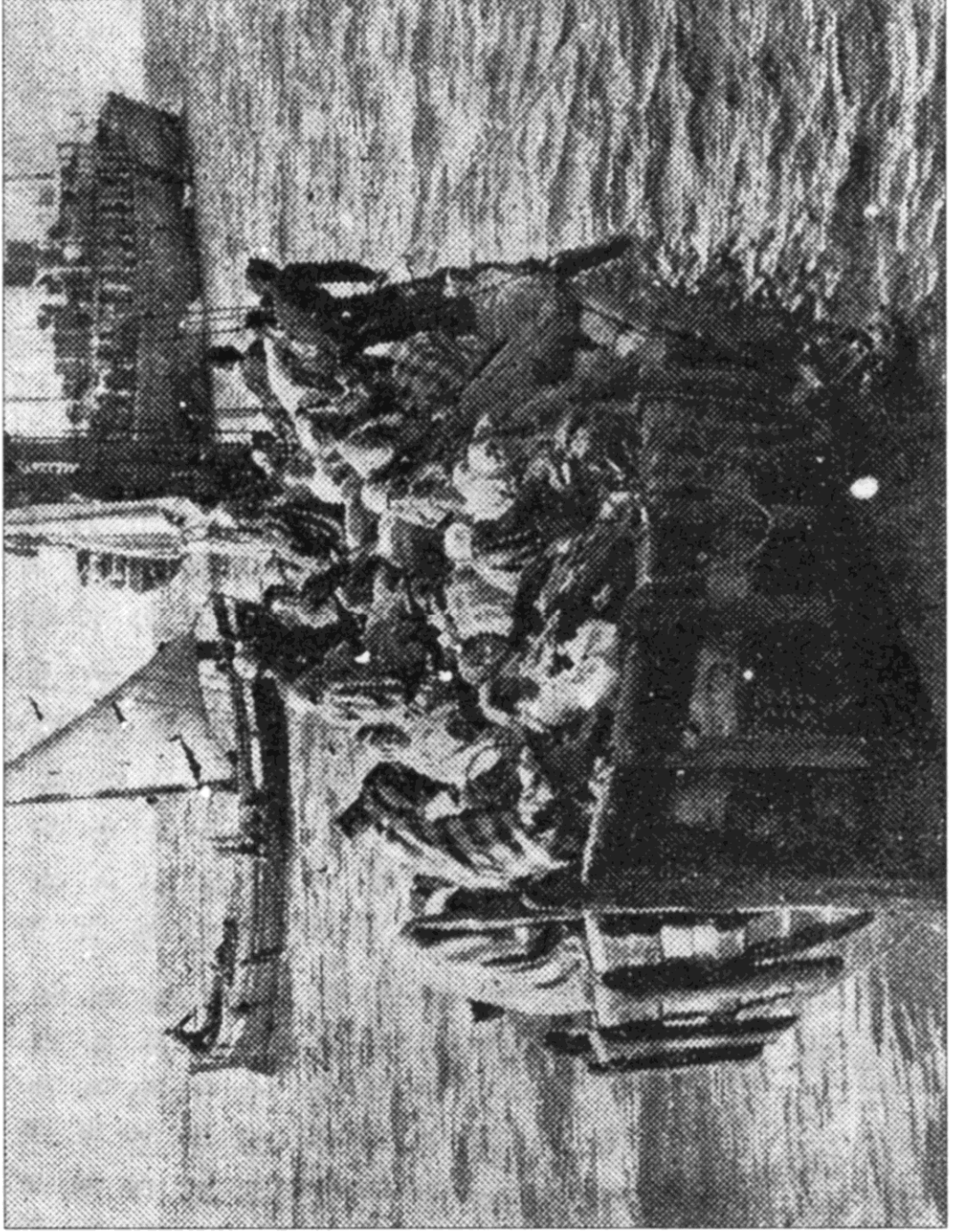
*Lozan'da tarihi an: 24 Temmuz 1923, saat 15:15
Türkiye Başdelegesi İsmet Paşa Lozan Anlaşmasını imzalarken*

Hüseyin Avni Çavdaroğlu, **Öncesi ve Sonrası ile Lozan**, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2011, s. 286

Selanik limanından mübadilleri taşıyan bir gemi hareket etmek üzere...
(Kaynak: L'illustration, 27 Aralık 1924)

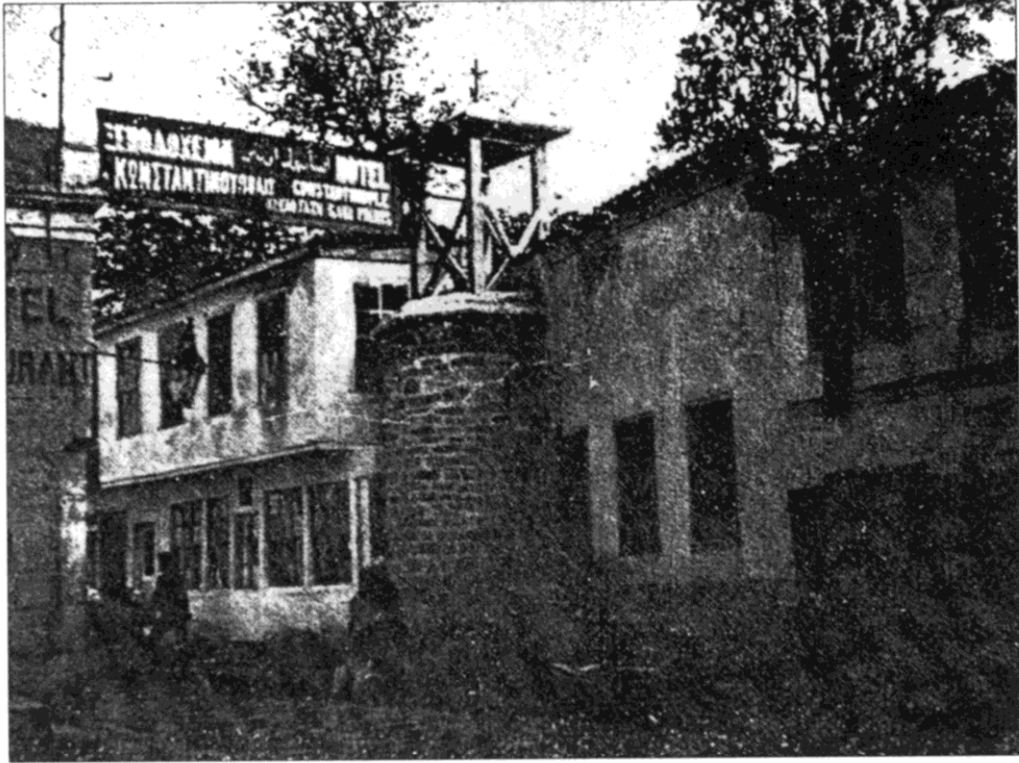
Mehmet Ali Gökaçtı, **Nüfus Mübadelesi Kayıp Bir Kuşağın Hikâyesi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003,

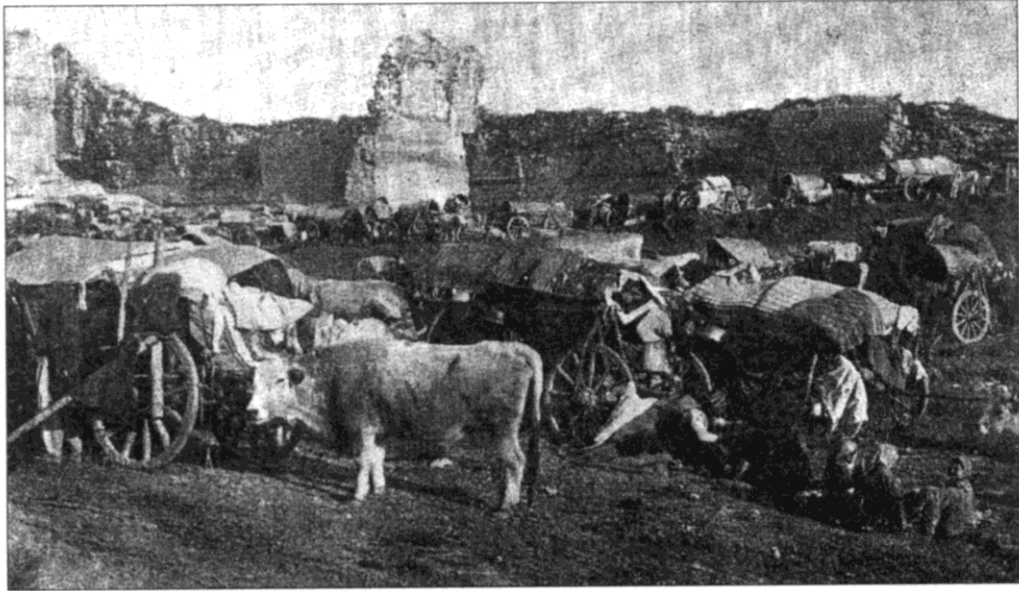
Mübadiller İstanbul limanında karaya çıkıyor.

(Kaynak: Elveda Doğduğum Toprak, Fotoğraflarla Anadolu'nun 150 Yıllık Göç Tarihi, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995)

Mehmet Ali Gökaçtı, **Nüfus Mübadelesi Kayıp Bir Kuşakın Hikâyesi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003,

Kavala'da yıkılan minaresinin yerine haç yerleştirilerek kiliseye çevrilen Tekke Camii.
(Kaynak: *Şehbal Mecmuası*, sayı 91, İstanbul, 1329 / 1913).

Balkan Savaşı sonrasında İstanbul surları önünde bekleyen göçmenler.
(Kaynak: *Elveda Doğduğum Toprak, Fotoğraflarla Anadolu'nun 150 Yıllık Göç Tarihi*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995).

Mehmet Ali Gökaçtı, *Nüfus Mübadelesi Kayıp Bir Kuşağın Hikâyesi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003,

Yeşilköy'den yola çıkmış Rum mülteciler, 1923 (Kaynak: *L'illustration*, 27 Aralık 1924).

Onur Yıldırım, **Türk-Yunan Mübadelesinin Öteki Yüzü: Diplomasi ve Göç**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s.231